

Evaluering

av

saksbehandlingsreglene for domstolene i barneloven - saker om foreldreansvar, fast bosted og samvær

psykolog
Katrín Koch

Oppdrag fra
Barne- og likestillingsdepartementet

Forord

Nye lover, regler og forskrifter blir til i et komplisert samspill mellom politikk, fag og allmenn rettsoppfatning. Et saksområde som i perioder får mye oppmerksomhet i det offentlige rom er de såkalte barnefordelingssakene. De kjennetegnes nesten alltid av høy konflikt mellom de private partene i saken, og de berører en tredje part, barnet, som er avhengig av at både foreldre, dommere, advokater og sakkyndige klarer å finne en best mulig måte å håndtere foreldrenes konflikt på.

De nye saksbehandlingsreglene for domstolene som ble innført 1.4.2004 hadde som mål at både saksbehandlingen og beslutningene i den enkelte saken skulle ivareta barnets beste bedre enn tidligere. Barne- og likestillingsdepartementet har ikke bare forutsatt at det er slik, men har ønsket å finne ut om endringen i saksbehandlingsreglene virker etter intensjonene. En systematisk evaluering av slike endringer er sannsynligvis den beste forutsetningen for en videre utvikling av dette arbeidsfeltet.

Undertegnende har vært så heldig å ha prosjektansvaret for evalueringsarbeidet. Det har vært en utfordrende, spennende og lærerik prosess i et arbeidsområde der juss og psykologi møtes, kanskje mer enn noe annet sted. Nettopp fordi problemstillingene i denne rapporten først og fremst er blitt sett med psykologens briller, skylder jeg alle juristene som har bidratt en stor takk. Det gjelder først og fremst de av landets alminnelige domstoler som har deltatt i undersøkelsen og dommere ansatt ved disse, advokater som har kommet med kloke innspill, og dommere ved noen av lagmannsrettene som har stilt nødvendige spørsmål. Det gjelder også juristene i referansegruppen: advokat Randi B. Bull, sorenskriver Nils T. Dalseide, seniorrådgiver Einar Christie Ellingsen, Justisdepartementet, og seniorrådgiver Robert Envik, Domstoladministrasjonen. I tillegg har flere av de ansatte ved Domstoladministrasjonen og professor Kirsten Sandberg ved Institutt for offentlig rett ved Universitetet i Oslo hjulpet til i jungelen av statistikk, administrasjon og juridisk terminologi.

God hjelp, mange verdifulle innspill og nyttige refleksjoner har også kommet fra alle psykologene som har deltatt i undersøkelsen, Særlig takk også til Norsk Psykologforenings representant i referansegruppen, psykolog Olof Göttestam og veileder Dr. psychol. Elisabeth Backe-Hansen ved NOVA, samt hovedfagsstudentene Hilde Holme, Linn B. Brattli Isachsen, Nina C. Jarnæs og deres veileder psykolog Jørgen Sundby ved Institutt for psykologi, SVF, Universitetet i Tromsø.

Til slutt en helt spesiell takk til alle de foreldrene som har hatt tid og ork til å gjenopplive sin sak og svare på spørsmål, spesielt til de tre som deltok i evalueringsmøte sammen med dommerne Cecilie Walnum ved Asker og Bærum tingrett og Marian Fallan Kristensen ved Trondheim tingrett, advokat Ragnhild Kverneland og psykolog Berthe-Lise Trygstad.

Oslo, 11.februar 2008

Katrin Koch
Psykologspesialist
MNPF

Innhold

INNLEDNING	4
1. Sammendrag	4
Summary in English	6
2. Bakgrunn	8
2.1. De nye saksbehandlingsreglene	9
2.2. Praktiseringen av de nye reglene	10
2.3. Evaluering av de nye saksbehandlingsreglene	11
2.4. Prosjektorganisering	12
2.4.1. Konesjon	12
2.4.2. Metode	13
RESULTATER	14
3. Saksmengden og saksbehandlingstiden i barnefordelingssakene	14
3.2. Antall saker behandlet av tingrettene 2001 - 2006	15
3.3. Saksbehandlingstiden og oppnevning av sakkyndige	17
4. Anvendelsen av saksbehandlingsreglene og bruk av sakkyndige	20
4.1. Ivaretagelse av nye roller og oppgaver	20
4.2. Variasjoner i prosedyre	24
4.3. De sakkyndige	27
4.4. De sakkyndiges oppgaver og arbeid	29
4.5. Høring av barn	34
5. Forlik og konfliktløsning	36
5.1. Løses flere saker gjennom enighet?	36
5.2. Konflikt og samarbeid	40
5.3. Kjennetegn ved saker som fører til forlik eller dom	43
5.4. Kjønnsperspektivet	44
KONKLUSJON, OPPSUMMERING OG ENDRINGSFORSLAG	45
6. Har de nye reglene virket etter intensjonene?	45
6.1. Intensjonene	45
6.2. Oppsummering	48
7. Endringsbehov og forslag	49
7.1. Endringsforslag fra deltagerne i undersøkelsen	49
7.2. Videre utvikling og tiltak	50
Referanser	52
Vedlegg	53

INNLEDNING

1. Sammendrag

Nye prosessregler for domstolenes behandling av saker om foreldreansvar, fast bosted og samvær etter barneloven, trådte i kraft fra 1.april 2004. Barne- og likestillingsdepartementet (BLD) har ønsket å evaluere om endringene har virket etter intensjonene, og om de har hatt utilsiktede konsekvenser.

Halvparten av landets tingretter, dommere ved tingrettene, advokater, sakkyndige og private parter som har fått sin sak behandlet av tingretten i henholdsvis 2002 og 2005 har deltatt i evalueringsundersøkelsen som i hovedsak ble gjennomført ved hjelp av spørreskjema i 2007. I tillegg har prosjektledelsen innhentet kvalitative data gjennom et evalueringseminar og gjennom deltagelse i ulike fora der de nye saksbehandlingsreglene har vært et tema. Resultatene er i korte trekk som følger:

- Saksmengden, slik den er oppgitt, viser en øking med ca. 50 % i løpet av femårsperioden 2001 til 2006. Halvparten av denne økingen skyldes mest sannsynlig endringen av saksbehandlingsreglene.
- Saksbehandlingstiden ser ikke ut til å ha gått ned, særlig for saker med sakkyndig. Bruk av sakkyndige har imidlertid hatt en klar øking fra oppnevning i 30 % av sakene i 2002 til i 75 % av sakene i 2005. En tredjedel av alle sakene har gått til hovedforhandling.
- Endringene i saksbehandlingsreglene vurderes som svært positive eller for det meste positive av nesten alle profesjonelle aktører, men det påpekes også en del ulemper. Først og fremst at saksbehandlingen kan trekke ut i tid, faren for utilbørlig press på partene og tilsløring av viktig informasjon. Erfaringer med hverandres arbeid vurderes for det meste som positive i forhold til ulike aspekter ved roller og oppgaver, men også som svært personavhengige. Halvparten av advokatene og nesten en tredjedel av de sakkyndige mener at det er svært store eller store forskjeller mellom domstolenes måte å behandle sakene på, og enda flere mener det er store individuelle forskjeller mellom dommerne.
- Dommerne vurderer tilgangen på sakkyndige som å være forholdsvis god, uavhengig av domstolens størrelse eller hvor i landet den er. Over halvparten av domstolene i undersøkelsen oppgir at de bruker en fast gruppe sakkyndige. Sakkyndige velges i hovedsak ut fra den enkelte dommerens erfaring og kjennskap til vedkommende.
- De sakkyndige har i gjennomsnitt arbeidet med 14 saker hver i 2006. Det brukes om lag dobbelt så mye tid på saker som utredes enn på saker der sakkyndig arbeider ut fra forhandlingsbasert modell. Nesten alle dommere oppgir å ha svært gode eller gode erfaringer med sakkyndige.

- De sakkyndige snakker nesten alltid med barn som er gamle nok til å ha rett til å si sin mening. Det gis vanligvis et eksplisitt mandat om dette. Nesten halvparten av foreldrene mener at samtalen var positiv for barnet, mange var usikre på effekten, men bare en femtedel vurderte effekten som negativ.
- Flere menn enn kvinner reiser sak. Like mange menn som kvinner rapporterer bedring av konflikten, men flere menn rapporterer forverring, og flere menn føler seg urettferdig behandlet. De øvrige, omtrent halvparten, opplever konflikten som uendret. Forskjellene mellom menn og kvinner er for øvrig små hva gjelder de beslutningene som blir tatt vedr. foreldreansvar, fast bosted og samvær. Flere foreldre i 2005 enn i 2002 opplever å ha fått hjelp til å finne en løsning av dommer og sakkyndig.
- Den relative andelen rettsforlik er økt med 13 % fra 2002 til 2005. Også halvparten av sakene som behandles i hovedforhandling løses fortsatt med rettsforlik, omtrent som tidligere. Flere av foreldrene som har svart for 2005 enn av de som har svart for 2002 mener at det var nødvendig med et visst press for å komme til enighet. Likevel opplever flere foreldre i 2005 enn i 2002 prosessen i retten som nyttig.
- Noen flere forlik følges opp som avtalt i 2002-gruppen enn i 2005-gruppen. Flere av de som har fått sin sak behandlet i 2005 enn i 2002 oppgir at saken har vært behandlet i retten tidligere, og nesten en femtedel av 2005-respondentene opplyser at den har vært behandlet på nytt senere.

En hovedintensjon med de nye saksbehandlingsreglene var å påskynde sakene mest mulig av hensyn til barnas situasjon, og å redusere saksbehandlingstiden. Mye tyder på at spredningen er større enn tidligere, i den betydning at noen saker behandles raskere og på kortere tid, mens andre påbegynnes raskt, men tar lang tid fordi det brukes mye tid på å oppnå enighet før en eventuell hovedforhandling. Dermed er det noen flere saker som har lengre saksbehandlingstid i 2005 enn i 2002.

En annen intensjon var å tilrettelegge forholdene slik at sakkyndige kan brukes mer fleksibelt og kommer inn i saken på et tidligere tidspunkt. På dette området ser det ut som om intensjonene med lovendringen er møtt. Det samme gjelder ivaretagelse av barns rett til å bli hørt fra de er syv år gamle, og at dette skal gjøres på en mest mulig skånsom måte.

De fleste av de profesjonelle aktørene er godt fornøyd med de nye saksbehandlingsreglene, og gir uttrykk for at både tilgangen til og bruk av sakkyndige, økt fleksibilitet og tilpasning av arbeidet til den enkelte saken, samt muligheten til utprøving av løsninger har kommet barn og foreldre til gode.

Effektene i form av varig konfliktreduksjon ser imidlertid ut til å være forholdsvis små, noe som kan ha sammenheng med at en del av disse sakene bringes inn for retten på grunn av spesielle forhold hos den ene eller begge partene. Det er i denne sammenhengen bekymringsfullt at nokså mange oppgir at de vurderer å bringe saken inn for domstolen på nytt, eller at den har vært behandlet på nytt etter forlik i 2005.

Den største gevinsten ser ut til å være at partene innenfor den relativt stramme rammen som domstolene representerer, får hjelp til å prøve ut løsninger og bistand til økt fokusering på

barnets interesser og behov. Når en likevel ikke oppnår enighet om en løsning, kan en i denne andelen av sakene antagelig være sikrere på at barnets beste må ivaretas gjennom en dom.

Deltagerne i evalueringsundersøkelsen har også bidratt med endrings- og forbedringsforslag. Disse forslagene, sammen med resultatene av evalueringsundersøkelsen, har munnet ut i forslag til videre arbeid.

Summary in English

As of April 1st, 2004, new processing rules in cases involving parental responsibility, permanent residence and visitation were adopted, reinforcing the duty of the courts to apply alternative dispute resolution. The Ministry of children and equality wanted to assess the implementation of the changes as to the initial objectives and if they have lead to unintended consequences.

Half of Norway's County Courts as well as judges, lawyers, court-appointed evaluators and private parties participated in the evaluation which was completed in 2007, mainly by questionnaire. Furthermore, qualitative data were extracted through attendance in various forums where the implementation of the new law was discussed. The outcome is summarized as follows:

- The amount of cases increased by 50 per cent between 2001 and 2006. 25 per cent of the increase is most likely due to the change in processing rules.
- Processing time has not decreased, especially in cases with a court appointed evaluator. The use of evaluators however, has increased significantly from about 30 per cent in 2002, to 75 per cent in 2005. One third of all cases that are brought forward go to trial, while the rest find a solution through the new alternative dispute resolution model.
- The changes in processing rules were evaluated as positive by all professional respondents, however; it is highlighted that negative aspects do exist. The experience with professionals' execution of work was mainly positive regarding the various aspects of functions and tasks. Though 50 per cent of lawyers and one third of court-appointed evaluators claimed that there are considerable variations in how the court applies the new set of rules. Furthermore, a higher percentage claimed that there is a huge individual variation between the judges' application of the new rules.
- Judges consider the access to court-appointed evaluators as being relatively good, disregarding the size of the court or where in the country the court is based. Over half the judges claimed that they select evaluators based on earlier experience and knowledge of the particular evaluator.
- Court-appointed evaluators have on average worked with 14 cases each during 2006. They would generally spend double the time on cases that are evaluated before going to trial than on cases where the evaluators base their work on evaluating temporary solutions and alternative dispute resolution. Almost all the judges questioned in this study voiced excellent or good experiences with court-appointed evaluators.

- The evaluators generally conferred with children who were old enough to have the legal right to share their opinion (7 years or older). An explicit mandate is normally provided for such use. Close to half of the private parties express that such conversations have been positive for the child, though a large proportion was in doubt and one fifth evaluated the consequences for the child as negative.
- More men than women initialize a court dispute. An equal amount of men and women reported an improvement of the conflict following the case. However; more men than women reported an increase in conflict, and more men than women felt unrightfully treated. The difference between men and women is minor as to decisions on parental responsibility, permanent residence and visitation rights. More parents in 2005 experienced to have found a solution to the problem with the help of a judge and a court-appointed evaluator, than what was found to be the case in 2002.
- The relative level of settlements increased by 13 per cent from 2002 until 2005. Of the 2005-cases that went to trial, about half were settled as in 2002. More parents in 2005 found it necessary that there was put pressure on the opponent in order to reach a settlement than what was found in 2002. Nevertheless, more parents of 2005 found the court process useful than in 2002.
- There was found as little reduction of conflict in the cases of 2002 as in the cases of 2005 as reported by private parties. Settlements were slightly less followed in 2005 as compared to 2002. More respondents in 2005 claimed that the case had been to trial at least once prior to 2005, and close to one fifth claimed that the case was brought to trial again after 2005.

Increasing the speed of processing was one of the main objectives for changing the processing rules. Some more cases were being evaluated in fairly short time. In other cases however, there is first quite some time spent on alternative dispute resolution, and if this leads nowhere, a regular evaluation and trial is conducted. These cases seem to be more time-consuming than earlier. In summary, the average use of time is about the same as before the implementation of the new rules.

A second objective was to systematically improve the evaluation process through the use of alternative dispute resolution models, by using court-appointed evaluators in a more flexible manner and introducing them at an earlier stage in the process. In this regard, the initial objective seems to be achieved. This also goes for children's opportunity to be heard from the age of seven.

Most professional respondents are satisfied with the new processing rules. Furthermore; they express that access to court-appointed evaluators, flexibility and adaptation of methods to work on each individual case as well as the possibility of exploiting new solutions has been an advantage for parents and children involved.

However, the reduction of conflict seems to be relatively small, which probably can be directly correlated to specific issues with one or both parties involved. Subsequently, it is worrying that relatively many respondents claim that they are considering reintroducing the case in the court system, or that it has been brought to trial again after 2005.

The biggest advantages seem to be the possibility of introducing and evaluating temporary solutions and support in focusing on the child's interests and needs. When an agreement is not reached, it is assumed that the child's best interest eventually is best served by a court order.

The respondents in the evaluation have additionally provided suggestions for changes and improvements. The suggestions together with the results from the evaluation have led to suggestions for further work and development.

2. Bakgrunn

Barnefordelingsprosessutvalget foreslo i NOU 1998:17 *Barnefordelingssaker – avgjørelsesorgan, saksbehandlingsregler og delt bosted*, en rekke reformer i saksbehandlingsreglene for domstolene. I Ot.prp.nr.29 (2002-2003) *Om lov om endringer i barneloven mv.* fremmet departementet forslag til nye saksbehandlingsregler for domstolene i saker etter barneloven om foreldreansvar, fast bosted og samvær (barnefordelingssaker). Forslagene forsterket barnets beste som overordnet hensyn, og la stor vekt på framdrift og økt fleksibilitet i saksforberedelsen. Rettsprosessen skulle langt på vei kunne tilpasses den enkelte sak med henblikk på å oppnå enighet mellom foreldrene, framfor en hovedforhandling med dom.

”en ordinær rettsbehandling for domstolene med skriftlig saksforberedelse og bevisførsel under rettsbehandling vil imidlertid ofte forsterke konflikten mellom foreldrene, noe som kan være egnet til å svekke grunnlaget for fremtidig samarbeid og være skadelig for barnet.”
(Ot.prp.nr. 29, 2002-2003, 6.3.)

En del andre land hadde på denne tiden erfaringer fra behandling av både barnefordelingssaker og andre sivile saker der en i større grad enn tidligere brukte meklingsmetoder for å oppnå en omforent løsning. Fra å være et terapeutisk virkemiddel som ble utviklet på 1960-tallet, ble mekling som metode fra midten av 1970-tallet introdusert i amerikanske rettsaler som ledd i utviklingen av *Multi Door Courthouse*, der domstolen har tilgang til mange virkemidler som kan tilpasses den enkelte sak, kalt *appropriate dispute resolution, ADR* (Gray, 1993). En ønsket dels å redusere domstolenes arbeidspress og utgifter, partenes utgifter og korte ned saksbehandlingstiden, dels øke partenes tilfredshet, fremme løsninger basert på partenes behov og øke frivillig medvirkning fra begge parters side.

Mange land, for eksempel England, enkelte stater i USA, Canada, New Zealand og Australia har etablert lignende arbeids- og organisasjonsformer. Arbeidet er organisert enten innenfor rammen av avdelinger ved alminnelige domstoler som har spesialisert seg på bl.a. barnefordelingssaker, eller rene familiedomstoler som t.d. også har knyttet til seg rådgivende og veiledende ekspertise, meklere og sakkyndige. Det legges stor vekt på å finne fram til omforente løsninger (James, 2008; Cohen, 2006).

Både lovverket og saksbehandlingsreglene i mange land avviker imidlertid en del fra tilsvarende i Norge. Dette tydeliggjøres dersom en for eksempel ser på hva som ligger i begrep som foreldreansvar, om foreldre står fritt til å inngå avtaler uten offentlig medvirkning, om saksbehandlingen i domstolene skjer etter skriftlighets- eller muntlighetsprinsippet, om saken er helt eller delvis indispositiv, eller i hvor stor grad dommeren selv tar initiativ til å innhente opplysninger og samtale med partene etc. En

overføring av arbeidsmetoder og rutiner fra en kontekst til en annen, vil derfor ikke alltid ha samme effekt eller kunne gjennomføres etter de opprinnelige intensjonene, og må tilpasses rettsreglene i det aktuelle landet, i dette tilfelle Norge.

I Norge blir barnefordelingssakene behandlet av de alminnelige domstolene uten noen form for spesialisering. I NOU 1998:17 ble det ikke fremmet forslag til etablering av særdomstol. Fra 1994 har det imidlertid vært etablert obligatorisk mekling for gifte foreldre med barn under 16 år. Meklingsansvaret ble tillagt familievernkontorene og et korps av autoriserte familiemeklere. Fra og med 1.1.2007 ble obligatorisk mekling også innført for samboere etter samlivsbrudd. Antall obligatoriske meklingsmøter ble samtidig redusert fra tre til ett informasjonsmøte, med mulighet for flere frivillige meklingsmøter ved behov. Meklingsattest som ikke er eldre enn seks måneder er nødvendig for å kunne reise sak for domstolen. Ut over dette står foreldre til en hver tid fritt til å inngå de avtaler om foreldreansvar, fast bosted og samvær som de måtte ønske, og uten at denne avtalen kontrolleres eller godkjennes av domstol eller annet offentlig organ, slik tilfelle er i en del andre land. De fleste foreldre inngår avtaler uten rettens bistand (Skjørten, 2005). Dersom saken behandles av retten, har dommeren et selvstendig ansvar for å påse at dommen eller avtaler som foreldrene inngår i form av et rettsforlik er til barnets beste.

Omtrent samtidig som arbeidet med NOU 1998:17 pågikk, etablerte Indre Follo tingrett i 1997 et forsøksprosjekt basert på erfaringer fra USA. Tingretten ønsket å tilby en spesielt tilrettelagt saksbehandlingsform der en ønsket å redusere mulighetene for en ytterligere tilspisset konflikt mens saken ble behandlet av domstolen, øke mulighetene for samarbeid og arbeide for en omforent løsning. Et sentralt virkemiddel var å avholde et strukturert sett av saksforberedende rettsmøter før en eventuell hovedforhandling. Dette innebar at en brukte adgangen tvistemålsloven hadde for bruk av flere saksforberedende rettsmøter. Sakkyndig ble oppnevnt på et tidlig stadium i saken, primært for å bistå dommeren under rettsmøtene som var nøye regissert. Innenfor rammen av prosjektet valgte 75 % av familiene å benytte seg av tilbudet om spesielt tilrettelagt saksbehandling. Av disse fant 80 % en omforent løsning som ble nedfelt i form av et rettsforlik (Rønbeck, 2006).

2.1. De nye saksbehandlingsreglene

De nye saksbehandlingsreglene for domstolene ble iverksatt fra 1.4.04. I forbindelse med iverksettelsen ble det utarbeidet en veiledning: *Om saksbehandlingsregler i barnefordelingssaker for domstolene og høring av barn* (Q. 15/2004), og det ble gjennomført introduksjonsseminarer i Oslo, Bergen og Tromsø for dommere, advokater og sakkyndige i Domstoladministrasjonens regi.

De nye saksbehandlingsreglene ble utdypet i veiledningen, der også intensjonene ble tydeliggjort:

- Barnets beste skal være avgjørende både for avgjørelsene som treffes og for selve saksbehandlingen. Saksbehandlingen skal påskyndes så mye som mulig og forholdene skal legges til rette for å oppnå forlik mellom partene.
- Rettsprosessen skal tilpasses den enkelte sak, og dommeren kan la seg bistå av sakkyndig tidlig i prosessen, i og mellom møter, for å mekle, veilede og utprøve ordninger.

- Konfliktdemping skal oppnås gjennom et større spekter av virkemidler. I et hvert trinn av saken skal det vurderes om det er grunnlag for enighet mellom foreldrene, idet enighet om barnefordelingsspørsmålene vil virke konfliktdempende og gi bedre grobunn for framtidig samarbeid. Bl.a. bruk av flere saksforberedende møter, og økt og mer fleksibel bruk av sakkyndighet kan føre til mer robuste avtaler med større fokus på barnets beste. Noen saker vil likevel være best tjent med hovedforhandling og dom.
- I unntakstilfeller kan det oppnevnes egen advokat for barnet.
- Terskelen for å reise sak senkes gjennom innføring av forenklet stevning og muligheten for å avsi dom uten hovedforhandling. Det vil føre til at det spares tid og ressurser i de enkleste sakene.
- Senket aldersgrense for høring av barn fra 12 til 7 år, men slik at også mindre barn kan få anledning til å gi uttrykk for sitt syn på saken, dersom de ønsker dette.

Saksbehandlingsreglene går fram av lov om barn og foreldre (lov av 8.april 1981 med endringer sist av 1.1.2008) § 61 første ledd nr.1 - 7. Dersom ikke annet følger av prosessreglene i barneloven, reguleres saksbehandlingen for øvrig av tvisteloven, domstolloven og menneskerettighetene.

Fra 1.1.2008 har ny tvistelov trådt i kraft. De nye reglene for aktiv saksstyring og konsentrasjon av forhandlingspraksis vil sannsynligvis også ha konsekvenser for barnefordelingssakene, og bl.a. øke forutsigbarheten for partene ved at saksgangen mer aktiv kan planlegges i samarbeid mellom dommeren og partenes prosessfullmektiger forut for det første saksforberedende rettsmøtet.

Hvis saken ikke umiddelbart behandles i hovedforhandling med henblikk på en dom, kan dommeren velge domstolsmekling etter de nye saksbehandlingsreglene i barneloven, eller mekling utenfor rettsmøte, det vil si etter reglene for rettsmekling (tvistelovens kap.8). Disse reglene avviker fra saksbehandlingsreglene i barneloven på flere punkter. Flere av lagmannsrettene har i møter og etter forespørsel per e-mail meddelt at de finner regelverket for rettsmekling mer hensiktsmessig å bruke for lagmannsrettene enn saksbehandlingsreglene i barneloven.

2.2. Praktiseringen av de nye reglene

En av intensjonene med de nye saksbehandlingsreglene var å øke fleksibiliteten gjennom flere virkemidler, slik at behandlingen lettere kan tilpasses den enkelte families behov og sakens art. Dette medfører i seg selv muligheter for stor variasjon i anvendelsen av saksbehandlingsreglene. I tillegg har det utviklet seg forskjellig praksis ved de enkelte domstolene. For en gjennomgang av tre forskjellige tilnærminger vises til Domstoladministrasjonens rapportserie 1/2006, der praksis ved Indre Follo tingrett, Trondheim tingrett og Oslo tingrett er beskrevet nærmere.

Felles for de alminnelige domstolene er at fokus på å finne fram til omforente løsninger der det er mulig er økt. Allerede i 1996 ble det brukt saksforberedende møter i vel en tredjedel av

sakene (NOU 1998:17), innholdsmessig ble de imidlertid først og fremst brukt for å planlegge hovedforhandlingen og eventuell bruk av sakkyndig. Ikke sjelden gikk det saksforberedende møtet direkte over i hovedforhandling. Hovedforhandling med innledningsforedrag, partsavhør, vitneførsel og prosedyre kunne deretter lede til dom eller rettsforlik.

Endringen av saksbehandlingsreglene innebærer bl.a. at det er enklere å reise sak, saken skal behandles raskt, det kan avholdes flere saksforberedende rettsmøter, og det kan eventuelt avsies dom uten hovedforhandling. Ofte vil sakkyndig bistand innkalles til det første saksforberedende rettsmøtet, noen ganger med mandat til å snakke med barnet og/eller foreldrene allerede før møtet. I det saksforberedende rettsmøtet kan deretter tvistepunktene og eventuelt behov for regulær sakkyndig utredning avklares, plan for det videre arbeidet legges, eventuelle midlertidige avtaler inngås m.v. Dersom det er grunnlag for det, kan den sakkyndige brukes til å følge opp med råd, veiledning og observasjoner av en midlertidig ordning fram til det neste saksforberedende rettsmøtet, der nødvendige justeringer kan gjøres. Tiden kan også brukes til å snakke med barnet det gjelder og innhente informasjon fra andre for å vurdere grunnlaget for en omforent løsning. Som regel avgir den sakkyndige ikke skriftlig rapport, selv om det noen ganger blir bedt om et oppsummerende notat fra arbeidet. Hvordan det enkelte saksforberedende rettsmøtet regisseres varierer fra domstol til domstol og fra dommer til dommer. Likeledes hvor mange saksforberedende rettsmøter som holdes, hvor ofte sakkyndige oppnevnes m.v. Dommeren har også anledning til å la den sakkyndige overta meklingsarbeidet i rettsmøtet, noe som så fall bør protokolleres i rettsboken.

Dersom partene ikke kan enes om en løsning, kan det berammes hovedforhandling og eventuelt foretas en regulær sakkyndig utredning. Både dommer og sakkyndig kan fratruke etter reglene i domstolloven. I tiden fram til hovedforhandling vil det ofte utarbeides en sakkyndig erklæring med vurderinger og eventuelle anbefalinger etter et nærmere angitt mandat. I hovedforhandling kan det avsies dom eller partene kan inngå et rettsforlik. Partene kan også trekke saken eller inngå forlik på eget initiativ på et hvert tidspunkt i saken.

2.3. Evaluering av de nye saksbehandlingsreglene

Etter at de nye saksbehandlingsreglene etter barneloven hadde vært brukt i nesten tre år, ønsket Barne- og likestillingsdepartementet at de skulle evalueres med følgende formål:

”Har de nye reglene virket etter intensjonene, og har de hatt utilsiktede konsekvenser?

Hovedspørsmålet vil være om barnas beste blir bedre ivaretatt i barnfordelingssaker gjennom de nye saksbehandlingsreglene for retten. Fokuset bør særlig rettes mot den nye bruken av sakkyndige for å bistå foreldrene til å komme fram til avtaleløsninger.”

Det ble i tillegg angitt flere delproblemstillinger:

- 1. Løses flere saker gjennom bærekraftig enighet (forlik)?*
- 2. Er det blitt en varig bedring av samarbeidsklima, og har partene foretatt endringer i avtalene?*
- 3. Kjennetegnet ved saker som fører til forlik eller dom*
- 4. Ivaretagelse av nye roller og oppgaver*
- 5. Barns involvering, hvem hører dem?*

6. *Har saksmengden og saksbehandlingstiden endret seg, og i så fall hvorfor?*
7. *Saksbehandlingstid totalt og tid brukt underveis*
8. *Bruk av sakkyndige*
9. *Er det tilstrekkelig tilgang på sakkyndige*
10. *Hva styrer valg og oppgaver for sakkyndige*
11. *Kjønnspektivet*
12. *Variasjoner i prosedyre*
13. *Metodekunnskap/bevissthet/fagkunnskap*
14. *Endringsbehov og forslag*

Presentasjon av resultater og konklusjoner i det følgende vil i alt vesentlig følge delproblemstillingene, men er samlet i tre hovedområder:

- Saksmengde og saksbehandlingstid
- Saksbehandlingen og bruk av sakkyndige
- Forlik og konfliktløsning

2.4. Prosjektorganisering

Evalueringen er utført i henhold til standardkontrakt for oppdragsforskning datert 18.12.2006 etter regulær anbudskonkurranse.

Evalueringen er gjennomført av psykologspesialist Katrin Koch. Ved oppstarten av arbeidet ble det oppnevnt en referansegruppe bestående av:

Advokat Randi Birgitte Bull
Sorenskriver Nils Terje Dalseide
Seniorrådgiver Einar Christie Ellingsen, Justisdepartementet
Seniorrådgiver Robert Envik, Domstoladministrasjonen
Psykolog Olof Götestam

Referansegruppen har hatt rådgivende funksjon, og har hatt i alt fire møter. Forskningsleder ved Norsk institutt for forskning om oppvekst velferd og aldring (NOVA), Dr. psychol. Elisabeth Backe-Hansen har bistått med veiledning, og det har vært et utstrakt samarbeid med Universitetet i Tromsø, Institutt for psykologi, der tre hovedfagsstudenter har gjort mye av det praktiske arbeidet knyttet til bl.a. utarbeidelsen av datafiler under veiledning av psykologspesialist Jørgen Sundby. Deres arbeid har også resultert i en hovedoppgave (Holme, Brattli, og Jarnæs, 2007). Professor Kirsten Sandberg ved Institutt for offentlig rett har bistått med innspill og gjennomsyn av arbeidet. I tillegg har det vært kontakt med fagmiljøer knyttet til Universitetet i Oslo, Psykologisk Institutt, og fagmiljøer i Association of Family and Conciliation Courts (AFCC) i USA.

2.4.1. Konesesjon

Ettersom prosjektleder ikke er ansatt i helsefaglig organisasjon eller forskningsinstitutt, ble det søkt om konesesjon for innhenting av sensitive persondata direkte til Datatilsynet. Konesesjon derfra er datert 13.4.07 og er gyldig fram til utgangen av 2009, slik at det vil være mulig å benytte datamaterialet til ytterligere forskningsarbeid. Forutsetningene som er gitt i konesesjonen er fulgt i gjennomføringen av prosjektet.

2.4.2. Metode

Spørreskjema

Det ble utarbeidet spørreskjema til fem respondentgrupper: de alminnelige domstolene, dommere, advokater, psykologer og private parter. Det var et overordnet mål å stille flest mulig spørsmål med fastlagte svarkategorier for å lette databehandlingen, og samtidig ikke utarbeide et skjema som var så omfattende at sannsynligheten for besvarelser ville influeres negativt. Der det ble vurdert å være nødvendig, ble det imidlertid også gitt rom for kommentarer og åpne spørsmål som ble kodet i ettertid. I den grad det var mulig og hensiktsmessig ble likelydende spørsmål stilt til de fire sistnevnte gruppene, slik at det kunne være et visst sammenligningsgrunnlag.

Før utsendelse ble skjemaene drøftet med representanter for de ulike gruppene. Samtlige skjemaer ble i tillegg gjennomgått av referansegruppens deltagere. Kommentarer og innspill ble innarbeidet i den endelige versjonen før utsendelse.

Etter en purring til tingrettene, dommerne, advokatene og de sakkyndige, har det innkommet svar fra:

35 av i alt 69 tingretter (51 %)

48 av 83 dommere (58 %)

50 av 85 sakkyndige (58 %)

48 av 81 advokater (59 %)

159 av 563 private parter (28 %) som har fått sin sak behandlet enten i 2002 eller i 2005.

Halvparten av domstolene har ikke hatt tid og kapasitet til å bidra med opplysninger. De som har svart fordeler seg imidlertid som de øvrige med hensyn til størrelse, saksmengde og geografisk plassering. For de private parter var det forventet en lav svarprosent, noe som ikke er uvanlig i klientundersøkelser. Fram for å purre, har representativitet i denne gruppen vært vurdert ved å sammenholde gruppedata med data fra de av domstolene der andelen svar fra private parter har vært 50 % eller mer. Selv om en ut fra dette ikke har grunnlag til å mene at det er store skjevheter i materialet, er det likevel knyttet en viss usikkerhet til de private partenes svar på grunn av den lave svarprosenten. For en nærmere beskrivelse av utvalg, svarprosent m.v. vises til vedlegg 1.

Statistisk bearbeiding

Statistisk bearbeiding av materialet ble gjort med deskriptive analyser ved hjelp av Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) versjoner 12.1 og 16.0. Tre hovedfagstudenter ved Universitetet i Tromsø, Institutt for Psykologi, har stått for utarbeidelse av datafilene i samarbeid med prosjektleder. Studentene, som også har bistått i statistisk bearbeiding, har ikke hatt tilgang til kodelistene for domstoler, advokater og psykologer, og verken prosjektleder eller studentene har hatt tilgang til navn og/eller adresser til private parter.

Kvalitative data

I tillegg til data innhentet gjennom spørreskjema, har prosjektleder i løpet av det siste året deltatt i flere samlinger der psykologer, jurister og foreldre har drøftet de nye saksbehandlingsreglene. Synspunkter fra disse arrangementene, brev fra private parter og fra

profesjonelle aktører, telefonsamtaler etc. som har innkommet i den perioden prosjektet har pågått, er tatt med i vurderingen av det samlede materialet.

I november 2007 ble det i tillegg arrangert et lite erfaringsseminar med to dommere, Mariann Fallan Kristiansen, Trondheim tingrett og Cecilie Walnum, Asker og Bærum tingrett, advokat Ragnhild Kverneland, psykolog Berthe Lise Trygstad og to private parter (en far og en mor fra hver sin sak). Formålet med seminaret var å drøfte fordeler og ulemper med den nye ordningen, spesielt erfaringer med bruk av sakkyndige, bruk av tid og løsningsfokus. Videre ble det drøftet spørsmål knyttet til konsekvensene for barna og erfaringer med domstolenes og dommers praktisering av reglene. Resultatet av disse drøftingene er fortløpende innarbeidet i rapporten.

Resultater

Denne delen av rapporten er i alt vesentlig strukturert i samsvar med de problemstillingene som er spesifisert av BLD, jf. innledningen:

- Saksmengde og saksbehandlingstid
 - Totalt antall saker
 - Antall saker behandlet av tingrettene 2001-2006
 - Saksbehandlingstid og oppnevning av sakkyndige
- Saksbehandlingen og bruk av sakkyndige
 - Ivaretagelse av nye roller og oppgaver
 - Variasjon i framgangsmåte
 - De sakkyndige
 - De sakkyndiges oppgaver og arbeid
 - Høring av barn
- Forlik og konfliktløsning
 - Løses flere saker gjennom enighet
 - Konflikt og samarbeid
 - Kjennetegn ved saker som fører til forlik eller dom
 - Kjønnsperspektivet

3. Saksmengden og saksbehandlingstiden i barnefordelingssakene

For å vurdere en mulig øking i saksmengden for tingrettene, ble det innhentet tall om saksmengden for årene 2001, 2002, 2005 og 2006. Domstolenes overgang til saksbehandlingssystemet Lovisa begynte i 2003, og de siste domstolene tok ikke i bruk systemet før i april 2005. Det er derfor noe usikkerhet knyttet til saksavviklingsstatistikken for disse årene. Noen av tingrettene, bl.a. Oslo tingrett og Asker og Bærum tingrett har opplyst at tallmaterialet for 2003 og 2004 av den grunn ikke er pålitelig, slik at det ikke ble bedt om tall fra de alminnelige domstolene for 2003 og 2004.

Domstoladministrasjonen har opplyst at det ved søk i databasen til Lovisa ved bruk av BibJure (søkeordene: familie/arv/skifte> barn/foreldre>ansvar/fordeling/bidrag) framkommer at **1783 nye saker** er registrert innkommet til 1. instans i 2005. Saker om overprøving av tvangsinngrep (tvml. kap 33) og andre saker der kommunen er part i saken, farskapssaker (barneloven kap 4), tvangsfullbyrdelsessaker og saker vedr. tilbakelevering av barn, samt

saker vedr. foreldreansvar som følge av den andres død er tatt ut, for å få fram et best mulig anslag på saker vedr. foreldreansvar, fast bosted og samvær. Ettersom de siste domstolene gikk over til nytt statistikkssystem i 2005, er dette tallmaterialet ikke komplett.

I forbindelse med evalueringsundersøkelsen har i alt 35 tingretter bidratt med informasjon. Av disse har 32 tingretter oppgitt at det i 2005 innkom i alt **1029 nye saker**. Det totale antall barnefordelingssaker de samme 32 tingrettene har registrert i domstoladministrasjonens database for det samme året er **799 nye saker**. Avviket skyldes antagelig de nevnte administrative forholdene, det vil si usikker registrering på grunn av ulike tidspunkt for innføring av det nye saksbehandlings- og statistikksystemet for domstolene, og eventuelle registrerings- og tolkingsavvik i den enkelte domstolen. Domstoladministrasjonen arbeider for øvrig med å videreutvikle statistikkgrunlaget på dette området.

De 32 tingrettene som har oppgitt tall for 2005 representerer 46 % av alle tingrettene (69). De samme tingrettene står for 45 % av barnefordelingssakene som er registrert i Domstoladministrasjonens database for 2005. Tingrettene som har deltatt i evalueringsundersøkelsen er vurdert å være representative mht størrelse og antall saker, selv om svarprosenten er forholdsvis lav. I det følgende bygges på de tallene domstolene har oppgitt til evalueringsundersøkelsen.

3.2. Antall saker behandlet av tingrettene 2001 - 2006

Fra 2001 til 2006 økte saksmengden med 49 % hos de domstolene som har oppgitt tall for disse årene. Antall saker økte med nesten 5 % fra 2001 til 2002, og like mye fra 2005 til 2006. Dersom en går ut fra dette som en regulær øking og forutsetter en tilsvarende øking også for de mellomliggende årene, står en likevel igjen med en tilleggsøking på nærmere 25 % ut over en antatt normaløkning.

32 av landets alminnelige domstoler oppgir en betydelig øking i antall saker for perioden 2001 til 2006.

Tabell 1. Nye saker inn 2001-2006 fra 32 domstoler

	alle	øking i prosent
nye saker inn 2001	723	
nye saker inn 2002	758	4,8
nye saker inn 2005	1029	35,7
nye saker inn 2006	1078	4,8
Øking fra 2001 til 2006		49,1

Økingen i antall saker er imidlertid ikke jevnt fordelt mellom de aktuelle domstolene. Enkelte domstoler har en øking i saksmengden med vel 100 % i løpet av fem års perioden, andre har registrert en nedgang. Domstolene med nedgang i antall saker, eller med en beskjeden oppgang, er imidlertid gjennomgående mindre enn de som rapporterer om en betydelig oppgang. En av de større tingrettene har for eksempel rapportert om 62 saker i 2001 med en oppgang til 104 (en øking på 68 %) i 2006. Kun en av 16 tingretter som har registrert flere enn 20 saker i 2001 har registrert en nedgang i antall saker i perioden 2001 til 2006, mens 13

har registrert en til dels betydelig oppgang. Det kan tenkes at den store variasjonen har sammenheng med lokale forhold og dommeres, sakkyndiges og advokaters engasjement i saksbehandlingen av disse sakene.

Sett under ett, er det imidlertid en like stor øking i saksmengden på ca. 5 % fra 2001 til 2002 og fra 2005 til 2006. Det er ikke urimelig å tenke seg at en også i de mellomliggende årene har hatt en tilsvarende jevn øking i antall saker.

En generell øking på ca. 5 % per år kan antagelig forklares ut fra flere forhold. Fram til 2006 har det vært en jevn øking i antall skilsmisser der barn har vært involvert, selv om antall skilsmisser viser en nedgang etter den tid (SSB, 2007). Dermed er det rimelig å anta at også antall konfliktfylte forhold som bringes inn for domstolene øker. Det foreligger ikke tall på antall samlivsbrudd blant samboere, eller antall foreldre som aldri har bodd sammen. Begge deler antas imidlertid å øke. (SSB, 2007). Et annet forhold som kan føre til en generell øking av antall saker for domstolene kan være menns økte engasjement og deltagelse i sine barns liv, slik at færre menn enn tidligere trekker seg fra kontakten med barna etter et samlivsbrudd. Til tross for at dette er en ønsket og positiv utvikling, øker det også mulighetene for uenigheter og konflikter mellom foreldrene.

Disse forholdene, samt reduksjon i antall obligatoriske meklings timer i forbindelse med samlivsbrudd, kan også i fremtiden komme til å medføre en fortsatt generell øking i antall saker som reises vedrørende foreldreansvar, fast bosted og samvær.

I tillegg til den antatte generelle økingen med ca 5 % hvert år, kommer den nokså kraftige økingen i antall saker med ytterligere 25 % i perioden mellom 2002 og 2005. Det er vanskelig å finne en annen forklaring på dette enn innføringen av de nye saksbehandlingsreglene. I Ot.prp. 29 (2002-2003) ble det lagt til grunn en saksmengde på 1600 saker pr år. Dette forutsatte en viss øking etter innføring av de nye saksbehandlingsreglene pga bortfallet av muligheten for administrativ behandling ved fylkesmannen, og senket terskel for å bringe saken inn for retten.

Den senkede terskelen for å bringe saker inn for retten handler til dels om at det ble enklere for foreldre å reise sak, bl.a. gjennom forenklet stevning som i større grad enn tidligere gjorde det mulig å reise sak uten å bruke advokat, samt lavere kostnader. Antagelig handler det imidlertid vel så mye om psykologiske forhold som økt vektlegging på å oppnå enighet fram for å avsi en dom, økt fokus på bruk av sakkyndige til å bistå i mekling, og oppfølging av prøveordninger fram for å utrede med henblikk på en hovedforhandling. Gjennom dette er det lagt opp til at de nye saksbehandlingsrutinene i mindre grad oppfattes som avskrekkende, noe som i seg selv vil senke terskelen for å gå til sak. Både sakkyndige og advokater har opplyst at foreldre i konflikt har fått vite at å reise sak er den letteste og raskeste måten å få psykologhjelp på, uten lange ventelister, og uten å måtte motivere den andre parten for motta hjelp.

Av Ot.prp. 29 (2002-2003) går det videre fram at det til tross for en noe forventet øking i antall saker ble forutsatt at flere forventede forlik ville redusere antall saker som går til hovedforhandling og dermed i realiteten innebære en innsparing av arbeidskapasitet. Som følge av dette fikk endringen av saksbehandlingsreglene ikke konsekvenser for bemanningen i domstolene.

Selv om tallmaterialet fra verken domstolsstatistikken eller undersøkelsen er helt presist, er det likevel et forholdsvis pålitelig estimat at antall nye saker vedrørende foreldreansvar, fast bosted og samvær i 2005 var ca 2000. Gitt en øking på ca. 5 % årlig også for de påfølgende årene, vil tingrettene komme til å behandle anslagsvis 2400 saker i 2008.

3.3. Saksbehandlingstiden og oppnevning av sakkyndige

Saksbehandlingstiden ser ikke ut til å ha gått ned, men har heller ikke økt til tross for at bruk av sakkyndige har hatt en klar øking fra oppnevning i 30 % av sakene i 2002 til i 75 % av sakene i 2005. Ca. en tredjedel av alle sakene har gått til hovedforhandling i 2005. Flere av sakene der det ikke har vært brukt sakkyndig går direkte til hovedforhandling, mens flere saker med sakkyndig først behandles etter § 61 første ledd nr.1, men senere går over i hovedforhandling.

Behandlingsmåten

Domstolene oppgir at nesten to tredjedeler av sakene i 2005 ble løst uten hovedforhandling, enten ved at det ble inngått rettsforlik eller ved at saken ble trukket, eventuelt utenrettslig forlikt. Vel en tredjedel av sakene ble følgelig behandlet i hovedforhandling etter først å ha blitt behandlet etter § 61 første ledd nr.1 m.v., eller etter å ha gått direkte til hovedforhandling.

Tabell 2. Behandlingsmåten for nye saker 2005 (31 domstoler)

	I alt	§ 61.1 m.v.	overgang fra § 61.1 til hovedforhandling.	direkte til hovedforhandling
Antall saker	909	589	250	70
%	100 %	64.8 %	27.5 %	7.7 %

Mye tyder på at det er nokså store forskjeller mellom domstolene, der noen legger mye arbeid i å tilrettelegge forholdene for at partene skal kunne komme til enighet, mens andre raskere bruker hovedforhandlingen som virkemiddel. Dette er et av områdene der både embetets interesse for disse sakene og store individuelle forskjeller mellom dommere og deres holdninger vil kunne spille inn, slik som for eksempel oppfatningen av hvilke saker som egner seg for behandling etter de nye saksbehandlingsreglene, hvordan de saksforberedende møtene kan og bør brukes eller hvor mye tid og ressurser som brukes på utprøving av løsninger.

Saksbehandlingstiden med og uten sakkyndig

En av intensjonene med de nye saksbehandlingsreglene var å redusere den gjennomsnittlige saksbehandlingstiden for barnefordelingssakene ved å arbeide for inngåelse av flere rettsforlik (NOU 1998: 17). Gjennomsnittlig saksbehandlingstid for saker som gikk til doms var i 1996 da ca. seks måneder. Det ble antatt at alternativ og mer fleksibel bruk av sakkyndige uten utredningsarbeid og utarbeidelse av skriftlig erklæring ville korte ned saksbehandlingstiden. Samtidig lå det imidlertid i ønsket om økt fleksibilitet at en i større utstrekning skulle kunne bruke noe tid på veiledet utprøving av samværsordninger.

De av tingrettene som har deltatt i undersøkelsen, har oppgitt at det i 2002 ble det oppnevnt sakkyndig i 209 av i alt 705 barnefordelingssaker (29.6 %). Dette er i omtrent samme

størrelsesorden som i NOU 1998: 17 der det oppgis at det ble brukt sakkyndig i 32 % av sakene for årene 1994 – 1996.

Tingrettene oppgir at saksbehandlingstiden i sakene med sakkyndig i 2002 var over seks måneder i 58.3 % av sakene, mens tilsvarende for saker uten sakkyndig var 27.8 % (jf. tabell 3).

For å kunne vurdere eventuelle endringer i saksbehandlingstiden, er det blitt innhentet opplysninger om saksbehandlingstiden for barnefordelingssaker i 2002 og 2005. Ettersom bruk av sakkyndig er en faktor som ser ut til å påvirke saksbehandlingstiden, (NOU 1998:17), er tidsbruk med og uten sakkyndige registrert.

Tabell 3. Saksbehandlingstid 2002 – med sakkyndig (28 domstoler)

	saker i alt	< 3 mnd	3-6 mnd	6-9 mnd	> 9 mnd
sum	209	24	63	59	63
%	100 %	11.5 %	30.1 %	28.2 %	30.1 %

Tabell 4. Saksbehandlingstid 2005 – med sakkyndig (28 domstoler)

	saker i alt	< 3 mnd	3-6 mnd	6-9 mnd	> 9 mnd
§ 61.1/ Forlik	406	91	132	92	91
overgang fra § 61.1 til hovedforhandling	191	18	45	51	77
direkte til hovedforhandling	30	2	11	6	11
sum	627	111	188	149	179
%	100 %	17.7 %	30.0 %	23.8 %	28.5 %

Saksbehandlingstiden i saker der det ble brukt sakkyndig ser ut til å ha endret seg fra 2002 til 2005 dersom alle sakene uansett behandlingsmåte (med eller uten hovedforhandling) ses under ett. Forskjellene er imidlertid forholdsvis marginale, ved at 6 % flere saker behandles på under tre måneder, og 6 % færre saker har en saksbehandlingstid på mer enn seks måneder i 2005 i forhold til 2002. 54 % av disse sakene har en behandlingstid på mellom tre og ni måneder, mot 58 % i 2002. Tilsvarende forskyvning ser en også i saker som behandles uten sakkyndig:

I saker der det ikke er brukt sakkyndige ble 11 % flere saker behandlet under tre måneder i 2005, mens 4 % færre saker har en saksbehandlingstid på mer enn seks måneder.

Tabell 5. Saksbehandlingstid 2002 – uten sakkyndig (28 domstoler)

	Saker i alt	< 3 mnd	3-6 mnd	6-9 mnd	> 9 mnd
Sum	496	205	153	72	66
%	100	41.3	30.8	14.5	13.3

Tabell 6. Saksbehandlingstid 2005 – uten sakkyndig (28 domstoler)

	Saker i alt	< 3mnd	3-6 mnd	6-9 mnd	> 9 mnd
§ 61.1.	141	89	31	8	13
overgang fra § 61.1 til hovedforhandling direkte til hovedforhandling	22	4	9	6	3
Sum	204	106	50	24	24
%	100	52.0	24.5	11.8	11.8

Dersom en ser bort fra om sakene er behandlet med eller uten sakkyndig, endrer dette bildet seg noe. Det forholdsvis store antall saker som ble behandlet relativt raskt uten sakkyndig, i 2002 trekker den gjennomsnittlige saksbehandlingstiden for 2002 ned i forhold til 2005. Selv om saker uten sakkyndig behandles litt raskere i 2005, er det også langt færre av dem: i 2002 ble 70% av sakene behandlet uten sakkyndig, mens tilsvarende for 2005 var 25%. Omvendt trekker det økte antall saker med sakkyndig i 2005 opp den gjennomsnittlige saksbehandlingstiden, selv om prosentvis flere saker med sakkyndig behandles raskere enn i 2002. I alt har saksbehandlingstiden for saker som har lengre saksbehandlingstid enn ni måneder dermed økt med 6 %, med en tilsvarende reduksjon av saker som behandles under tre måneder.

Det er sannsynlig at de forholdsvis enkle sakene behandles raskere, mens de mer kompliserte sakene tar lengre tid når samværsordninger skal utprøves, evalueres og forhandles. Til tross for økt bruk av sakkyndige har altså ikke saksbehandlingstiden økt tilsvarende.

Sett under ett, er det er altså ikke grunnlag for å mene at saksbehandlingstiden har gått ned, til tross for at dette er et tema domstolene og lovgiver er opptatt av på generelt grunnlag, og til tross for iverksetting av tiltak som innføringen av frister, forenklet stevning m.v. Mange av aktørene er i denne sammenhengen opptatt av at nødvendig fleksibilitet må sikres, slik at de saker der det trengs får en tilstrekkelig tidsramme for behandlingen, mens andre saker må påskyndes mer. Her finnes ingen fasit.

Etter at de nye saksbehandlingsreglene ble innført endret bruken av sakkyndige seg på flere måter. For det første ble det innført et skille mellom saker der partene skulle bære kostnadene (utredningsarbeid jf § 61, første ledd nr.3), og saker der kostnadene ble belastet det offentlige (§ 61, første ledd nr.1,2,4,5 og 7). Videre ble bruken av sakkyndige forutsatt å være mer fleksibel og mer innrettet mot å arbeide for at partene skulle komme til enighet. I dette lå en forutsetning om økt bruk av sakkyndige, men også om reduksjon i saksbehandlingstid totalt per sak. Utredningsarbeid ble antatt å være mer tidkrevende, både fordi det tar tid å finne

sakkyndig som har tid til å påta seg utredningsoppdrag, og fordi utredning med skriftlig erklæring i seg selv er tidkrevende.

Om en ser på det de sakene som først blir behandlet etter § 61 første ledd nr.1, men senere likevel må behandles i hovedforhandling, gjelder dette 30 % av de sakene der sakkyndig er oppnevnt (jf. tabell 4), og 11 % av sakene der det ikke er oppnevnt sakkyndig (jf. tabell 6).

Mye tyder på at det først og fremst er disse sakene som øker tidsbruken, fordi en først bruker mye tid for å prøve ut løsninger, og senere likevel har behov for en nærmere utredning og hovedforhandling. Det vil som regel også være disse sakene som er mest krevende, enten på grunn av svært høyt konfliktnivå over lang tid, eller fordi sakene er svært komplekse med særskilte problemer knyttet til barna eller partene. Det kan tenkes at det verken er hensiktsmessig eller mulig å redusere saksbehandlingstiden i mange av disse sakene, uten å risikere at banets beste ikke ivaretas i tilstrekkelig grad fordi en ikke har nok opplysninger.

På den andre siden vil det også være noen av sakene der det brukes for lang tid for å finne en løsning eller ta en beslutning, men der det er vanskelig å finne det punktet i prosessen der det er mer hensiktsmessig å avslutte rådgiving, veiledning og utprøving av midlertidige løsninger til fordel for hovedforhandling og dom. I disse sakene foreligger det ofte mange opplysninger, observasjoner, erfaringer og vurderinger som er blitt formidlet muntlig av den sakkyndige under de saksforberedende rettsmøtene. Når saken ikke kan forliket og det berammes en hovedforhandling, blir den sakkyndige – eventuelt ny sakkyndig – ofte bedt om å utarbeide en sakkyndig erklæring. Mange av opplysningene som innhentes i forbindelse med utredningen foreligger da allerede, men ikke skriftlig. Det bør antagelig oftere vurderes hvorvidt disse opplysningene er tilstrekkelige for å kunne utforme en kortfattet skriftlig vurdering og anbefaling til retten, uten at saken forsinkes ytterligere gjennom en regulær ny utredning.

4. Anvendelsen av saksbehandlingsreglene og bruk av sakkyndige

4.1. Ivaretagelse av nye roller og oppgaver

Endringene av saksbehandlingsreglene vurderes som svært positive eller for det meste positive av nesten alle de profesjonelle aktørene, men det påpekes også en del ulemper. De profesjonelle aktørenes erfaringer med hverandres arbeid vurderes for det meste som positivt i forhold til ulike aspekter ved roller og oppgaver, men også som svært personavhengig. Flere foreldre i 2005 enn i 2002 opplever å ha fått hjelp til å finne en løsning av dommeren og den sakkyndige.

Vurderes endringene som positive?

De profesjonelle aktørene ble spurt om endringen av saksbehandlingsreglene etter deres vurdering er overveiende positive eller negative. De fleste svarte at endringene er svært positive eller positive:

dommerne: 43 av 48, ingen entydig negative
advokatene: 34 av 38, ingen entydig negative
sakkyndige: 39 av 45, ingen entydig negative

Dommere, advokater og sakkyndige er dermed relativt samstemte. Det samme gjelder begrunnelsene for dette standpunktet. I alle tre gruppene er de fleste opptatt av at saksbehandlingsreglene representerer en positiv endring på grunn av (i prioritert rekkefølge):

- raskere og mer fleksibel sakkyndig bistand
- generelt økt fleksibilitet i virkemidler
- ansvarliggjøring av foreldrene og løsningsfokusering
- mer fokus på barnets interesser og behov
- mer rom for utprøving og dialog

Til tross for en svært positiv holdning, er mange opptatt av at reglene også har en del ulemper (i prioritert rekkefølge):

- fare for tilsløring, slik at viktige opplysninger om vold, rus eller personlige forhold ikke kommer fram
- tidsfaktoren, noen ganger blir det for lite tid til grundig arbeid, andre ganger trekker det unødvendig i langdrag (særlig ved overgang til hovedforhandling)
- saksbehandlingen er for personavhengig
- saksbehandlingen blir fort for løsningsorientert/uegnede saker forsøkes meklet
- utøvelse av uttidig press på private parter (samt advokater og sakkyndige)
- utydighet ift sakkyndiges rolle, særlig ved overgang fra forhandlings- til utredningsarbeid

De samme faktorene som nevnes som ulemper går tematisk igjen i forslagene til endringer. Bekymring knyttet til utøvelse av uttidig press, arbeid for forlik i saker der barnets beste ville vært bedre tjent med en dom, og at fokus på framtidige løsninger bidrar til å undervurdere eller skjule negative forhold, har vært et tema siden innføringen av de nye saksbehandlingsreglene (Skjørten, 2005, Eriksen og Steinsvåg, 2007)

Dommere om sin erfaring med sakkyndige

Med ett unntak mener dommerne mener at de har svært gode eller gode erfaringer med sakkyndige. Dette omfatter antagelig ikke alle sakkyndige de har erfaring med, men er et uttrykk for en generalisert oppfatning. Når dommerne får spørsmål om hva de mener om de sakkyndiges kunnskaper om sakkyndigrollen, om foreldrefunksjoner, om barns behov og om utredningsarbeid, svarer de aller fleste at de oppfatter de sakkyndiges kunnskaper å være gode eller svært gode. Når det gjelder tilsvarende spørsmål om de sakkyndiges meklingskompetanse, mener imidlertid en tredjedel av dommerne at den er tilstrekkelig men ikke god eller svært god. Dette kan tenkes å ha sammenheng med at det ofte er uklart hvilke forventninger dommeren har til den sakkyndige i forhold til egen meklerrolle, og at mange av dommerne har erfaring og kunnskaper om meklingskompetanse, mens sakkyndige fortsatt har en primær identitet som utredere, med forholdsvis lav meklingskompetanse.

Advokater om erfaringen med sakkyndige

Advokatene oppgir noe mer blandede erfaringer med sakkyndige, og bare litt over halvparten mener at erfaringene på generelt grunnlag er svært positive eller positive (21 av 37).

Om de sakkyndiges ivaretagelse av rollen, av partene og av barna, mener vel tre fjerdedeler av advokatene at det er godt eller tilstrekkelig. Advokatene er minst fornøyd med de sakkyndiges ivaretagelse av sin rolle ved overgang fra forhandlingsbasert arbeid til hovedforhandling, der

bare noe over halvparten som mener at de sakkyndige ivaretar rollen godt eller tilstrekkelig godt.

Dommerne synes på denne måten å ha et noe mer positivt syn på de sakkyndige enn advokatene. Dette kan ha sammenheng med at sakkyndig i utgangspunktet er dommerens medhjelper, og i så måte oftere kan komme til å opptre på en måte eller gi uttrykk for synspunkter som advokatene om partsrepresentanter ikke nødvendigvis er fornøyd med, og i forhold til en historie som advokaten dessuten kjenner fra en bestemt synsvinkel. Det kan også ha sammenheng med at de sakkyndige med begrenset juridisk kunnskap og forståelse lett kan komme til å legge en annen forståelse og fortolkning til grunn for det som skjer, enn det prosessfullmektigene forventer, uten at de har innflytelse på dette.

Dommere om advokatene

Dommerne har også svart på følgende spørsmål: Er dine erfaringer med partenes prosessfullmektiger i saker som behandles etter § 61 første ledd nr.1 overveiende svært positive, positive, blandede, negative eller svært negative.

Litt under halvparten av 46 dommere mener å ha svært positive eller positive erfaringer, og ingen mener å ha negative eller svært negative erfaringer på generelt grunnlag. Det er likevel noe over halvparten som oppgir å ha blandede erfaringer med prosessfullmektigene.

Når det gjelder ivaretagelsen av rollen og av partene oppgir omlag to tredjedeler av dommerne å ha positive erfaringer med advokatene, mens de er mest positive til advokatenes evne til å håndtere saker med overgang til hovedforhandling. De er minst positive til advokatenes ivaretagelse av barnets beste, der mindre enn halvparten oppgir å ha positive erfaringer. På dette området, det eneste, oppgir noen dommere at de også har negative erfaringer.

Sakkyndige om erfaringen med advokatene

De sakkyndiges erfaringer med partenes prosessfullmektiger er svært lik dommernes, og reflekterer antagelig en tilsvarende presumptivt nøytral posisjon, og i likhet med dommerne et mer helhetlig bilde av sakens problemstillinger.

Sakkyndige om erfaringen med dommere

De sakkyndiges erfaringer med dommerne reflekteres av at alle respondenter mener å ha svært positive eller positive erfaringer med dommerne på generelt grunnlag. Dette gjelder særlig dommerens rolle som administrator og dommerens ivaretagelse av partene og av barnets beste. På samme måte som dommerne om de sakkyndige, mener en tredjedel av de sakkyndige at dommerne kun innehar kunnskaper om mekling i tilstrekkelig grad, men ikke mer.

Advokater om erfaringen med dommere

På samme måte som i sin oppfatning av sakkyndige er også advokatenes vurdering av dommerne ikke entydig positiv. Kun en tredjedel vurderer erfaringene med dommerne som svært positive eller positive på generelt grunnlag. De øvrige oppgir å ha blandede erfaringer. Kun halvparten mener at dommernes kunnskaper om mekling er gode eller tilstrekkelige, mens de fleste er positive til dommernes ivaretagelse av rollen som administrator, og evnen til å håndtere overgang til hovedforhandling. Kun halvparten av advokatene mener at dommerne ivaretar barnets beste godt eller tilstrekkelig godt.

Oppsummeringsvis er dommernes og de sakkyndiges vurderinger av hverandre og av advokatene likere og mer positive enn vice versa. Som nevnt tidligere reflekterer dette antagelig først og fremst forskjeller i posisjon, men også at dommere og sakkyndige ofte vil være mer samkjørte enn de er i forhold til advokatene. I tillegg reflekterer svarene nok også de store individuelle forskjellene som oppleves, særlig fra advokathold, mellom domstoler, dommere og sakkyndige.

Bytte av dommer eller sakkyndig

Dommerne ble også spurt om det totale antall barnefordelingssaker hver av dem hadde behandlet i løpet av 2006, og i hvor mange av disse den sakkyndige eller dommeren hadde blitt skiftet ut i forbindelse med overgangen ved behandling etter § 61 første ledd nr.1 til nr.3.

Dommerne (N=48) som har svart, er antageligvis dommere ved de respektive domstolene som med særskilt interesse for og erfaring med barnefordelingssaker. Det kan bety at de også har behandlet flere av disse sakene enn mange dommere ved de alminnelige domstolene ellers. 72 % av dommerne i undersøkelsen oppgir at de i løpet av 2006 har begynt på mer enn 7 saker. Det innebærer at de har løpende og forholdsvis mye erfaring med disse sakene.

På spørsmål om antall saker med overgang fra § 61 første ledd, nr. 1 til nr. 3 og hovedforhandling, svarer 10 av i alt 41 at de ikke har hatt slike saker, mens 1 dommer har hatt ni saker med overgang til hovedforhandling. De øvrige fordeler seg nokså jevnt med i alt 101 slike saker, det vil si i gjennomsnitt 2,5 per dommer. Det opplyses videre at sakkyndig ble skiftet ut i 16 av de 101 sakene med overgang fra behandling etter § 61 første ledd, nr. 1 til nr. 3, mens dommer ble skiftet ut i 15 av sakene.

Spesialisering i domstolene

Som nevnt tidligere, blir barnefordelingssakene i Norge behandlet av de alminnelige domstolene. Det vil si at de ikke behandles i egne avdelinger eller egne domstoler. Hver domstol har imidlertid muligheten til en viss spesialisering ved at sakene kan tildeles dommere med spesiell interesse eller kompetanse for behandling av like saker, uten at dette antas å komme i konflikt med tilfældighetsprinsippet for fordeling av saker (Veileder, 2004).

På spørsmålet om det er ønskelig med en spesialisering i forhold til behandlingen av barnefordelingssakene, svarer 7 av 30 domstoler bekreftende, mens 19 av 33 domstoler bruker dommerfullmektiger til behandling av barnefordelingssaker.

Foreldrenes erfaringer med de profesjonelle aktørene

Hvordan opplever så foreldrene at de profesjonelle aktørene ivaretar sin rolle?

Foreldrene med saker behandlet i hhv 2002 og 2005 ble spurt om de opplevde å få hjelp av dommeren, den sakkyndige og sin advokat til å finne en løsning.

Tabell 7. Hjelp til å finne en løsning – private parter 2002

	av dommeren (%)	av din advokat (%)	av den sakkyndige (%)
i stor grad/noe	15 (34.9)	32 (68.1)	12 (36.4)
Usikker	5 (11.6)	4 (8.5)	3 (9.1)
i svært liten grad/ lite	23 (53.5)	11 (23.4)	18 (54.5)
i alt (%)	43 (100)	47 (100)	33 (100)

Tabell 8. Hjelp til å finne en løsning – private parter 2005

	av dommeren (%)	av din advokat (%)	av den sakkyndige (%)
i stor grad/noe usikker	38 (55.1)	56 (76.7)	33 (52.4)
i svært liten grad/lite	4 (5.8)	5 (6.8)	8 (12.7)
i alt (%)	27 (39.1)	12 (16.4)	22 (34.9)
	69 (100)	73 (100)	63 (100)

Opplevelsen av bistand er tydelig bedre i 2005 enn i 2002, og den gjelder også egen advokat. Det kan tenkes at det er selve prosessen med utprøving, refleksjon og fokus på barnet som øker opplevelsen av å ha fått hjelp. Igjen er det store likheter mellom opplevelsen av dommernes og de sakkyndiges bistand, og det kan tenkes at også de private parter langt på vei oppfatter dommer og sakkyndig som to sider av samme sak.

4.2. Variasjoner i prosedyre

Flest sakkyndige mener at de nye saksbehandlingsreglene ikke er egnet for alle saker, mens dommerne er mest positive. Halvparten av advokatene og nesten en tredjedel av sakkyndige mener at det er svært store eller store forskjeller mellom domstolenes måte å behandle sakene på, og enda flere mener det er store individuelle forskjeller mellom dommerne. Halvparten av domstolene bruker standardisert informasjonsmateriell utarbeidet av Domstoladministrasjonen i arbeidet med de nye saksbehandlingsreglene (vedlegg 2)

Er det saker som ikke egner seg for behandling etter de nye reglene?

Siden de nye saksbehandlingsreglene trådte i kraft, har det vært en løpende diskusjon om hvorvidt alle saker egner seg for behandling etter de nye reglene eller ei. Når dommere, advokater og sakkyndige spørres om dette, er det til dels store forskjeller mellom gruppene svar.

Tabell 9. Egner alle saker seg for behandling etter de nye reglene?

	Dommere (%)	Advokater (%)	Psykologer (%)
Ja	17 (35.4)	9 (23.1)	4 (8.9)
Nei	25 (52.1)	26 (66.7)	36 (80.0)
usikker	6 (12.5)	4 (10.3)	5 (11.1)
Total	48 (100)	39 (100)	45 (100)

De sakkyndige er mest i tvil, 80 % mener at ikke alle saker egner seg, mens kun halvparten av dommerne har det samme syn. Når synspunktene begrunnes, er det imidlertid små eller ingen forskjeller mellom faggruppene.

De som mener at alle saker egner seg, begrunner dette med hensynet til effektivitet, muligheten til å avklare hva konfliktene dreier seg om, og planlegge sakens framdrift, samt muligheten til å etablere en dialog og en felles arbeidsplattform for partene der det er mulig. Sannsynligvis kan de fleste dommere, advokater og sakkyndige være enige om at et første saksforberedende møte nesten uansett sakens art kan brukes på denne måten.

De som mener at ikke alle saker egner seg, begrunner dette med at saker der den ene eller begge partene preges av en historie med personlighetsavvik, psykiske lidelser, rus, vold eller omsorgssvikt, samt saker der konfliktnivået har vært svært høyt over tid, ikke egner seg for arbeid etter en forhandlingsbasert modell. Flere problematiserer at en ofte ikke vet noe om dette eller om omfanget i starten, slik at saken innledningsvis behandles etter § 61 første ledd nr.1 på en måte som gjør at en prøver å få til en midlertidig ordning. Så skal denne følges opp, og en befinner seg i en forhandlingsprosess uten at forutsetningene har vært godt nok vurdert. På sett og vis er det slik at bordet fanger. Noen nevner også at de nye saksbehandlingsreglene egner seg mindre godt når det ikke er mulig å få et klart bilde av hva konflikten dreier seg om.

Dette synet er langt på vei i samsvar med de anvisninger som gis i Veileder Q-15/2004. Dette støttes også av internasjonal forskning, der flere forfattere peker på at særlig personlighetsmessige forhold kan være i veien for at det inngås forlik (Rønbeck, 2006). På en andre siden gir mange dommere, advokater og sakkyndige uttrykk for at det noen ganger også i tilsynelatende svært vanskelige saker er mulig å få partene til å fokusere på barnets behov, interesser og ønsker, og på denne måten komme til enighet.

Holdningene til hvorvidt noen saker generelt er mer egnet enn andre, vil antagelig styre en del av fremdriften og arbeidet i den enkelte saken, og vil i sin tur kunne bidra til at domstoler og dommere opplever om nokså forskjellige i sin tilnærming.

Sannsynligvis er det slik at en vanskelig kan utpeke noen bestemte kategorier av saker som egner seg eller ikke egner seg, men at dommeren i den enkelte saken i stedet må bestrebe seg på å avklare partenes antatte muligheter og begrensninger for å kunne inngå bærekraftige forlik. Da er det spesielt viktig at det første saksforberedende rettsmøtet brukes til en slik avklaring, slik at saken raskest mulig kan overføres til hovedforhandling dersom det er nødvendig.

Det er i denne sammenhengen problematisk at det offentlige bærer kostnadene for sakkyndig arbeid så lenge saken behandles etter § 61 første ledd nr.1 eller nr. 7, mens de private parter må bære utgiftene ved en utredning dersom saken går over til ordinær behandling, jf § 61 første ledd nr.3. Partene vil ofte i det lengste unngå å komme i en situasjon der utgiftene øker betydelig, noe som i seg selv kan bidra til at prosessen trekker ut i tid eller ikke blir godt nok belyst.

Oppgavene i det første saksforberedende rettsmøte

De profesjonelle aktørene ble også spurt om hva de mener er den viktigste oppgaven i det første saksforberedende rettsmøte. Også på dette området var det tydelige forskjeller mellom de profesjonelle aktørene. Nesten halvparten av dommerne og advokatene mener at mekling mellom partene er den viktigste oppgaven, mens bare en femtedel av de sakkyndige mener det samme. De fleste sakkyndige mener at den viktigste oppgaven i det første saksforberedende rettsmøte er å få opplyst saken.

Alle gruppene legger forholdsvis lite vekt oppgaver knyttet til å avklare videre saksgang, finne ut om det er grunnlag for mekling eller eventuelt utredning og planlegge arbeidet i forhold til tid. Ettersom det imidlertid skal gjøres en konkret og individuell vurdering av dommeren i den enkelte saken, er dette antagelig en av de viktigste oppgavene, om ikke den viktigste.

Det kan tenkes at så vidt forskjellige forventninger om hva som skal gjøres i første saksforberedende rettsmøte krever mer tydelighet i forhold til saksstyring enn det som i dag ofte er tilfelle. Den nye tvistelovens bestemmelser om aktiv saksstyring vil antagelig bidra til en slik tydeliggjøring før det første rettsmøte. For barnefordelingssakene der sakkyndig oppnevnes, forutsetter det imidlertid at det planleggingsarbeidet som heretter ofte vil gjøres i kontakten mellom dommer og partenes prosessfullmektiger tydeliggjøres for den sakkyndige forut for rettsmøtet, slik at ikke den sakkyndige har andre forventninger og holdninger til eget bidrag i saken enn de øvrige aktørene.

Av svarene i undersøkelsen går det ikke fram hvordan de profesjonelle aktørene oppfatter sitt ansvar for meklingen, eller hva de legger i meklingsbegrepet. Mange dommere, advokater og sakkyndige vil mene at de behersker meklingsmetodikk, men har et lite bevisst forhold til hvordan rammene for meklingsarbeidet og egen rolle påvirker det som skjer (Bowling D., Hoffman D., 2003). Mange dommere har hatt kurstilbud i mekling knyttet til rettsmekling, en del advokater har tilsvarende gått kurs i advokatforeningens regi eller har formell meklerbevilling. Også en del av de sakkyndige vil ha meklerbevilling eller kurs, men da ofte mer innrettet på de psykologiske prosessene i en tilnærmet terapeutisk kontekst. Når en så vet at det finnes flere ulike meklingstradisjoner med noe ulik teoretisk forankring, kan ulike oppfatninger om meklingsens art, innhold og administrering ført vanskeliggjøre meklingsarbeidet i barnefordelingssaker.

Særlig dommere og advokater må i tillegg forholde seg til at også reglene for rettsmekling kan anvendes i slike saker, selv om de fleste dommere (41 av 48) i tingrettene mener at barnefordelingssaker ikke egner seg for rettsmekling.

Forskjeller i saksbehandlingen

På spørsmål om det er forskjeller i domstolenes måte å behandle sakene på, svarer noe over halvparten av advokatene og noe under en tredjedel av de sakkyndige at forskjellene er svært store eller store. Når det samme spørsmålet stilles om forskjellen mellom dommere, svarer to tredjedeler av advokatene og over halvparten av de sakkyndige at forskjellene er store eller svært store. Dette utdypes til å gjelde forskjeller i kompetanse, interesse, erfaring og gjennomføring av rettsmøter, og ikke minst store individuelle forskjeller i forhold til aktivitet/passivitet, engasjement, framdrift etc.

For både advokater og sakkyndige ser dette ut til å skape en uforutsigbarhet som noen ganger oppfattes som krevende, særlig for advokatene som har behov for å forberede sine parter på hva som kommer til å skje (Rønbeck K. og Kverneland R., 2006)

I tillegg oppgir kun halvparten av dommerne som har svart at de har en standardisert prosedyre for informasjon til partene i form av skriftlig informasjon. De fleste bruker da Domstoladministrasjonens informasjonsark (vedlegg 3).

4.3. De sakkyndige

De fleste sakkyndige har lang og variert arbeidserfaring med spesialistkompetanse og toårig videreutdanning i barnefaglig sakkyndighet. Vel 60 % av dem har ikke en fast, formalisert tilnytning til en eller flere oppdragsgivere. Over halvparten av domstolene oppgir at de bruker en fast gruppe sakkyndige, og at disse i hovedsak velges ut fra den enkelte dommerens erfaring med vedkommende. Dommerne vurderer tilgangen på sakkyndige som å være forholdsvis god, uavhengig av domstolens størrelse eller hvor i landet den er.

Kompetanse

De fleste sakkyndige (36 av 44) har spesialistkompetanse, det vil si at de har en flerårig videreutdanning innen et spesialfelt, vanligvis barn og familie, noe som også innebærer at de har forholdsvis bred arbeidserfaring og god generell faglig kompetanse.

Barne- og familiedepartementet, nåværende barne- og likestillingsdepartement, opprettet 1998 et register over barnefaglige sakkyndige, som per 29.11.2007 omfattet 181 sakkyndige. 39 av de 44 sakkyndige som har deltatt i evalueringsundersøkelsen står i BLD sitt register. Etter 2000 har det vært et absolutt krav om toårig videreutdanning for å bli registrert. De fleste som arbeider som sakkyndige har på denne måten både spesialistutdanning etter embetseksamen, samt videreutdanning i barnefaglig sakkyndighet. Litt under en fjerdedel av de sakkyndige opplyser at de i tillegg har formell meklerkompetanse. Det vil samtidig si at svært mange av de sakkyndige muligens har begrensede kunnskaper og erfaring med meklingsarbeid.

Valg av sakkyndige

Oppnevning av sakkyndige kan etter de nye saksbehandlingsreglene gjøres til første saksforberedende rettsmøte, men også på et senere tidspunkt i saken. Av § 61 første ledd, nr. 1 går det fram at den sakkyndige kan oppnevnes til å være til stede i det første saksforberedende rettsmøtet. Samtykke fra partene til dette er ikke nødvendig. Dersom den sakkyndige imidlertid skal utføre arbeid ut over å være til stede i møtet, må eventuelle innvendinger mot den sakkyndige avklares, og dommeren må påse at partene får uttale seg om det den sakkyndig eventuelt skal gjøre. Det bør i så fall også settes opp et klart mandat. Når sakkyndige oppnevnes direkte for å foreta en utredning etter anmodning fra en eller begge parter, skjer det vanligvis etter samtykke eller forslag fra partene.

Dommerne i utvalget ble spurt om hva de vektlegger ved valg av sakkyndige.

Tabell 10. Hva vektlegges ved valg av sakkyndig

	Kjønn	alder	sakens anførsler	Erfaring med sakk.
Alltid	1	0	0	9
som regel	2	1	8	31
av og til	12	4	14	5
Sjelden	10	8	10	1
Aldri	23	35	16	2
Total	48	48	48	48

Verken den sakkyndiges kjønn, alder eller anførslene i saken tillegges vesentlig vekt av de fleste dommerne. I den grad kjønn og sakens anførsler av og til vektlegges, dreier det seg antageligvis om saker der en tenker seg at en mann/kvinne eller en bestemt person lettere vil kunne oppnå tillit i forhold til spesielle problemstillinger som reises av saken.

De fleste av dommerne oppgir imidlertid at de alltid, eller som regel, legger vekt på sin erfaring med den sakkyndige. Dette forutsetter at de, eventuelt kolleger, har kjennskap til den sakkyndige og vedkommendes måte å arbeide på. Det må i sin tur også ses i sammenheng med at nesten to tredjedeler av de sakkyndige oppgir at de ikke har en formalisert, fast tilknytning til en eller flere domstoler, mens tingrettene på sin side oppgir at 60 % har en fast gruppe sakkyndige som brukes. Flere kommenterer imidlertid at dette ikke nødvendigvis er en formalisert tilknytning, og at heller ikke nødvendigvis alle dommerne ved embetet alltid bruker sakkyndige fra den faste gruppen. Til en viss grad ser dette også ut til å være et spørsmål om de sakkyndiges tilgjengelighet. Kun fire embeter rapporterer om faste samarbeidsmøter med sin sakkyndig-gruppe, og kun om lag en tredjedel av dommerne i utvalget sier at de velger sakkyndige fra fast gruppe. De øvrige velger ofte fra departementets register, men først og fremst altså ut fra kjennskap og erfaring.

Særlig ved mindre domstoler som har en fast gruppe av sakkyndige å forholde seg til, kan et nært og hyppig samarbeid mellom dommer og sakkyndige oppfattes som problematisk. Dette gjelder særlig hvis de har arbeidsmåter eller holdninger som avviker mye fra det som ellers oppleves som vanlig av advokatene. Det kan dreie seg om synspunkter på hvor mye press som kan utøves på partene, synspunkter på valg av bestemte løsninger eller fremgangsmåte for øvrig. Fordelene ved å bruke en fast gruppe er på den andre siden at gode samarbeidsrutiner og et faglig fellesskap for eksempel i forhold til meklingsformer, kan utvikles.

Tingrettene må kunne stå fritt til å bruke en fast gruppe sakkyndige, men må samtidig ha et bevisst forhold til at dette i noen sammenhenger kan oppfattes som problematisk av partene.

Tilgang på sakkyndige

Dommerne ble også spurt om tilgangen på sakkyndige, det vil si om det er mulig å finne sakkyndige som kan påta seg oppdrag på relativt kort varsel. Dette har tidligere vært nevnt som en faktor som forsinker saksbehandlingen, særlig når sakkyndige skal utrede saker.

Tabell 11. Tilgang på sakkyndige vurdert av dommerne

	Antall	Prosent
svært god	4	8.7
god	24	52.2
Både og	14	30.4
Dårlig	4	8.7
svært dårlig	0	0
Total	46	100.0

De fleste av dommerne i utvalget har vurdert tilgangen på sakkyndighet som god. Det ble ikke skilt mellom tilgang i forhold til å rekruttere sakkyndige til å delta på et saksforberedende rettsmøte, og tilgang for å foreta en utredning. Bare i underkant av 10% vurderer tilgangen

som hhv dårlig eller svært god. Det har ikke framkommet noen sammenheng mellom denne vurdering og størrelse på embetet eller hvor i landet domstolen ligger. Sannsynligvis er det slik at de minste embetene også har relativt få saker, og dermed begrenset behov for sakkyndige. Tilgang til en eller to sakkyndige vil da dekke behovet. Flere av dommerne ved embeter som har en fast gruppe sakkyndige tilknyttet er rimeligvis mer fornøyd med tilgangen på sakkyndighet enn de som ikke har en fast gruppe sakkyndige tilknyttet.

Det har tidligere vært anført at tilgangen på sakkyndige til dels er dårlig når det er behov for utredningsarbeid. Dette synes nå ikke lenger å være en problemstilling. Sannsynligvis er tilgangen bedret fordi den sakkyndige nå som regel i første omgang får i oppdrag å møte på første saksforberedende rettsmøte, og ikke må frigjøre tid til utredningsarbeid. Flere saker enn tidligere er dessuten lite tidkrevende, og det skal vanligvis ikke utarbeides en skriftlig erklæring. Når det senere i saken viser seg å være behov for mer omfattende oppfølgings- eller utredningsarbeid, nevnes dette av flere sakkyndige som en stress- og usikkerhetsfaktor som gjør det vanskelig å planlegge bruk av arbeidstid på sikt.

4.4. De sakkyndiges oppgaver og arbeid

Sakkyndige som arbeider etter de nye saksbehandlingsreglene, arbeider dels med å bistå retten med å avklare hva saken egentlig dreier seg om, dels med oppfølgende arbeid mellom rettsmøtene. Grensene mellom det avklarende, det utredende og det oppfølgende ser ut til å være noe uklare.

De sakkyndige har i gjennomsnitt arbeidet med 14 saker hver i 2006, og det brukes om lag dobbelt så mye tid på saker der det har vært foretatt en utredning enn på saker der sakkyndige arbeider etter forhandlingsbasert modell.

Av saker der det ikke er oppnevnt sakkyndige, går flere til hovedforhandling, mens flere ender med rettsforlik når sakkyndig bistår i arbeidet. Likevel er halvparten av de sakkyndige ofte eller av og til usikre på om forlik de medvirker til er til barnets beste. Foreldrene er noe mer usikre på de sakkyndiges bidrag i saker som har endt med rettsforlik enn i saker som har endt med en dom.

De sakkyndiges rolle er blitt betydelig endret ved at spekteret av oppgaver er utvidet. Fra å være begrenset til å utarbeide sakkyndige erklæringer, er det nå et stort spekter av virkemidler. Arbeidet er dels regulert av barnelovens § 61 første ledd nr. 1: bistand til retten i avklaring av tvistespørsmålene, bistand til eventuell mekling, og bistand i planlegging av videre arbeid. Den sakkyndige kan som ledd i dette også bistå ved å innhente noe informasjon på forhånd. Det er usikkert om partenes syn på dette i så fall må innhentes av domstolen på forhånd.

Andre oppgaver for sakkyndige kan være arbeid etter barnelovens § 61 første ledd nr. 3, regulær sakkyndig utredning, nr. 4, samtale med barnet jf. barnelovens § 31, og nr. 7, veilede i utprøving av midlertidige ordninger m.v. Arbeidet refereres muntlig, i form av et kort skriftlig notat, eller en regulær erklæring noe som er mest vanlig når utredning har vært foretatt.

I Veileder Q-15/2004 er sakkyndiges rolle definert som:

”Den sakkyndiges hovedoppgave vil alltid være å bistå dommeren med særskilt faglig kompetanse slik at en kan finne gode løsninger til beste for det enkelte barnet. Det innebærer

også å bidra til å holde et så lavt konfliktnivå mellom partene som mulig, med fokus på barnets beste.

Når imidlertid minst en av partene ønsker en domsavgjørelse, når konflikten har sin bakgrunn i forhold som barnet bør beskyttes mot, eller når en av partene ikke viser innsikt i barnets behov eller sitt eget bidrag til konflikten, vil det ofte være aktuelt at den sakkyndige foretar en faglig utredning av den aktuelle problematikken for domstolen, jf. § 61 første ledd nr. 3...en vurdering av barnets eventuelle behov for beskyttelse fra uheldige forhold”

De sakkyndiges oppgaver

Når hhv sakkyndige og dommere spørres om hva de mener er de sakkyndiges viktigste bidrag etter de nye saksbehandlingsreglene, er dommerne opptatt av at de sakkyndige best kan bidra ved:

- å hjelpe til å klargjøre faktiske forhold, og bidra til å belyse saken (17)
 - å veilede/gi råd til partene (12)
 - å bidra til å mekle/hjelp partene til å finne en løsning (12)
 - å bidra med sin fagkunnskap og faglige autoritet (8)
 - å holde fokus på barnet/være barnets stemme og snakke med barna (5)
- (N= 41)

Oppsummert synes dommerne å ha nytte av de sakkyndige på to hovedområder. For det første, i avklaringen hva saken egentlig dreier seg om, hva partene og barnet mener og ønsker, og hva som vil være den best mulige løsningen for barnet. Dette er oppgaver og bidrag som på mange måter ligger tett opp til, og muligens er identiske med, utredningsarbeid. For det andre er det oppgaver som består i å arbeide med partene med henblikk på å oppnå en omforent løsning. Det ene utelukker imidlertid ikke det andre, noe som reflekteres av at det fortsatt er en del saker der et formalisert utredningsarbeid fører til rettsforlik, og en del saker der en starter med å arbeide mot en omforent løsning, men etter hvert går over til å utrede, og der saken avsluttes med en dom. Den sakkyndiges rolle som veileder, rådgiver og mekler er dermed til dels – og ikke alltid like tydelig – overlappende med rollen som utreder.

Et større spekter av oppgaver og roller medfører også en del nye fagetiske dilemmaer for de sakkyndige. De som nevnes oftest av de er:

- bidra til forliksløsninger når saken ikke oppleves å være godt nok belyst (25)
 - bidra til det som oppleves som utidig press på en eller begge parter (18)
 - balansere mellom et klart syn på mulighetene og løsningene, og i en meklerrolle samtidig ivareta nøytralitet (12)
- (N = 43)

Noen nevner også det problematiske ved at fokus ofte er mer på rettferdighet for de voksne enn på hva barnet vil være best tjent med.

De sakkyndiges arbeid

De sakkyndige i utvalget har i gjennomsnitt hatt 14 saker hver i løpet av 2006, med en variasjon fra 2 til 44 saker. En femtedel av de sakkyndige har hatt 2 til 5 saker i 2006, mens omtrent like mange har hatt mer enn 25 saker hver. Sakene fordeler seg som følger hva gjelder arbeidsoppgaver.

Tabell 12. Arbeidsoppgaver sakkyndige 2006 (N=40 sakkyndige)

	I alt	Forhandlingsbasert arbeid, § 61.1. m.v.	skriftlig utredning direkte	Overgang fra § 61.1 og 7 til § 61.3
Antall saker i alt	636	427	117	92
Antall saker i gjennomsnitt		10.68	3.55	2.63
Min.		1	0	0
Max.		50	20	7
%	100	67.1	18.4	14.5

På samme måte som for tallene oppgitt av tingrettene, oppgir også en tredjedel av de sakkyndige at de har arbeidet med saker som har gått til hovedforhandling enten etter forhandlingsbasert arbeid eller direkte.

Hva er det så de sakkyndige bruker tiden til når de arbeider etter de nye saksbehandlingsreglene og etter forhandlingsbasert modell, og hvor mye tid bruker de? De sakkyndige ble bedt om opplysninger om utvalgte arbeidsoppgaver i de siste tre sakene de har arbeidet med etter en forhandlingsbasert arbeidsmodell.

Tabell 13. De sakkyndiges arbeid i de tre siste sakene – forhandlingsbasert (N=40 sakkyndige)

	Snakket med barnet	fulgt opp mellom møter	sakket med andre	meklet i og mellom møter	levert skriftlig redegjørelse
saker	113	105	82	92	50
av saker i alt	129	126	117	120	108
%	87	83	70	92	46

I nesten alle saker mener de sakkyndige at de har meklet både i og utenfor rettsmøte. Det går imidlertid ikke klart fram hva de mener med å mekle. Sannsynligvis brukes begrepet for å benevne arbeid som er gjort for å finne fram til en ordning partene kan bli enige om, mer enn tradisjonelt meklingsarbeid. Ellers bruker de sakkyndige mye tid på arbeid mellom rettsmøter, noe som mange også oppgir som meningsfylt og produktivt. Oppfølging kan i denne sammenheng bety at det gjennomføres samtaler med både barn og voksne, at barnet følges til og fra samvær, at samvær observeres, samtaler i etterkant av samvær, veiledning med forslag til endring av rutiner, innhold i samvær etc. I saker der det er tilsyn eller der det ønskes tilsyn kan den sakkyndige i en kort periode også fungere som tilsynsperson.

Vel halvparten (25 av 47) av de sakkyndige oppgir at de sjeldent eller aldri har snakket med partene eller barnet forut for det første saksforberedende rettsmøtet, mens to tredjedeler av dommerne oppgir det samme om de sakkyndige i deres saker.

Det er ikke tvil om at regelverket åpner for dette, men det er en del uenighet om hensiktsmessigheten. Fordelen vil være at barnets syn og tvistepunktene kan være mer avklart i første rettsmøte. Ulempene vil være at partene kan komme til å "kjempe om den sakkyndiges gunst" og dermed være mer konfliktorientert, samt at barnet lett vil komme til å utsettes for press fra foreldrene. I tillegg kan det være uheldig at ikke en forhandlingsprosess startes med likt utgangspunkt for alle parter i første møte.

Antall saksforberedende møter

Samlet oppgis prosentandelen sakkyndige i alle nye saker for domstolene 2005 å være ca.75 %. Denne andelen er noe høyere dersom en bare ser på sakene som ble behandlet etter § 61 første ledd nr.1.

Tabell 14. Antall saksforberedende møter med sakkyndig (N= 26 tingretter)

antall møter	1	2	3	4	flere	I alt
saker	249	223	93	17	10	592
%	42.0	37.7	15.7	2.9	1.7	100

Tabell 15. Antall saksforberedende møter uten sakkyndig (N= 26 tingretter)

antall møter	1	2	3	4	Flere	
saker	106	15	5	0	6	132
%	80.3	11.4	3.8	0	4.5	100

(N = 26 tingretter)

Dersom en ser nærmere på det totale antall saksforberedende møter, er det i gjennomsnitt flere møter når sakkyndig er oppnevnt enn når sakkyndig ikke er oppnevnt. Det skyldes antagelig dels at det i sakene der det ikke oppnevnes sakkyndig er enklere problemstillinger å forholde seg til, slik at det allerede i første saksforberedende rettsmøte inngås forlik, dels at det i saker med sakkyndig ofte settes i gang en aktiv prosess som strekker seg over flere rettsmøter før det inngås forlik.

Sakkyndiges usikkerhet

En del av de sakkyndige gir uttrykk for betydelig usikkerhet i forhold til det arbeidet som utføres etter de nye saksbehandlingsreglene, til tross for, eller kanskje på grunn av, at ”verktøykassen” er utvidet.

På spørsmål om de sakkyndige har vært usikre på om resultatet av forlik de har bidratt til har vært til barnets beste, eller om de har vært usikre på om alvorlige, relevante opplysninger ikke har kommet framsvarer omtrent halvparten at dette har skjedd ofte (5 av 44) eller av og til (18 og 16 av 44).

På spørsmålet om de har presset en eller begge parter til forlik på en måte som de i etterkant har vurdert som utidig, mener svært få (5 av 44) at dette kan ha skjedd av og til, mens de øvrige mener at dette har skjedd sjeldent (11) eller aldri (28). Samtidig er mange av de sakkyndige opptatt av dette som tema når ulemper ved de nye saksbehandlingsreglene nevnes.

Tid og utgifter

En av intensjonene med å innføre de nye saksbehandlingsreglene, var å redusere tiden brukt i den enkelte saken. Det foreligger ikke data om dommernes bruk av tid, men i forbindelse med bl.a. evalueringseminarer har det noen ganger vært hevdet fra både dommeres og sakkyndiges side at en riktignok sparer tiden som tidligere har gått med til å skrive dom og erklæring, men at en samtidig bruker mer tid til saksforberedelse og saksforberedende møter. Dersom en sammenligner hvor mye tid sakkyndige bruker i saker der de utreder og skriver erklæring, med tid brukt i saker etter de nye saksbehandlingsreglene, framkommer følgende.

Tabell 16. Bruk av tid totalt § 61 første ledd nr.1 og 3. (39 sakkyndige)

	tidsbruk per sak i de 3 siste sakene i timer, § 61.1 m.v.	tidsbruk per sak i de 3 siste sakene i timer, § 61.3/utredning
minst	6	9
mest	66	85
gjennomsnitt	21.49	47.56

Tall fra de sakkyndiges tre siste saker med arbeid etter hhv forhandlingsbasert og utredningsbasert arbeidsmodell, viser dels at det i gjennomsnitt brukes litt over dobbelt så mange timer, og dermed også kroner, på utredningsbasert arbeid. Imidlertid viser ytterpunktene, det vil si lavest og høyest antall timer og fakturerte beløp, at forskjellen i ytterpunktene er forholdsvis liten. Det betyr at også forhandlingsbaserte saker kan medføre mye bruk av tid, likeledes at utredninger en sjelden gang medfører få timers arbeid. En må likevel kunne konkludere at de nye saksbehandlingsreglene medfører færre kostnader enn tilsvarende utredningsarbeid, men økte kostnader i forhold til tidligere praksis ved at de i sin helhet dekkes av det offentlige, mens utredningene i utgangspunktet fortsatt dekkes av de private parter, eventuelt av det offentlige gjennom fri rettshjelp.

Hva synes de private parter om de sakkyndiges arbeid?

Foreldrenes svar indikerer at mange er usikre på begrepsapparatet. Det gjelder bl.a. skillet mellom saksforberedende rettsmøter og hovedforhandling, forskjellen mellom dom og rettsforlik (som de får vite har den samme virkning som en dom) skillet mellom foreldreansvar og fast bosted, etc. En del av de private partene som har deltatt i undersøkelsen hører til samme sak. Usikkerheten i begrepsbruken og uenighetene blir særlig tydelige når en ser på hva parter som hører til samme sak har svart. Noen av dem svarer ulikt på spørsmålet om det i deres felles sak ble oppnevnt sakkyndig for å utrede eller ikke, og på hvilket tidspunkt i saken. Noen svarer også ulikt på spørsmålet om det ble oppnevnt sakkyndig i det hele tatt, hva saken dreide seg om, om det ble inngått forlik eller avsagt dom, etc.

På spørsmål om hvordan den sakkyndige har bidratt til det endelige resultat i saken, svarer 37 % av foreldregruppen fra 2005 (N=59), at den sakkyndiges bidrag har vært svært positivt eller positivt, mens 28 % svarer at den sakkyndiges bidrag har vært svært negativt eller negativt. De øvrige svarer at de er usikre. De som begrunnet sin vurdering (N=32), delte seg i to grupper. Vel halvparten (N=17) mente at den sakkyndige hadde sett ting som de var, bekreftet relasjonen mellom den ene av foreldrene og barnet, hørt barnet på en god måte, hatt fokus på barnet eller bidratt positivt til forlik. Den andre halvparten (N=15) mente at den sakkyndige hadde vært utydelig eller ikke grundig nok, ikke hørte på/tatt hensyn til parten, bidratt til fell resultat eller vært mer opptatt av de voksne enn av barnet.

Både partene fra 2002 og fra 2005 ble spurt om de hadde fått hjelp av den sakkyndige til å komme fram til en løsning. Dersom gruppen deles i de som har fått saken løst gjennom en dom, og de som har fått saken løst gjennom et rettsforlik, skiller gruppene seg noe fra hverandre.

Tabell 17. Foreldrene: De sakkyndige – hjelp til løsning(2002 og 2005)

	rettsforlik (%)	dom (%)
svært positiv/ positiv	27 (35.1)	18 (41.8)
usikker	36 (46.7)	7 (16.4)
svært negativ/ negativ	14 (18.2)	18 (41.8)
N	77 (100)	41 (100)

Der sakene er løst gjennom en dom, er det en tydelig polarisering ved at en like stor gruppe, 42%, er negativ som positiv, mens 16 % er usikre på den sakkyndiges bidrag i den ene eller andre retningen.

I de sakene som løses gjennom et rettsforlik, er nesten halvparten av foreldrene usikre på den sakkyndiges bidrag, mens 35 % har opplevd den som positiv. Det innebærer at færre er negative til de sakkyndige, færre er positive, men flere er usikre i forhold til den gruppen som har fått en dom. Dersom en i tillegg skiller mellom sakene der det ble inngått forlik i 2002 og de der det ble inngått forlik i 2005, er synet på de sakkyndiges bidrag mer positiv i 2005, etter innføringen av de nye saksbehandlingsreglene (51 % mot 33 %).

Det er to faktorer som kan tenkes å ha særlig betydning for de private parters syn på sakkyndige. I saker der det var oppnevnt sakkyndig, ble rettsforlik i 2002 ofte basert på en skriftlig erklæring, mens det i de fleste rettsforlik som ble inngått i 2005 ikke vil ha foreligget en skriftlig erklæring. Dersom en tenker seg at skriftlighet er konflikt drivende, ville en forvente at det er en forskjell mellom 2002 og 2005 hva gjelder synet på de sakkyndiges bidrag.

Forskjellen mellom et mer polarisert syn på de sakkyndiges bidrag når det blir avsagt dom enn når det inngås rettsforlik, reflekterer antagelig at disse sakene er de med høyest konfliktnivå, slik at den parten som ikke får medhold som hovedregel heller ikke er positiv til den sakkyndiges bidrag og vice versa.

4.5. Høring av barn

Sakkyndige snakker nesten alltid med barn som er gamle nok til å ha en ubetinget rett til å si sin mening. Det gis som regel eksplisitt mandat om dette. De fleste snakker med barna i deres hjem. Nesten halvparten av foreldrene mener at samtalen var positiv for barnet, mange var usikre på effekten men bare en femtedel har vurdert effekten som negativ.

Barna i evalueringsundersøkelsens utvalg for 2005 fordeler seg aldersmessig med 40 % som er under tre år gamle, 50 % som er mellom 7 og 11 år gamle, og 12 % som er over 12 år gamle. Det er i gjennomsnitt to barn pr sak, og sjelden mer enn tre. Aldersmessig er dette en annen fordeling enn ved en undersøkelse ved Oslo tingrett for ti år siden, der kun 15 % av barna i 1998 var under fire år gamle (Koch, 2000), og i forhold til befolkningsstatistikken, der om lag en tredjedel av alle barn er under fem år gamle. Det kan være en indikasjon på at flere saker i de senere årene reises i forhold til de minste barna. Også i den offentlige debatten om fast bosted og samvær, har de minste barna i den senere tiden har fått økt oppmerksomhet.

Barnelovens § 31 berører barnets rett til å være med på avgjørelser som berører det, og innebærer at barn skal høres etter hvert som de blir i stand til å danne egne synspunkter, avhengig av alder og modenhet. Ansvar for dette ligger primært på foreldrene. Er de enige om hva barnet mener, kan dette normalt legges til grunn. Barnet har rett, men ikke plikt til å uttale seg. Særlig etter at barn har fylt 7 år skal de få si sin mening før det blir tatt avgjørelser i personlige forhold, bl.a. hvem av foreldrene det skal bo hos. Også mindre barn skal høres hvis de kan ha et eget synspunkt. Når barn har fylt 12 år, skal det legges stor vekt på hva de mener.

I barnefordelingssaker for domstolene der foreldrene ikke er enige om barnets syn, er det barnets rett å få anledning til å uttale seg om det saken gjelder. Dommeren kan ha samtaler alene med barnet, sammen med sakkyndig eller overlate dette til den sakkyndige eller til annen egnet person. Samtaler med barn forutsetter at det gis informasjon til barnet om hva samtalen skal brukes til, og hvem som skal få vite hva som er blitt sagt. Samtaler med barn krever varsomhet og kompetanse, evne til å kommunisere med barn uten å utsette de for press, uten å forsterke eller skape lojalitetskonflikt, etc. (Eberhard og Eschweiler, 2005) Videreformidling vil nesten alltid være skjønnsbasert, der det også må tas et visst hensyn til barnets utsatte posisjon, slik at det som regel er nok å nedtegne hovedpunktene i samtalen.

Samtaler med barn forutsetter alltid at den som snakker med barnet også vurderer barnets alder og modenhet, om det er samsvar mellom atferd og utsagn, om barnet har stått relativt fritt til å danne seg en egen mening, og om barnets mening har vært forholdsvis stabil over tid (Koch og Walstad, 2005)

I undersøkelsen er det ikke blitt innhentet opplysninger om hvor ofte dommere snakker med barn og hvor ofte sakkyndige snakker med barn. Det er mulig at dommere oftere selv snakker med de større barna, mens sakkyndige oftere snakker med de mindre barna, og da som regel hjemme hos den ene eller hos begge foreldre. Det vil i så fall være i samsvar med praksis i andre land (Eberhard og Eschweiler, 2005)

Fire femtedeler av de sakkyndige oppgir at de i en eller flere av de siste tre sakene etter forhandlingsbasert modell har snakket med barna, 75 % har snakket med barn i alle tre av de siste sakene. Ofte er der barn både over og under syv år i samme familie. De mindre barna observeres, men snakkes ofte også med på mer indirekte måte, sammen med foreldrene, reaksjoner noteres, utsagn noteres, men de spørres som regel ikke direkte om det saken gjelder. For de større barnas vedkommende gir de sakkyndige som regel nødvendig informasjon og samtalen får et noe mer formelt preg uavhengig av hvor den foregår.

De aller fleste sakkyndige oppgir at de har fått et eksplisitt mandat til å snakke med barna. Svært mange snakker som regel med barna i deres hjem, noen ganger med, noen ganger uten foreldrene til stede. Mange er opptatt av å snakke med barna minst en gang sammen med eller fulgt av hver av foreldrene, for å fange opp eventuelle forskjeller i måten å forholde seg på, og forskjeller i utsagn.

De aller fleste sakkyndige oppgir at de spør større barn nokså direkte om deres mening, og at de er nøye på å gi informasjon om bakgrunnen for samtalen, og er nøye med å vurdere hva som formidles videre av den. De påpeker imidlertid også dilemmaer som kan oppstå når barn i samtale eller i andre situasjoner forteller eller gir uttrykk for mening, og samtidig ber om at

dette ikke bringes videre, særlig når opplysningene er viktig, men samtidig sannsynligvis vil sette barnet i en vanskelig posisjon i forhold til en eller begge foreldre.

”Det er sånn, skjønner du, at det er ikke sånn som mamma sier, men jeg vil ikke at hun skal vite det, for da kjefter hun sånn på meg...” (jente, 9 år)

Tre fjerdedeler av de sakkyndige i undersøkelsen har alltid eller ofte flere samtaler med hvert barn, og det barnet sier sammenholdes med andre opplysninger og observasjoner.

De fleste av foreldrene i 2005-utvalget som har forholdt seg til spørsmålet om hvorvidt sakkyndig har snakket med barnet, opplyser at sakkyndig har snakket med barna (77 %, N = 44). Av de som vurderer om effekten av samtalen var svært positiv, positiv, usikker, negativ eller svært negativ, svarer 44 % at barnets reaksjon var positiv, mens 36 % er usikre, og 20 % er negative. De fleste av de sistnevnte er også misfornøyde med sakkyndig, utfallet av saken eller i forverret konflikt med den andre av foreldrene.

I samtaler, bl.a. i forbindelse med evalueringsseminaret, påpeker flere foreldre at prosesser der en først følger en forhandlingsbasert modell, men senere likevel skal utrede med påfølgende hovedforhandling ikke er til barns beste. Prosessen trekker i langdrag, og barna må noen ganger snakke med flere om vanskelige ting, og dessuten forholde seg til foreldrenes vedvarende usikre situasjon med samværsordninger som endres, og som i en lang periode er lite forutsigbare.

Undersøkelsen gir ikke opplysninger om hvorvidt barnas syn har konsekvenser for utfallet av saken, og hvorvidt synet til de barna som er over 12 år gamle tillegges stor vekt. Intensjonen om høring synes imidlertid å bli fulgt.

5. Forlik og konfliktløsning

5.1. Løses flere saker gjennom enighet?

Den relative andelen rettsforlik er økt med 13 % fra 2002 til 2005. Dette inkluderer også halvparten av sakene som behandles i hovedforhandling og som løses med rettsforlik. Flere av foreldrene i 2005 enn i 2002 mener at det var nødvendig med press for å komme til enighet. Likevel opplever flere foreldre i 2005 enn i 2002 prosessen i retten som nyttig.

En av intensjonene med de nye saksbehandlingsreglene var å øke antall saker der foreldrene kunne komme til enighet om en løsning for sine barn i saker om foreldreansvar, fast bosted eller samvær. De fleste saker blir da avgjort gjennom et rettsforlik, selv om noen saker også blir trukket og det blir inngått utenrettslige forlik, mens noen foreldre ikke blir enige, og saken behandles i ordinær hovedforhandling. En del av sakene avsattes også der med rettsforlik, andre avsluttes med en dom.

Tingrettene i undersøkelsen oppgir at det i **2002** ble inngått rettsforlik i 64.9 % av barnefordelingssakene. I 1996 var det 61 % med variasjon fra 38 % til 69 % (NOU 1998:17).

Tabell 18. Domstolene: rettsforlik og dom 2002* (N = 29 tingretter)

	rettsforlik (%)	Dom (%)	I alt (%)
med sakkyndig	129 (68.6)	59 (31.4)	188 (100)
uten sakkyndig	257 (63.1)	150 (36.9)	407 (100)
I alt	386 (64.9)	209 (35.1)	595 (100)

* antall saker som ble trukket og antall saker som dels ble løst med rettsforlik og dels med dom er tatt ut

I saker 2002 der sakkyndige var engasjert, ble prosentvis flere saker løst ved rettsforlik enn når det ikke var sakkyndig. Av sakene som gikk til doms, ble en klart høyere prosentandel av sakene med sakkyndig enn av sakene uten sakkyndig anket (hhv 37 av 59 saker og 41 av 150 saker). I tillegg til de 595 sakene, ble det avsagt dom i deler av 3 saker, og 78 saker ble trukket.

Når flere saker der det avsies dom og der sakkyndig er oppnevnt ankes, er dette antagelig mer en indikasjon på at dette er saker som er svært fastlåste og kompliserte, enn en indikasjon på at bruk av sakkyndige i seg selv øker sannsynligheten for anke.

Dette bildet har forandret seg noe i 2005:

Tabell 19. Domstolene: andel rettsforlik og dom 2005* (N=31 tingretter)

	rettsforlik antall saker (%)	dom antall saker (%)	i alt antall saker (%)
1 § 61 først ledd nr.1, behandlet med sakkyndig	367 (100)	-	367 (100)
2 § 61 første ledd nr.1, behandlet uten sakkyndig	89 (100)	-	89 (100)
3 overgang til § 61 første ledd nr.3 behandlet med sakkyndig	93 (49.2)	96 (50.8)	189 (100)
4 overgang til § 61 første ledd nr.3 behandlet uten sakkyndig	12 (48.0)	13 (52.0)	25 (100)
5 direkte til hovedforhandling behandlet med sakkyndig	11 (40.7)	16 (59.3)	27 (100)
6 direkte til hovedforhandling behandlet uten sakkyndig	7 (15.2)	39 (84.8)	46 (100)
Saker i alt	579 (77.9)	164 (22.1)	743 (100)

* antall saker som ble trukket og antall saker som dels ble løst med rettsforlik og dels med dom er tatt ut

Nesten alle saker ble i 2005 i første omgang behandlet etter de nye saksbehandlingsreglene, kun 10 % av sakene gikk direkte til hovedforhandling (rad 5 og 6: 73 av 743 saker).

78 % av alle sakene, uansett behandlingsmåte, ble avsluttet med rettsforlik, ca. 4/5 av disse i saksforberedende møter (rad 1 og 2, første kolonne), de øvrige i hovedforhandling (rad 3-6, første kolonne). I 2002 ble det inngått rettsforlik i 65 % av sakene. Det vil si at andelen saker som ender med dom er redusert fra 35 % til 22 %, og andelen rettsforlik har økt tilsvarende med 13 %.

De aller fleste av sakene i 2005 ble behandlet med bistand fra sakkyndige. Av de sakene der sakkyndige er oppnevnt for å bistå i første saksforberedende rettsmøte, blir ca. 34 % av sakene ikke løst, men går videre til hovedforhandling, som regel med en sakkyndig utredning (rad 1 og 3, siste kolonne, 189 av i alt 556 saker). Halvparten løses deretter likevel med et rettsforlik.

Av saker der det ikke ble oppnevnt sakkyndig, ble de fleste, ca. 80 % løst i saksforberedende rettsmøter. Dette skyldes antagelig at sakene er enklere enn de der det oppnevnes sakkyndig. Av de som går videre til hovedforhandling uten sakkyndig, blir imidlertid også halvparten løst ved rettsforlik, mens de sakene som går direkte til hovedforhandling uten sakkyndig for det meste ikke forlikes.

I tillegg til alle disse sakene kommer 20 saker som gikk til doms uten hovedforhandling. De fleste av disse (14) var blitt behandlet uten sakkyndig. Ytterligere 106 saker ble trukket, og 16 saker – de fleste med sakkyndig - ble stanset for mer enn seks måneder.

I alt 78 av sakene som endte med dom, det vil si halvparten, ble anket. I 58 (74.3 %) av disse hadde sakkyndig vært oppnevnt. Det er en økning fra 2002, der 62 % av sakene med sakkyndig der det ble avsagt dom ble anket.

Bruk av press for å komme til enighet

Foreldrene i saker som ble rettsforliket ble spurt om de opplevde at det var nødvendig med et visst press for å komme til et resultat. Etter innføringen av de nye saksbehandlingsreglene svarer flere bekreftende på dette enn før, både for egen og for den andres del.

Tabell 20. Press for å komme til resultatet – nødvendig for egen del

	i stor grad/ mye (%)	usikker (%)	i liten grad/ lite (%)	i alt (%)
2002	22 (42.4)	3 (7.1)	17 (40.5)	42 (100)
2005	34 (50.0)	13 (19.1)	11 (16.2)	58 (100)

Av de relativt få foreldrene som har svart på dette spørsmålet, ser det ut som om andelen som har følt seg presset har økt noe, andelen som har følt seg lite presset har sunket, og at også andelen som er usikre har økt fra 2002 til 2005. Dette kan ha sammenheng med at det uttalte målet om å oppnå en omforent løsning vies større oppmerksomhet, og er et tema gjennom hele prosessen på en annen måte enn tidligere. Samtidig er prosessen for advokater og de sakkyndige tilrettelagt på en måte som tydeliggjør målet, og mange refererer utsagn fra dommere og andre som oppleves som et betydelig press. En mor skriver:

”Vi har hatt en svært vanskelig prosess, da vi er uenige om hva som er barnets beste. I august 2006 ble det inngått et rettsforlik som jeg ikke var enig i, men som jeg følte meg presset til å skrive under på. Både dommer, sakkyndig og motpartens advokat var såpass tøffe at de sa jeg kunne komme til å miste hovedomsorgen for min sønn dersom jeg var så vanskelig at jeg gikk videre med saken til hovedforhandling. Vi er derfor nå tvunget til å gjennomføre et samvær som jeg ser er for mye for han; han reagerer med fortvilelse på alle former for forflytting/henting/bringing. Jeg er svært fortvilet og bekymret...”

Både i 2002 og i 2005 mente tre fjerdedeler av de foreldrene som har svart, at det var nødvendig med nokså mye press på den andre parten for å komme til enighet.

Det er i denne sammenhengen et paradoks at bare noen få advokater, sakkyndige eller dommere mener at de av og til har presset partene på en måte de selv i etterkant har opplevd som utidig. Sannsynligvis er det store individuelle forskjeller på hva som oppleves som (utidig) press og hva som oppleves som å utøve utidig press i motsetning til å utøve et visst påtrykk for å oppnå en bevægelse i saken. Mange foreldre, særlig når de i etterkant av saken ser at det går bra, forstår dette. Andre, som ser at løsningen de har gått med på ikke fungerer for dem selv eller for barnet, vil i etterkant ofte forstå det som har skjedd slik at de ble presset inn i en løsning de egentlig ikke ønsket.

Proessen

Foreldrene ble også spurt om hvordan de opplevde prosessen i retten. Sett under ett, er det litt flere i 2002 (av N=45) som er enten positive eller negative, mens nesten halvparten i 2005 (av N=71) svarer både òg. Svarene er blitt kategorisert i forhold til om de har inngått rettsforlik, fått en dom eller om saken er blitt trukket, eventuelt utenrettslig forlikt. Det totale antallet er her ikke antall respondenter, men antall påstander, slik at det kan være inntil tre påstander per respondent som kan ha fått ulike løsninger. Denne oppdelingen har også medført at det til dels er små tall i hver kategori.

Tabell 21. 2002 – Foreldrenes nytte av prosessen : dom – forlik – annet/trukket

	svært nyttig/ nyttig (%)	både òg (%)	ikke nyttig/ lite nyttig (%)	i alt (%)
Dom	11 (30.6)	13 (36.1)	12 (33.3)	36 (100)
Forlik	13 (28.3)	13 (28.3)	20 (43.4)	46 (100)
annet/ trukket	5 (26.3)	8 (42.1)	6 (31.6)	19 (100)
i alt	29 (28.7)	34 (33.7)	38 (37.6)	101 (100)

Flere av partene som har inngått rettsforlik i 2002 viser seg å være negative til prosessen i retten enn de som har fått en dom og de som har trukket saken underveis. Vel en fjerdedel av de som har inngått rettsforlik er klart positive, og noe over en tredjedel klart negative til rettsprosessen.

Tabell 22. 2005 – Foreldrenes nytte av prosessen : dom – forlik – annet/trukket

	svært nyttig/ nyttig (%)	både òg (%)	ikke nyttig/ lite nyttig (%)	i alt (%)
Dom	14 (25.4)	25 (45.4)	16 (29.1)	55 (100)
Forlik	27 (33.3)	38 (46.9)	16 (19.7)	81 (100)
annet/ trukket	0 (0.0)	5 (45.4)	6 (54.5)	11 (100)
i alt	41 (27.9)	68 (46.2)	38 (25.8)	147 (100)

Partene som har inngått rettsforlik i 2005 er noe mer positive til nytten av prosessen enn tilsvarende i 2002. I alt er det nå bare 20 % som er negative til prosessen mot over 40 % av de som inngikk et rettsforlik i 2002. Dette kan tenkes å henge sammen med endringen av saksbehandlingsreglene og den endrede rollen og ansvaret partene har fått i saken. Samtidig gjenspeiler resultatene at mange, både de som inngår rettsforlik og de som får en dom,

antagelig fortsatt har en vinne-tape opplevelse etter at saken er avsluttet, selv om opplevelsen av prosessen er forskjøvet noe i positiv retning.

Sett under ett, ser det ut som om presset i 2005 oppleves som noe større, men også nytten av selve prosessen i rettssalen. Det kan bety at en viss grad av press er nødvendig, for eksempel for å få prøvd ut ordninger, og for å oppnå et resultat alle kan leve med.

5.2. Konflikt og samarbeid

Gevinsten i form av konfliktreduksjon er forholdsvis liten, med en svak positiv utvikling i vurderingen fra 2002 til 2005. Noen flere forlik ble fulgt uendret fra 2002 enn fra 2005, og flere foreldre som har fått saken behandlet i 2005 er usikre på om bana har fått det bedre. Flere i 2005 oppgir at saken har vært behandlet i retten tidligere, og flere at den har vært behandlet på nytt etter 2005.

Av de 159 foreldrene som har svart, har 117 svart på spørsmålet om de opplever at konflikten mellom dem har endret seg i tiden etter rettssaken på grunn av dommen eller forliket. Det er svært små forskjeller mellom 2002-gruppen og 2005-gruppen.

Dette bildet forandrer seg noe dersom en ser på forholdet mellom de ulike påstandene (ofte flere per sak, for eksempel at saken som reises gjelder både foreldreansvar og samvær), om saken eller deler av den ble løst gjennom dom eller rettsforlik, og konfliktutviklingen. På denne måten vil en respondent kunne vurdere konflikten som uendret, selv om en del av saken ble pådømt, mens en annen del av saken ble rettsforlikt, osv. Dette gir et mer nyansert bilde av konfliktutviklingen.

Om en ser på foreldrenes vurdering av konfliktutviklingen vektet i forhold til tvistetemaene, opplyser en tredjedel av foreldrene i 2002 at utviklingen har vært klart positiv. For nesten halvparten er konfliktnivået uendret etter fem år. En del flere av de som har fått en dom vurderer som konflikten som forverret, enn de som forlikte saken.

Tabell 23. Konfliktutvikling – dom, forlik, annet/trukket - 2002

	mye bedre/ litt bedre (%)	som før (%)	mye verre/ verre (%)	i alt (%)
dom	7 (26.0)	10 (37.0)	10 (37.0)	27 (100)
forlik	14 (30.4)	23 (50.0)	9 (19.6)	46 (100)
annet/ trukket	12 (42.8)	14 (50.0)	2 (7.1)	28 (100)
beslutninger i alt	33 (32.7)	47 (46.5)	21 (20.8)	101 (100)

Tabell 24. Konfliktutvikling – dom, forlik, annet/trukket - 2005

	Mye bedre/ litt bedre (%)	som før (%)	mye verre/ verre (%)	i alt (%)
dom	12 (27.2)	30 (68.2)	2 (4.5)	44 (100)
forlik	18 (29.0)	37 (59.7)	7 (11.3)	62 (100)
annet/ trukket	24 (53.3)	11 (24.4)	10 (22.2)	45 (100)
beslutninger i alt	54 (35.8)	78 (51.6)	19 (12.6)	151

To år etter at 2005-sakene ble behandlet etter de nye saksbehandlingsreglene, har bildet forandret seg noe. Det er flere i forhold til 2002 som rapporterer uendret konfliktnivå, mens færre vurderer konfliktnivået som forverret. På samme måte som i vurderingen av prosessen i retten, ser en altså en viss forskyvning i retning av en positiv utvikling. Det kan tenkes at konfliktnivået vil endres ytterligere i positiv retning etter hvert som tiden går, slik at forskjellene mellom sakene fra 2002 og 2005 i realiteten er større dersom en korrigerer for tid etter rettssaken. Det er imidlertid i sakene som er blitt trukket, at forskjellen er størst, ved at over halvparten beskriver konflikten som bedret. Dette kan tenkes å ha sammenheng med at det i saker som blir trukket underveis i utgangspunktet er en bedre relasjon mellom partene, og at det er i disse sakene den veiledede prosessen mellom saksforberedende møter fører til best resultat. De kan tenkes at mange av sakene der konfliktnivået er relativt høyt, men der partene er grunnleggende velvillig innstilt ovenfor hverandre løses i meklings for sak reises eller at den løser seg underveis, før det blir aktuelt med dom eller rettsforlik. På den andre siden kan det tenkes at mange av de sakene som sluttbehandles i retten er preget av svært høyt konfliktnivå og problemer hos en eller begge parter som vanskeliggjør inngåelse av forlik (Koch, 2000; Birnbaum og Allagia, 2006). I så fall kan det tenkes at verken en dom eller et rettsforlik i seg selv vil ha store konsekvenser for utviklingen av konfliktnivået i den ene eller den andre retningen, men at forlikprosessen i seg selv forebygger en forverring av konflikten i forhold til en hovedforhandling.

Sett under ett, gir resultatene ikke holdepunkter for å mene at de nye saksbehandlingsreglene slik de blir anvendt i dag fører til vesentlig lavere konfliktnivå mellom foreldrene i løpet av de første to årene etter forliket.

Har barna fått det bedre etter rettssaken?

Foreldrene ble også spurt om de mente at barna fikk det bedre etter rettssaken. Når begge årene sees under ett, svarer 44 % av foreldrene: ja, det ble litt eller mye bedre for barna, mens 24 % mener at de har det som før rettssaken, og de resterende 32 % mener at de har fått det dårligere (N= 112).

Det er ingen tydelige forskjeller i svarene dersom en ser på de som har avsluttet saken med rettsforlik og de som har fått en dom. Ved å se på forskjellene mellom 2002 og 2005-gruppene, ser en imidlertid same slags forskyvning som i forhold til de voksnes konflikter. Andelen foreldre (2005) som mener at barna har det som før rettssaken, verken bedre eller verre, har økt med nesten 6 % i forhold til 2002, mens andelen som mener at barna har fått det bedre har minket med 10 %, og andelen som mener barna har fått det verre enn før rettssaken har økt med 4 %. Tallene her er forholdsvis små, slik at resultatet mer må ses som en tendens enn som klare resultater i den ene eller den andre retningen (2005: N=70, 2002: N=42).

Med utgangspunkt i foreldrenes vurdering er det likevel ikke holdepunkter for å mene at barna har fått det vesentlig bedre etter at saken er blitt behandlet i retten etter de nye saksbehandlingsreglene.

Har rettsforlikene blitt fulgt?

Partene fra 2002 har i flere år hatt anledning til å følge eller forandre de avtaler som i sin tid ble inngått i form av et rettsforlik. I kraft av at barna er blitt mye eldre, og livssituasjonen til mange av de voksne antagelig har endret seg i løpet av årene, vil en anta at flere forlik også er endret siden 2002.

Noen flere av de som har fått sin sak behandlet i 2005 (N=71) enn de som har fått saken behandlet i 2002 (N=46) rapporterer endringer i forhold til rettsforlikene som ble inngått ved rettens hjelp, med 45 % mot 39 %. Endringene er små, men kan bety at rettsforlikene etter hovedforhandling i 2002 er like eller litt mer stabile enn rettsforlikene med og uten hovedforhandling i 2005. Det kan også tenkes at et rettsforlik innenfor rammen av en hovedforhandling lettere oppfattes av partene som en dom som en bør holde seg til, enn et rettsforlik inngått i saksforberedende møte. Av materialet i undersøkelsen kommer det ikke fram signifikante forskjeller mellom de som inngår rettsforlik innenfor rammen av en hovedforhandling, og de som inngår rettsforlik etter de nye saksbehandlingsreglene, men også her er tallene forholdsvis små.

Når foreldrene spørres om hva endringene skyldes, svarer 29 av 59 at den andre ikke har fulgt opp avtalene. Noen svarer at endringene skyldes praktiske forhold de er enige om (6), og at barna ikke ville følge avtalen (3). De øvrige har ulike og til dels svært forskjellige begrunnelser som i alt vesentlig er relatert til ulike vansker hos den andre av foreldrene, det være seg arbeids- eller livssituasjon, rusproblemer, psykiske problemer, ny familie, geografisk avstand etc. I en sak oppgis at foreldrene har flyttet sammen igjen som årsak til endring av dom. På bakgrunn av dette kan det skilles mellom endringer partene er blitt enige om i tiden etter rettsforlik eller dom, og endringer som ikke er tilsiktet eller omforent, der de siste klart er i flertall. Også i forhold til hvorvidt de nye saksbehandlingsreglene fører til mer robuste forlik enn tidligere, kan det derfor være tvil.

Har saken vært behandlet tidligere?

Av de partene fra 2002 som besvarer spørsmålet (N = 53) svarer 12, det vil si nesten en fjerdedel at saken på det tidspunktet hadde vært behandlet tidligere. I tilsvarende undersøkelse fra Oslo byrett 1998/99 svarer om lag en tredjedel det samme (Koch, 2003).

I gruppen som har fått sin sak behandlet i 2005 (N = 78), etter innføringen av de nye saksbehandlingsreglene, svarer en tredjedel at deres sak har vært behandlet av domstol før 2005.

Har saken vært behandlet på nytt?

Det ble også stilt spørsmål om hvorvidt saken har blitt behandlet på nytt i retten etter hhv 2002 og 2005. Vel 10 % av partene fra 2002 svarer bekreftende på dette, det vil si at saken har blitt behandlet av domstolen på nytt i løpet av de ca fem årene som har gått. To av disse har fått sin sak behandlet både før og etter behandlingen i 2002.

Av de som har fått sin sak behandlet i 2005 svarer 18 % at saken har vært behandlet på nytt i løpet av de to årene som har gått etterpå. Så mange som halvparten av disse sakene har også vært behandlet tidligere, altså minst tre ganger i alt.

Det framkommer ingen forskjeller i forhold til om saken har endt med dom eller rettsforlik. Selv om tallene ikke er store, synes det å være en økende tendens til at saker tas opp på nytt etter at de er behandlet etter de nye saksbehandlingsreglene. Flere har vært behandlet tidligere, og flere er blitt behandlet på nytt etter 2005. Dette stemmer overens med resultatene som viser at heller ikke konfliktnivået er vesentlig senket, men terskelen for å reise sak for domstolene er blitt lavere.

5.3. Kjennetegn ved saker som fører til forlik eller dom

Materialet har ikke gitt grunnlag for å mene noe om spesielle kjennetegn ved sakene.

Antall saker som behandles av domstolene er en liten del av det totale antall brudd med barn involvert, særlig når en regner med både gifte, samboere, de som aldri har bodd sammen, og de der bruddet ligger lengre tilbake. Antagelig er antall saker som behandles av domstolene under fem prosent av alle. Det er neppe grunnlag for å mene at disse familiene på alle måter ligner de 95 prosentene som kommer til enighet på annen måte (Lieberman og van Horn, 1998; Koch, 2000). Det har vært antatt at det i alle fall av ulike grunner er høyere konfliktnivå og bitterhet grunnet omstendigheter rundt bruddet, men antagelig mest grunnet alvorlige forhold som aktualiserer spørsmålet om beskyttelse av barna det gjelder (Birnbaum og Allagia, 2006).

Den informasjonen som er blitt innhentet i forbindelse med evalueringsundersøkelsen gir ikke holdepunkter for å vurdere om det er en overhyppighet av bestemte problemstillinger eller kjennetegn som fører til at saker fremmes for retten, og om det er en endring i disse fra før og etter innføringen av de nye saksbehandlingsreglene. Følgende opplysninger finnes imidlertid i datamaterialet:

Sivilstatus

Av de 120 foreldrene som har oppgitt sivilstatus, opplyser 40 % at de har vært gift, 50 % at de har vært samboende og 10 % at de aldri har bodd sammen med den andre av barnets foreldre. Av familiestatistikken går det fram at 28 % av foreldre med barn per 1.1.07 var samboende, mens 72 % var gift. Det vil si at prosentvis langt flere tidligere samboere reiser sak, enn foreldre som har vært gift. Det samme gjelder sannsynligvis også foreldre som aldri har bodd sammen. Samboerskap varer ofte kortere, foreldre kjenner hverandre dårligere og forholdene er ofte mindre formelt regulerte. Relativt mange samboende fedre har fortsatt ikke felles foreldreansvar, og de økonomiske forholdene er ofte uklare. Konflikten kan av den grunn, ofte mer enn hos par som har vært gift, bli preget av mistillit og usikkerhet og dermed framstå som mer alvorlige og uløselige.

I materialet er det i samsvar med dette en tendens til at flere av de foreldrene som har vært gift med hverandre beskriver konflikten som bedre eller uendret, enn de som har vært samboende eller aldri har bodd sammen.

Begrunnelser for å reise sak

Av de foreldre som oppgir en begrunnelse for hvorfor de reiste sak (N=62), svarte over halvparten at det hadde sammenheng med at de ikke hadde samvær eller hadde for lite samvær (for det meste fedre), eller at de ønsket den andre skulle ha mindre samvær (mest mødre). Nesten en fjerdedel oppga som grunn at de ønsket å endre en avtale om delt fast bosted/daglig omsorg (flestepart mødre), og nesten 20 % begrunnet søksmålet med at et høyt konfliktnivå sto i veien for å inngå en avtale. Like mange var bekymret for barnet under samvær eller der det bor.

På spørsmålet om de i utgangspunktet ønsket en omforent løsning, svarte 64 % bekreftende, mens 25 % ønsket en dom. Her var det tydelige kjønnsforskjeller, ved at flere kvinner (33 %) enn menn (18 %) ønsket en dom (2005; N=72).

Av de som primært ønsket et forlik, svarte 80% at dette ikke var motivert av økonomiske årsaker. De få som oppga begrunnelser (N= 29) begrunnet sitt ønske om forlik først og fremst med at dette ville bety minst mulig konflikt, ønske om en forutsigbar avtale, tro på at det ville være mulig å bli enig, og at det ville spare tid. Kun en mente at de ville være best for barna.

Fri rettshjelp

Av i alt 113 foreldre i materialet hadde 61 reist sak, og nesten halvparten (33) opplyste at de hadde hatt fri rettshjelp. 19 av de 33 mente at det å ha fri rettshjelp hadde hatt betydning for at de reiste sak. Litt færre av de som opplyste å ha blitt saksøkt (21 av 52, 40%) hadde også fri rettshjelp.

5.4. Kjønnsperspektivet

Flere menn enn kvinner har reist sak. Like mange menn som kvinner rapporterer bedring av konflikten, men flere menn rapporterer forverring.

Flere menn føler seg urettferdig behandlet. Ut over dette er det få holdepunkter for at domstolsbehandlingen etter de nye saksbehandlingsreglene slår annerledes ut for kvinner enn for menn

Menn eller kvinner som saksøker

Av mennene som svarer (40 av 56) har 71 % anlagt sak, av kvinnene 44 % (30 av 68), men noe flere kvinner (vel 40 % mot vel 25 %) får en dom i sin sak, mens saken for noen flere av de mannlige saksøkerne (ca 55 % mot ca. 45 %) avsluttes med rettsforlik. Dette reflekterer antagelig først og fremst det forhold at de fleste av barna bor hos kvinnene, og mange av sakene dreier seg om samvær. I forhold til samværs spørsmålet er det flere løsningsmåter enn når det gjelder fast bosted og foreldreansvar, slik at det også vil være bedre muligheter for å finne en omforent løsning. Det kan videre tenkes at en del av kvinnen som reiser sak gjør dette ut fra forhold som det ikke er vanskelig å inngå forlik om (for eksempel rus under samvær, ønske om å avvikle delt bosted, vold, flytting, etc).

Konflikt

Av opplysningene om konfliktens utvikling går det fram at like mange menn som kvinner rapporterer bedring (ca en fjerdedel), mens flere kvinner rapporterer uendret konfliktnivå, og flere menn rapporterer en forverring av konflikten. Det er ikke holdepunkter for å se en sammenheng mellom dette og andre data i undersøkelsen, men må muligens ses i sammenheng med at de fleste barn fortsatt bor hos mor, slik at fedre antagelig oftere enn mødre vil oppleve manglende styring og kontroll over det som skjer, og oppleve mer avhengighet av den andres velvilje eller mangel på sådan. Dette vil ofte føre til at konflikten oppleves som uendret eller forverret.

Kommentarer

Noen menn kommenterer at det er behov for endringer av saksbehandlingsreglene og barneloven, slik at menn får de samme rettighetene som kvinner, at kvinner ikke skal ha fortrinnsrett, eller etterlyser rettferdighet mellom kjønnene på mer generelt grunnlag.

Noen kvinner påpeker at rettferdighet og likestilling synes å være viktigere for både menn og lovgiver enn hva som er best for barna.

Resultatene

I det følgende sees data fra 2002 og 2005 sammen, da materialet ikke gir grunnlag for å mene at utfallet av saksbehandlingen var vesentlig annerledes i 2005 enn i 2002. Hhv 90, 105 og 86 parter besvarer spørsmål om endring av hhv foreldreansvar, fast bosted og samvær. Når svarene deles i 2002 og 2005 (96 og 153), og resultatene kategoriseres blir det for små tall til å kunne si noe om tydelige tendenser til endringer fra 2002 til 2005.

Når materialet sees under ett, opplyser flere menn enn kvinner at de fikk del i foreldreansvaret i en situasjon der den andre hadde foreldreansvaret alene. Dette er antagelig en naturlig utvikling i saker der samboende fedre av en eller annen grunn ikke er blitt registrert som far, eller når foreldre aldri har bodd sammen.

Noen flere fedre i forhold til mødre rapporterer at barn som resultat av dom eller rettsforlik **flytter fra** dem (22.4 % vs 19.6 %), og flere mødre rapporterer at barna **flytter til** dem fra far (23.2 % vs. 14.3 %). En del av disse sakene ser ut til å dreie seg om saker der barnet har delt bosted når saken bringes inn for retten, eller der foreldrene fortsatt ikke har flyttet fysisk fra hverandre.

For nesten halvparten av sakene skjer det ingen endring i forhold til foreldreansvar og fast bosted. 14.3 % av mennene og 10.7 % av kvinnene forteller at de har inngått forlik om delt bosted, ofte i saker der det var delt bosted fra før.

Vel 40 % av mennene og 30 % av kvinnene opplyser om mindre samvær etter dom eller forlik fra en tidligere ordning som ligger tett opp mot eller i realiteten er delt omsorg. Dette omfatter bl.a. en forholdsvis stor andel saker der en av foreldrene ønsker å endre delt bosted, og dette endres til utvidet samvær. Samtidig opplyser nesten 20 % av mennene og 30 % av kvinnene om øking av samvær i sin sak tilsvarende, eller opp mot, delt omsorg.

KONKLUSJON, OPPSUMMERING OG ENDRINGSFORSLAG

6. Har de nye reglene virket etter intensjonene?

Formålet med evalueringen har vært å undersøke om saksbehandlingsreglene for domstolene i barnefordelingssaker som ble iverksatt fra 01.04.2004 har virket etter intensjonene og om de har hatt utilsiktede konsekvenser. Herunder om barnas beste nå blir bedre ivaretatt, med spesiell fokus på den nye bruken av sakkyndige for å bistå foreldre til å komme fram til avtaleløsninger.

6.1. Intensjonene

- Barnets beste skal være avgjørende både for avgjørelsene som treffes og for selve saksbehandlingen. Saksbehandlingen skal påskyndes så mye som mulig og forholdene skal legges til rette for å oppnå forlik mellom partene.

Evalueringens resultater peker i retning av at domstolene, dommere, advokater og sakkyndige er svært positive til endringen av saksbehandlingsreglene, og at forholdene for det meste legges godt til rette for at det skal være mulig for partene å inngå forlik, bl.a. gjennom

oppnevning av sakkyndig, tilpasning av antall saksforberedende møter og oppfølging fra den sakkyndiges side mellom møtene.

Det har ikke framkommet opplysninger som gjør det mulig å svare klart på hvorvidt selve saksbehandlingen og resultatene i seg selv har vært til beste for de barna det gjelder, og på en bedre måte enn tidligere. Flere foreldre synes å være usikker på dette i 2005 enn tidligere. Som juridisk begrep er ”barnets beste” komplisert og vurderingen skjønnsbasert i den enkelte sak. Dersom en imidlertid forutsetter at barn som regel har det bra hvis foreldrene har det bra eller er fornøyd med utfallet av en rettssak, er det lettere å vurdere regelverkets effekt.

Når sakene kan påbegynnes raskt, forholdene legges til rette for en viss utprøving over et kortere tidsrom, og saken deretter forliket eller tas opp til doms, vil dette antagelig som hovedregel være til både voksnes og barns beste. For de profesjonelle aktørene kan det imidlertid ofte være vanskelig å vurdere når det har vært brukt nok tid, opp mot når det blir brukt for lang tid. Når er det håp om at partene kan komme til enighet – gitt at en bruker nok tid og virkemidler som av og til kan grense opp mot terapeutisk arbeid – og når skal en sette strek og ta saken opp til doms? Dette er vanskelig, særlig når partene selv ikke ønsker dette, om ikke annet enn av hensyn til kostnadene. I denne prosessen er det ofte ikke rom for å reise spørsmålet om hva som er barnets beste, men hovedfokus rettes mot de private partene.

”Retten hjalp oss til å se saken fra en annen side, skille våre konflikter som par fra det som er bra for datteren vår. Det var en god prosess, selv om den til tider også var tøff.”

Noen flere foreldre som har fått sin sak behandlet etter de nye saksbehandlingsreglene er mer fornøyd med prosessen enn tidligere, og har også vurdert det slik at barna har reagert positivt på å bli hørt. Forskjellene er imidlertid nokså små i forhold til sakene som ble behandlet før de nye saksbehandlingsreglene ble satt i verk.

De nye saksbehandlingsreglene gir klart flere muligheter for individuell tilpasning til barns og foreldres behov og kapasitet, men gir dermed også flere muligheter til å gjøre feil veivalg underveis både i forhold til saksbehandlingen og i forhold til resultatet. Konklusjonen er derfor at de nye saksbehandlingsreglene virker etter intensjonene når det gjøres bevisste valg av virkemidler, når tidsperspektivet og virkemidlene evalueres underveis, og evalueres i forhold til et overordnet mål, fram for en polarisering av dom vs rettsforlik. Per i dag foreligger det ikke egnede evalueringsverktøy som kan tas i bruk av dommeren i den enkelte saken som hjelpemiddel for å kvalitetssikre at sakens framdrift og resultat er til beste for barnet.

Når det gjelder spørsmålet om hvorvidt saksbehandlingen er blitt raskere og rimeligere, er det flere forhold å ta hensyn til. Evalueringen viser at det har vært en generelt stor økning i antall saker som mest sannsynlig må ses i sammenheng med de nye reglene. Andelen saker som har lengre saksbehandlingstid har økt noe. Den kraftige økingen i saksmengden innebærer i seg selv en betydelig øking av kostnadene. Selv om de sakkyndiges arbeid og dermed kostnadene i saker som forliket er halvert, tyder mye på antall saker som utredes ikke er vesentlig mindre enn tidligere, slik at innsparingene er mindre enn forventet. Det foreligger ikke data som kan bidra til å vurdere domstolenes kostnader knyttet til dommernes tidsbruk eller til de private parters kostnader.

- Rettsprosessen skal tilpasses den enkelte sak, og dommeren kan la seg bistå av sakkyndig tidlig i prosessen, i og mellom møter, for å mekle, veilede og utprøve ordninger.

Evalueringsundersøkelsen viser at barnefordelingssakene i langt større grad enn tidligere behandles individuelt og tilpasset den enkelte sakens spesielle problemstillinger. Det oppnevnes sakkyndige i de fleste sakene, og de sakkyndige arbeider med et bredt spekter av virkemidler. Mange av de profesjonelle aktørene har gitt uttrykk for at særlig muligheten til å inngå midlertidige avtaler, som deretter prøves ut under fagkyndig veiledning og vurdering, er nyttig. På dette punkt virker saksbehandlingsreglene etter intensjonene.

- Konfliktdemping skal oppnås gjennom et større spekter av virkemidler. I et hvert trinn av saken skal det vurderes om det er grunnlag for enighet mellom foreldrene, i det enighet om barnefordelingsspørsmålene vil virke konfliktdepende og gi bedre grobunn for framtidig samarbeid. Bl.a. bruk av flere saksforberedende møter, og økt og mer fleksibel bruk av sakkyndighet kan føre til mer robuste avtaler med større fokus på barnets beste. Noen saker vil likevel være best tjent med hovedforhandling og dom.

Mye tyder på at det etter iverksettingen av de nye saksbehandlingsreglene inngås flere rettsforlik. Konfliktene mellom foreldrene ser for det meste ikke ut til å eskaleres gjennom rettsbehandlingen. Til tross for flere rettsforlik oppgir ikke foreldrene som har deltatt i undersøkelsen at konfliktnivået er vesentlig redusert. Det har tidligere vært antatt at enighet i form av rettsforlik i seg selv vil virke konfliktdepende. Sakenes og konfliktenes art og innhold, samt det forhold at mange foreldre fortsatt føler seg presset inn i forlik, kan antagelig forklare dette resultatet. Som ramme for konflikthåndtering og konfliktdemping er de nye saksbehandlingsreglene godt egnet, men det er behov for ytterligere metodeutvikling og kompetanseheving hos de profesjonelle aktørene, samt utvikling av opplysningsmateriell for private parter.

Det har også vært forutsatt at avtaler som inngås mellom foreldrene vil være mer robuste enn tidligere som følge av de nye saksbehandlingsreglene. Selv om rettsforlikene inngått innenfor rammen av en hovedforhandling i 2002 har hatt flere år å endres på, er andelen endringer for 2005-sakene like stor. Det er bekymringsfullt at det også ser ut til å være flere av 2005-sakene som på nytt er behandlet av retten eller vurderes behandlet på nytt. Mye tyder dermed på at avtalene som inngås etter de nye saksbehandlingsreglene ikke nødvendigvis er mer robuste enn tidligere.

- I unntakstilfeller kan det oppnevnes egen advokat for barnet.

Dette spørsmålet har ikke blitt vurdert gjennom innhenting av data i denne undersøkelsen. Opplysninger som har kommet fram på seminarer og samlinger tyder imidlertid på at dette virkemiddelet sjeldent blir benyttet.

- Terskelen for å reise sak senkes gjennom innføring av forenklet stevning og muligheten for å avsi dom uten hovedforhandling. Det vil føre til at det spares tid og ressurser i de enkleste sakene.

Evalueringsundersøkelsen har ikke opplysninger om hvor ofte forenklet stevning er blitt benyttet eller hvor ofte parter er selvprosederende. Tingrettene er blitt bedt om å oppgi hvor ofte det har vært avsagt dom uten hovedforhandling. Det er registret svært få saker der dette virkemiddelet er tatt i bruk. Det som kjennetegner de enkleste sakene, det vil si sakene der det spares inn mest, er sakene som forlikes i første saksforberedende rettsmøte.

- Senket aldersgrense for høring av barn fra 12 til 7 år, slik at mindre barn kan få anledning til å gi uttrykk for sitt syn på saken, dersom de ønsker dette.

Domstolene og de sakkyndige er opptatt av at barn skal høres i den betydning at de skal ha anledning til å gi uttrykk for sitt syn dersom de ønsker det. Som regel benyttes de sakkyndige til å snakke med barn. Det ser ut til å ha skjedd en formalisering av slike samtaler, slik at det både foreligger et tydelig mandat og samtalen struktureres i tråd med formålet. Det foreligger ikke opplysninger om i hvilken grad barns uttrykte syn tas hensyn til i dom eller rettsforlik.

Fordi det fortsatt mangler kunnskaper om ulike samværsordningers kort- og langsiktige effekt under forskjellige omstendigheter, er det heller ikke enkelt å vurdere i hvilken grad barns syn bør tas hensyn til i den enkelte saken, særlig etter at de er fylt 12 år. Det ser imidlertid ut som om mang barn setter pris på å få anledning til å bli hørt.

6.2. Oppsummering

Bortsett fra at kostnadene knyttet til de nye saksbehandlingsreglene antagelig er langt større enn opprinnelig forutsatt, ser de ikke ut til å ha fått utilsiktede konsekvenser.

På noen områder ser det ut som om endringen av saksbehandlingsreglene har virket etter intensjonene. På andre områder er imidlertid forskjellene fra tiden før endringene ble iverksatt svært små.

En hovedintensjon var å påskynde sakene mest mulig av hensyn til barnas situasjon, og for å redusere saksbehandlingstiden. Mye tyder på at spredningen er større enn tidligere, i den betydning at noen saker behandles raskere og på kortere tid, mens andre påbegynnes raskt, men tar lang tid fordi det brukes mye tid på å oppnå enighet før en eventuell hovedforhandling. Samlet sett er gjennomsnittlig saksbehandlingstid derfor omtrent som før, med en svak øking i antall saker som behandles på mer enn ni måneder.

En annen intensjon var å tilrettelegge forholdene slik at sakkyndige kan brukes mer fleksibelt og kommer inn i saken på et tidligere tidspunkt. På dette området ser det ut som om intensjonene med lovendringen er møtt. Det samme gjelder ivaretagelse av barns rett til å bli hørt fra de er syv år gamle, og at dette skal gjøres på en mest mulig skånsom måte.

De fleste av de profesjonelle aktørene er godt fornøyd med de nye saksbehandlingsreglene, og gir uttrykk for at både tilgangen til og bruk av sakkyndige, økt fleksibilitet og tilpasning av arbeidet til den enkelte saken, samt muligheten til utprøving av løsninger har kommet barn og foreldre til gode.

Effektene i form av varig konfliktreduksjon ser imidlertid ut til å være forholdsvis små, noe som kan ha sammenheng med at en del av disse sakene bringes inn for retten på grunn av spesielle forhold hos den ene eller begge partene. Det er i denne sammenhengen

bekymringsfullt at nokså mange oppgir at de vurderer å bringe saken inn for domstolen på nytt, eller at den har vært behandlet på nytt etter 2005.

Den største gevinsten ser ut til å være at partene innenfor den relativt stramme rammen som domstolene representerer, får hjelp til å prøve ut løsninger og bistand til økt fokusering på barnets interesser og behov. Når en likevel ikke oppnår enighet om en løsning, kan en i denne andelen av sakene antagelig være sikrere på at barnets beste må ivaretas gjennom en dom.

7. Endringsbehov og forslag

7.1. Endringsforslag fra deltagerne i undersøkelsen

Samtlige deltagere i evalueringsundersøkelsen ble bedt om å gi uttrykk for synspunkter på behovet for endring/justering av saksbehandlingsreglene, samt forslag til konkrete endringer. Endringsforslagene gjengis uten ytterligere kommentarer. Flere av respondentene har kommet med flere forslag, de fleste med ingen. Hvert forslag har nesten uten unntak blitt nevnt av flere enn en respondent, men ikke mange. De gjengis i prioritert rekkefølge, det vil si med de forslag som er blitt nevnt flest ganger, først.

Foreldre:

- Fedres rolle bør styrkes
- Domstolene må bli tydeligere i sin holdning og øke sin kompetanse i saker der den ene parten preges av psykiske lidelser og personlighetsforstyrrelser
- Det er behov for et lavterskeltilbud som kan gi råd, følge opp og veilede i slike saker
- være mer fokusert på barnets ønsker – enn på rettspraksis eller politisk korrekt syn
- hvis saksøker har fri rettshjelp, bør også den andre ha
- advokater forsterker konflikter – deres rolle bør dempes ytterligere
- bidragsreglene vanskeliggjør enighet
- sakkyndige eller dommer bør følge opp etter en tid

dommere:

- økonomi, begge bør få fri sakførsel når den ene har
- for lav terskel for å reise sak, det kommer inn en del premature saker
- sakkyndige bør dokumentere arbeidet i form av et notat også i saker som ikke går til hovedforhandling
- klarere retningslinjer ift rolle og praksis
- rettsmekling med sakkyndige bør være et beskrevet alternativ
- bør kunne avsi dom om delt omsorg
- retningslinjer for mer begrenset bruk av sakkyndige /når de skal brukes
- klarer mandater
- smidigere behandling

sakkyndige:

- økonomi: det blir et A-lag og et B-lag når det offentlige betaler det ene (§ 61 første ledd nr. 1, 7 etc), men ikke det andre (§ 61 første ledd nr. 3). Private parter kvier seg for å be om utredning – selv om det er nødvendig, og forlik inngås på feil grunnlag
- økonomi når saksøker har fri rettshjelp, bør også saksøkte få det
- behov for kompetanseheving/opplæring for dommere, advokater og sakkyndige i fellesskap

- økt forutsigbarhet mht ressursbruk
- dokumentasjon av arbeid etter § 61 første ledd nr.1
- klarere retningslinjer for overgang mellom arbeid etter § 61 første ledd nr 1 til 3 (utredning)
- bedre informasjon til partene
- raskere til hovedforhandling når det er tvil om foreldrefungering

advokater:

- økonomi: de økonomiske betingelsene for private parter bør være like, både når det gjøres forliksarbeid og når det utredes
- felles kompetanseheving
- sakkyndige bør dokumentere sitt arbeid
- skifte dommer ved overgang til hovedforhandling
- klarere retningslinjer for praksis
- bedre koordinering/integrering av barnevernloven og barneloven. Mange saker inneholder elementer av begge deler
- moms fritak for advokater i slike saker
- større forutsigbarhet av saksgang
- fjerne krav om mekling i forkant
- retningslinjer for tidsbruk, det tar noen ganger svært lang tid
- fri rettshjelp for begge når en av partene har det

7.2. Videre utvikling og tiltak

Resultatene av evalueringen og innspill fra de ulike aktørene i slike saker har ført til følgende forslag for videre arbeid:

1. Utvikling av evalueringsverktøy

Den enkelte dommeren må fortsatt stå fritt til å velge de virkemidler og den formen som synes mest hensiktsmessig i den enkelte saken. Samtidig er det viktig at de andre aktørene har mest mulig forutsigbarhet i prosessen, og at sentrale intensjoner med de nye saksbehandlingsreglene ivaretas. Det foreslås derfor at det settes i gang arbeid med å utvikle evalueringsverktøy som kan benyttes av dommeren i den enkelte saken, slik at milepæler i framdriften, hensynet til forutsigbarhet og hensynet til barnets beste i saksbehandlingen ivaretas best mulig.

2. Utvikle informasjonsmateriell til private parter

Det er behov for å utvikle brosjyremateriell til private parter der de viktigste begrepene gjennomgås, og de ulike valg av saksbehandlingsform og valgenes eventuelle konsekvenser forklares.

3. Kompetanseheving og metodeutvikling for de profesjonelle aktørene

Det er i dag ulik forståelse av og kunnskap om mekling, gråsonen mellom mekling og utredning, samt arbeidsdelingen mellom dommere, advokater og sakkyndige. Det foreslås tiltak for kompetanseheving og metodeutvikling som omfatter alle tre gruppene i fellesskap. Dette kan gjøres i form av en konsensuskonferanse og utvikling av et kursprogram som omfatter dommere, advokater og sakkyndige.

4. Vurdere en samordning av reglene for rettsmekling og saksbehandlingsreglene i barneloven

Både saksbehandlingsreglene etter barneloven og rettsmekling er aktuelle behandlingsformer for domstolene. Saksbehandlingsreglene slik de er utformet i dag, brukes for det meste av tingrettene, mens lagmannsrettene ofte bruker regelverket for rettsmekling. Begge regelverkene har en del tangeringspunkter og en del forskjeller. Det bør nedsettes et utvalg som vurderer nærmere om disse to regelverkene i større grad enn i dag kan samordnes.

5. Vurdere belastning av kostnadene i saker som behandles etter § 61 første ledd nr.1 m.v. og utredningsarbeid etter pkt.3

Ulike betalingsordninger kan i dag være et hinder for at saker utredes. Dette er uheldig, fordi det både kan medføre at beslutningsgrunnlaget er for dårlig, og at saker behandles etter en forhandlingsmodell for lenge. Det foreslås at det nedsettes et utvalg som vurderer hvorvidt det bør innføres en egenandel for bruk av sakkyndige i forhandlingsbaserte saker, og en tilsvarende ordning med en kombinasjon av egenandel og offentlig betaling for utredningsarbeid foretatt av sakkyndig, slik at valg av behandlingsform frikobles fra kostnadsspørsmålet.

Mye tyder på at terskelen for å be om rettslig behandling av en barnefordelingskonflikt kan være noe lav etter innføringen av de nye saksbehandlingsreglene. En løsning med egenandel uansett saksbehandlingsform vil kunne heve terskelen noe, men må samtidig vurderes i sammenheng med fri sakførsel i saker der bare den ene av partene får innvilget fri sakførsel, særlig hvis det er saksøker.

6. Forskning

En vet i dag lite om hvordan det går med foreldre og barn som får sin sak behandlet av domstolene etter ulike behandlingsformer. Vi vet lite om kjennetegn, om utvikling og om konsekvenser for barna på kort og lang sikt. Evalueringsundersøkelsen tyder på at noen forutsetninger for dagens saksbehandling – slik som for eksempel en antatt proporsjonalitet mellom konfliktreduksjon og forlik ikke nødvendigvis er til stede. Det bør settes i gang en longitudinell undersøkelse av saker som behandles av domstolene slik at noen av disse spørsmålene kan besvares.

7. Utvikling av forliksarbeid jf § 61 første ledd nr.2

Partene kan vises tilbake til mekling jf. § 61 første ledd nr.2. Denne muligheten er i dag lite benyttet. Dersom mekling i denne forbindelse forstås som aktivt arbeid for å undersøke, prøve ut og evaluere mulighetene for å komme til enighet – ikke ulikt den måten de nye saksbehandlingsreglene ofte praktiseres på, men uten dommerens medvirkning – kan det tenkes at flere saker finner en løsning utenfor retten. Det foreslås at det settes ned en arbeidsgruppe for å vurdere om noe av det mer terapeutisk pregede oppfølgings- og meklingsarbeidet som ofte foregår i og mellom de saksforberedende rettsmøtene kan systematiseres og legges utenfor domstolenes arbeidsområde, enten knyttet til familievernkontorene eller til privatpraktiserende sakkyndige. (jf. Pearson et al 2006).

Referanser

- Baris, M. et al. (2001) *Working with high-conflict families of divorce*. Northvale: Jason Aronson Inc.
- Birnbaum, R. & Alaggia, R. (2006) *Supervised visitation. Call for a second generation of research*. Family Court Review, Vol. 44, 1
- Bowling, D. & Hoffman, D. (2003) *Bringing peace into the room*, San Francisco: John Wiley and Sons
- Cohen, D. (2006) *Making alternative dispute resolution less alternative*. Family Court Review, Vol. 44, 4
- Domstoladministrasjonen (2006) *Rettsmøter under saksforberedelsen i barnefordelingsaker*. DA rapportserie 1/2006
- Eberhard, C. & Eschweiler, P. (2005) *Kindesanhörung – Chancen und Risiken*. Neue Juristische Wochenschrift, Vol. 58, 24
- Eriksen, I. & Steinsvåg, P. Ø. (2007). *Prosjektet: Barn som lever med vold i familien*. Bulleteng nummer 2: Sikkerhet. Oslo: Alternativ til Vold
- Gray, E.B. (1993) *A day in the life of a Multi Door Courthouse*. Negotiation Journal, Vol. 9, 3
- Holme, H., Brattli, L. & Jarnæs, C. (2007) *Barnefordelingsaker ved domstolene. En evaluering av de nye saksbehandlingsreglene av 01.04.2004*. Institutt for psykologi, SVF, Universitetet i Tromsø.
- James, A.L. (2008) *Children, the UNCRC and family law in England and Wales*, Family Court Review, Vol. 46, 1.
- Koch, K. & Walstad, E. (2005) *Samvær mellom barn og foreldre som ikke bor sammen*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Koch, K. (2000) *Når mor og far møtes i retten*. NOVA- rapport 13/2000
- Lieberman, A. F. & van Horn, P. (1998) *Attachment, trauma and domestic violence*. Child Custody, Vol. 7:2
- NOU 1998:17. *Barnefordelingsaker – avgjørelsesorgan, saksbehandlingsregler og delt bosted*
- Ot.prp. nr.29 (2002-2003) *Om lov om endringer i barneloven mv. (Nye saksbehandlingsregler i barnefordelingsaker for domstolene mv.)*
- Ot.prp.nr.51 (2004-2005) *Om lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven)*
- Pearson, Y. et al. (2006) *Early Neutral Evaluations*. Family Court Review, Vol. 44, 4

Rønbeck, K. (2006) *Fra konflikt til forsoning - barnefordeling i et rettsbasert forskningsprosjekt*. DAs rapportserie 1/2006

Rønbeck, K. & Lilleberg, R.K. (2006) *Advokatrollen i barnefordelingssaker*. Lov og Rett, Vol. 45, 3

Skjørten, K. (2005) *Samlivsbrudd og barnefordeling*. Oslo, Gyldendal forlag

Schwab, D. (1999) *Familienrecht*. München, Verlag C.H.Beck

Statistisk sentralbyrå (2007) *Befolkningsstatistikk. Ekteskap og skilsmisser*

Veileder Q-15/2004 *Om saksbehandlingsregler i barnefordelingssaker for domstolene og høring av barn*

<http://www.justice.govt.nz/family>

<http://www.afcnet.org>

Vedlegg

Vedlegg 1: Utvalg

Vedlegg 2: Spørreskjemaene med følgebrev

Vedlegg 3: Domstoladministrasjonen: Kort orientering om behandlingen av barnefordelingssaker etter barneloven § 61

Vedlegg 1

UTVALG

Det ble valgt en metodisk tilnærming, der data primært ble innhentet gjennom spørreskjema til følgende aktører:

- **Tingrettene**

Det ble sendt skriftlig henvendelse til i alle 69 aktuelle domstoler i første instans. For de domstolene som ble opplyst å ha flere avdelinger (Oslo, Bergen, Kristiansand, Asker og Bærum) ble det dessuten sendt ett spørreskjema per avdeling (14). Formålet var å innhente data om antall behandlede saker før og etter iverksetting av de nye saksbehandlingsreglene, det vil si for årene 2001 og 2002, samt 2005 og 2006. For årene 2002 og 2005 ble det i tillegg bedt om mer detaljerte opplysninger. 2002 ble valgt fordi året ligger relativt nært opp til tidspunktet for iverksetting av de nye reglene. Opprinnelig ble 2003 valgt, men ikke brukt fordi de fleste domstolene i 2003 gikk over til felles databehandlingssystem (LOVISA), noe som medførte særlige vansker med å forutsette et felles statistikkgrunnlag for domstolene. 2005 ble valgt fordi det var første hele år med de nye saksbehandlingsreglene, slik at en kunne forvente at barnelovsakene i begynnelsen av 2005 ble behandlet etter de nye reglene, samtidig som de private respondentene høsten 2007 kunne ha vel to års erfaring med de løsningene som ble valgt da deres sak ble behandlet i 2005.

De domstolene som har flere avdelinger valgte å svare under ett for den enkelte domstolen, slik at N=69. Det har innkommet helt eller delvis svar fra 35 tingretter, etter at svarfrister ble utvidet ved behov og etter en purrerunde. Det gir en svarprosent på 51. Da det foreligger mangelfull statistikk særlig for årene før domstolenes statistikkbase LOVISA ble etablert, medførte henvendelsen til tingrettene et nokså omfattende arbeid. Det kan ha bidratt til at flere ikke har svart.

- **Dommere**

Det ble sendt henvendelse til i alt 83 dommere. I forbindelse med henvendelsen til tingrettene ble det også oversendt et spørreskjema til en dommer ved hver tingrett eller tingrettsavdeling. Tingretten ble bedt om å videreforme skjemaet til en dommer som har bredest mulig erfaring med barnelovsaker.

Etter en purring har det innkommet i alt 48 svar. Det gir en svarprosent på 58. Når det gjelder dommerne opplyser domstoladministrasjonen at det per 1.1.2006 var 351 mannlige og 150 (30%) kvinnelige dommere i de alminnelige domstolene. Av dommerne som har svart er 44% kvinner. Dette reflekterer muligens at flere kvinnelige dommere er opptatt av, eller arbeider med barnefordelingssaker.

- **Sakkyndige og advokater**

Det ble sendt henvendelse til i alt 90 sakkyndige og 86 advokater. Fratrasket retur med ukjent adresse er utvalgene hhv 85 sakkyndige og 81 advokater. Disse ble trukket tilfeldig fra deltagerlistene på Domstoladministrasjonens introduksjonskonferanser om de nye saksbehandlingsreglene i 2004 som ble avholdt i Oslo, Bergen og Tromsø. Denne tilnærmingen ble valgt fordi en med stor sannsynlighet ville nå sakkyndige og advokater som arbeider med disse sakene på landsbasis, og samtidig unngå den feilkilden det ville være å rekruttere respondenter fra interessegrupper som Foreningen for sakkyndige psykologer, Barnejuridisk forum eller departementets liste over sakkyndige, som alle har hovedvekten av

sine medlemmer på Østlandet, og som ikke omfatter alle aktuelle respondenter. Ulempen ved å bruke deltagerlistene er at deltagere på konferansene kan ha deltatt ut fra interesse og uten å praktisere på dette saksområdet, at de kan ha sluttet å arbeide innen dette feltet siden den gang, og at nye aktører ikke har kommet med. I en avveining av fordelene og ulempene ved utvalgsmetodikken for disse to gruppene, ble det vurdert slik at en ville nå en bredere og mer tilfeldig sammensatt gruppe av advokater og sakkyndige ved å bruke konferanselistene.

Etter en purring har det innkommet i alt 50 svar fra sakkyndige, og 48 svar fra advokater, noe som gir en svarprosent på hhv 58 og 59. I barne- og likestillingsdepartementets register over barnefaglige sakkyndige, er 60 % av medlemmene menn, og 40 % kvinner. Det samme var tilfelle blant deltagerne på departementets introduksjonskurs, som utvalget for denne undersøkelsen er trukket fra. I gruppen som har svart, er det imidlertid langt flere menn enn kvinner, med 72 % menn og 28 % kvinner. Det kan bety at det er flere men enn kvinner som påtar seg denne type oppdrag, men det kan også være tilfeldigheter som medfører at flere mannlige enn kvinnelige sakkyndige svarer på henvendelsen. Resultatene indikerer imidlertid ikke kjønnsforskjeller i hva sakkyndige er opptatt av eller hvordan de arbeider, slik at forskjellen ikke antas å være av betydning.

I det opprinnelige advokatutvalget var det 56 % kvinner, mens det i besvarelsene er noe mindre, 43 %. Det vil si at en å samme måte som for psykologene har færre kvinnelige respondenter enn det populasjonen og uvalget skulle tilsi. På samme måte som for de sakkyndige ser dette imidlertid ikke ut til å ha hatt betydning for deres evaluering av saksbehandlingsreglene.

- **Private parter**

Tingrettene ble bedt om å sende ut henvendelser til de private partene i de tre første barnefordelingssakene i hhv 2002 og 2005, det vil si 12 henvendelser per tingrett. 53 tingretter har sendt henvendelser til i alt 563 private parter (fratrasket de som er kommet i retur på grunn av at adressen er ukjent) 159 foreldre har svart, noe som gir en svarprosent på 28. Når det gjelder privat-part-utvalget er svarprosenten dermed vesentlig mindre enn for de profesjonelle aktørene, noe som ikke er uvanlig i såkalte klientundersøkelser. For denne gruppen har tidsaspektet vært et vesentlig moment i vurderingen av om det skulle purres eller ikke, da henvendelser på nytt ville måtte sendes gjennom domstolene. I tillegg har det vært foretatt en vurdering av sannsynligheten for en vesentlig øking av svarprosenten gjennom puring, og om eventuelle skjevheter i respondentgruppen på denne måten ville kunne avhjelpes slik at representativiteten kunne bli bedre. Er det for eksempel slik at flere parter med fremmedkulturell bakgrunn ville svare? Eller er det slik at eventuelle skjevheter mht en mulig overvekt av respondenter som har vært spesielt fornøyd eller misfornøyd ville utjevnes. Denne muligheten er blitt avveiet mot den belastningen som private parter vil kunne oppleve som følge av gjentatte henvendelser og dermed en mulig uønsket gjenoppliving av hendelser som for de fleste oppleves som ubehagelig og vanskelig. I en samlet vurdering har en derfor kommet fram til ikke å purre på svar fra de private parter. Selv med 10 % øking av svarprosent ville den fortsatt være lav.

For å kunne vurdere representativitet har en i stedet valgt å se på resultatene fra de domstolene der svarprosenten fra foreldrene har vært over 50, og om resultatene da skiller seg fra resultatene for øvrig.

I 02-utvalget er det en svarprosent på 50 fra tre domstoler, det vil si en gruppe på 9 foreldre, mens tilsvarende for 05-utvalget er 25 foreldre fra i alt åtte domstoler, med en svarprosent på 52. I tillegg har det til en viss grad vært mulig å sammenholde opplysninger fra partene i samme sak i åtte saker fra 02-utvalget, og 10 saker fra 05-utvalget. Kontroller som har vært utført tyder på at disse gruppene ikke skiller seg vesentlig fra resten av respondentene (den relative andel saker som er blitt avsluttet gjennom en dom, og grad av opplevd bistand fra dommere, sakkyndige og prosessfullmektiger). I tillegg har det også vært sett på eventuelle avvik fra en antatt normalpopulasjon på enkelte områder for å kunne vurdere respondentenes grad av representativitet.

Kjønnsfordelingen i utvalget er 48 % menn og 52 % kvinner.

Halvparten av respondentene oppgir at de ikke har vært gift med den andre parten, 10 % oppgir at de ikke har bodd sammen, mens 40% har vært gift med den andre av barnets foreldre. 9 % av respondentene oppgir at de har annen etnisk bakgrunn, det vil si at de er født i et annet land enn Norge. Dette er en betydelig lavere relativ andel svar fra ikke-etnisk norske respondenter enn det en vil kunne forvente. Andre undersøkelser fra sammenlignbare populasjoner antyder 18 % (Ekeland, 1997; Koch, 2003) Selv om svarprosenten er lav, kan det se ut som om det først og fremst er i forhold til andel innvandrere at respondentgruppen ikke er representativ. Det er for øvrig ikke funnet vesentlige avvik i en grad det har latt seg kontrollere.

Anonymisering

Innkomet skriftlig materiale ble anonymisert på følgende måte:

Hver tingrett fikk tildelt et kodennummer som ble registret i eget register og påført spørreskjemaet. Kodennummeret ble også påført skjema for dommer fra den samme tingretten, samt på svarkonvoluttene som fulgte med de private parters spørreskjema.

For de private parters vedkommende ble svarkonvoluttene i tillegg nummerert med tall for sak 1-6, slik at 1-3 var påført svarkonvoluttene for sakene som ble behandlet i 2002, og 4-6 for sakene som ble behandlet i 2005. Fra private parter ville det på denne måten være mulig å få to skjema i retur med samme nummerering, der det av selve skjema likevel ville fremgå om et var far eller mor som svarte i samme sak.

Konvoluttene som ble sendt fra tingrettene til de respektive private parter ble merket slik at det var mulig å skille mellom 2002 og 2005-sakene. Tingrettene ble videre bedt om å oversende en vedlagt fax til prosjektledelsen med påført saksnummer for de private partene. På denne måten har prosjektledelsen ikke hatt tilgang partenes navn, samtidig som det har vært mulig å kontrollere om henvendelsen til de private partene ble sendt ut, og det ville ha vært mulig å purre dersom det hadde vært aktuelt.

For advokatenes og psykologenes vedkommende ble det opprettet en liste der hver respondent fikk tildelt et kodennummer på samme måte som for domstolene. Prosjektledelsen har på denne måten etablert en liste over respondenter fra tingrettene og deres avdelinger, samt psykologer og advokater, men ikke de private partene. Listene skal makuleres etter prosjektets avslutning.

Vedlegg 2

Til tingrettene og deres avdelinger

EVALUERING AV DE NYE SAKSBEHANDLINGSREGLENE I LOV OM BARN OG FORELDRE

Barne- og likestillingsdepartementet har bevilget midler til evaluering av de nye saksbehandlingsreglene i barneloven som trådte i kraft 1.4.2004. Tema for evalueringen er om de nye reglene har virket etter intensjonene, og om de eventuelt har hatt utilsiktede konsekvenser. Aktuelle problemstillinger vil bl.a. være hvorvidt barnas beste nå blir bedre ivaretatt enn tidligere ved at konflikten mellom foreldrene reduseres, om det blir inngått flere og mer bærekraftige avtaler, om det er etablert løsninger som oppfattes som gode for barnet og om foreldrene har opplevd prosessen og resultatet som tilfredsstillende. Det skal også undersøkes hvordan domstolene arbeider for å komme fram til gode løsninger i disse sakene.

Prosjektleder for evalueringsundersøkelsen er

Psykolog Katrin Koch

Nordahl Brungst.22b, 0165 Oslo - tlf 22208569, kkoch@online.no

Departementet har oppnevnt en referansegruppe for prosjektet med følgende deltakere:

advokat Randi Bull

sorenskriver Nils Dalseide

seniorrådgiver Einar Christian Ellingsen, justisdepartementet

seniorrådgiver Robert Envik, domstoladministrasjonen

psykolog Olof Göttestam

Det er dessuten etablert faglig samarbeid med bl.a. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. (NOVA).

Undersøkelsen skal gjennomføres som en spørreskjemaundersøkelse ved samtlige tingretter/avdelinger og et utvalg dommere, advokater, psykologer, samt noen foreldre som har fått sine saker behandlet av tingretten i 2002 og 2005. Det er i den forbindelse gitt konsesjon fra Datatilsynet. Evalueringsundersøkelsens resultater skal overleveres i en rapport til BLD innen årsskiftet.

For at det skal være mulig å innhente pålitelig og tilstrekkelig informasjon, er prosjektet avhengig av at tingrettene og de øvrige aktørene kan avse noe tid for å finne fram til data, og bidra med nødvendige opplysninger. Dette er særlig viktig fordi mye peker i retning av at domstolene arbeider nokså forskjellig i disse sakene, og en vet lite om resultatene av forskjellige arbeidsmåter.

For domstolenes/avdelingenes vedkommende ber vi om hjelp til å innhente data i to trinn:

Trinn 1 som omfatter denne henvendelsen, og der vi ber om følgende:

- A. **Fylle ut og returnere** vedlagte spørreskjema (hvit) i frankert returkonvolutt **innen 15.juni 2007** Det spørres i hovedsak etter statistiske data for årene 2002 og 2005. Dersom det er ønskelig kan besvarelsen gis avdelingsvis.
- B **Videreformidle** vedlagte spørreskjema (grått) og frankert returkonvolutt til en dommer ved tingretten/avdelingen som har god erfaring med saker etter lov om barn og foreldre.

Trinn 2 omfatter en tilsvarende henvendelse som gjelder opplysninger om noen få konkrete saker (6 per tingrett/avdeling), samt å videresende et spørreskjema til partene i disse sakene. Henvendelse om bistand til trinn 2 av evalueringsundersøkelsen vil oversendes tingrettene og deres avdelinger i **begynnelsen av juni**.

Dersom det er spørsmål eller noe er uklart, er prosjektleder tilgjengelig på telefon eller e-mail. Øvrige innspill eller kommentarer mottas med takk.

Oslo, 15.mai 2007

Katrin Koch

Evaluering av de nye saksbehandlingsreglene – lov om barn og foreldre

Opplysninger fra tingrettene og deres avdelinger (trinn 1)

1. Nye barnefordelingssaker 2001, 2002, 2005 og 2006 – totalt og påstand i saken*

	totalt ant. saker	foreldre- ansvar	fast bosted	samvær
1. Nye saker inn 2001				
2. Nye saker inn 2002				
3. Nye saker inn 2005				
4. Nye saker inn 2006				

* Dersom påstand i saken gjelder mer enn ett beslutningstema, registrer dette i de tre siste kolonnene.

2. Saksbehandling av nye saker 2002

	ja – i antall saker	nei – i antall saker
5. Var det oppnevnt sakkyndig i sakene*	()	()

* Hvis noen saker ble behandlet etter ”Follomodellen/konflikt og forsoning”, sett antall i parentes

	mindre enn 3 mnd	3-6 mnd	6-9 mnd	mer enn 9 mnd
6. Saksbehandlingstid i nye saker 2002 med sakkyndig *				
7. Saksbehandlingstid i nye saker 2002 uten sakkyndig *				

* med saksbehandlingstid menes tiden fra stevningen er registrert, til dato for dom, forlik eller at saken er trukket

	rettsforlik hele saken	dom i hele saken	dom i deler av saken	trukket underveis
8. Resultat i nye saker 2002 uten sakkyndig –antall Saker				
9. Resultat i nye saker 2002 med sakkyndig –antall Saker				
10. Anket – saker uten sakkyndig –antall saker				
11. Anket – saker med sakkyndig – antall saker				

3. Saksbehandling av nye saker 2005

	antall beh. etter § 61.1	antall med overg. fra § 61.1 til hovedforh.	antall behandl. direkte i hovedforhandl	i alt
12. Behandlingsmåten for nye saker 2005 1				.

	til saksforb rettsmøte § 61.1	med overg. fra § 61.1 til § 61.3	byttet sakkyndig	i sak som gikk direkte til hovedforh.	Totalt i antall saker
13. Var det oppnevnt sakkyndig i sakene				.	

	1	2	3	4	Flere
14. Antall saksforb. rettsmøter i saker behandlet etter § 61.1 med sakkyndig					
15. Antall saksforb. rettsmøter i saker behandlet Etter § 61.1 uten sakkyndig					

4. Saksbehandlingstid – saker 2005

16. Saksbehandlingstid i saker <u>uten</u> Sakkyndig	§ 61.1		dir. til hovedf.		fra § 61.1 til hovedforh.	
	0-3	3-6	0-3	3-6	0-3	3-6
	6-9	Mer	6-9	Mer	6-9	Mer
17. Saksbehandlingstid i saker <u>med</u> sakkyndig	§ 61.1		dir. til hovedf.		fra § 61.1 til hovedforh.	
	0-3	3-6	0-3	3-6	0-3	3-6
	6-9	Mer	6-9	Mer	6-9	Mer

5. Resultat i saker 2005

	rettsforl .i hele saken	dom i hele saken	dom i deler av saken	trukket underveis	dom uten hovedf.
18. Behandlet etter § 61.1 <u>med</u> sakkyndig					
19. Behandlet etter § 61.1 <u>uten</u> sakkyndig					
20. Hovedforh. etter overgang fra § 61.1 <u>med</u> sakkyndig					
21. Hovedforh. etter overgang fra § 61.1 <u>uten</u> sakkyndig					
22. Direkte til hovedforh. <u>med</u> sakkyndig					
23. Direkte til hovedforh. <u>uten</u> sakkyndig					
24. Anket – saker <u>med</u> sakkyndig					
25. Anket – saker <u>uten</u> sakkyndig					

	saker med sakkyndig	saker uten sakkyndig
26. Antall nye saker 2005 som har vært stanset i en periode (tvml § 105)		

6. Bruk av sakkyndige

	ja	antall	Nei
27. Bruker domstolen en fast gruppe sakkyndige*			
28. Hvis ja, er det regelmessige samarbeidsmøter med de Sakkyndige			

*Begrunnelse:

7. Dommerne

	dommere	dommerflm	I alt
29. Hvor mange dommere er ansatt ved domstolen/avdelingen			
- hvor mange av disse behandler barnefordelingssaker			

	ja	nei
30. Bruker domstolen dommerfullmektiger i saksbehandlingen av slike saker?		
31. Ønsker domstolen en viss spesialisering ift hvem som behandler barne- og familiesaker?		

8. Endringsbehov

32. Er det behov for endringer i regelverket? I så fall hvilke _____

Til dommerne

EVALUERING AV DE NYE SAKSBEHANDLINGSREGLENE I LOV OM BARN OG FORELDRE

Barne- og likestillingsdepartementet har bevilget midler til evaluering av de nye saksbehandlingsreglene i barneloven som trådte i kraft 1.4.2004. Tema for evalueringen er om de nye reglene har virket etter intensjonene, og om de eventuelt har hatt utilsiktede konsekvenser. Aktuelle problemstillinger vil bl.a. være hvorvidt barnas beste nå blir bedre ivare tatt enn tidligere ved at konflikten mellom foreldrene reduseres, om det blir inngått flere og mer bærekraftige avtaler, om det er etablert løsninger som oppfattes som gode for barnet og om foreldrene har opplevd prosessen og resultatet som tilfredsstillende. Det skal også undersøkes hvordan dommere, advokater og sakkyndige arbeider for å komme fram til gode løsninger i disse sakene. Prosjektleder for evalueringsundersøkelsen er:

Psykolog Katrin Koch

Nordahl Bruns gt. 22b, 0165 Oslo - tlf. 22208569, kkoch@online.no

Departementet har oppnevnt en referansegruppe for prosjektet med følgende deltakere:
advokat Randi Bull

sorenskriver Nils Dalseide

seniorrådgiver Einar Christian Ellingsen, justisdepartementet

seniorrådgiver Robert Envik, domstoladministrasjonen

psykolog Olof Götestam

Det er dessuten etablert faglig samarbeid med bl.a. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. (NOVA).

Undersøkelsen skal gjennomføres som en spørreskjemaundersøkelse ved samtlige tingretter/avdelinger og et utvalg dommere, advokater, psykologer, samt noen foreldre som har fått sine saker behandlet av tingretten i 2002 og 2005. Det er i den forbindelse gitt konsesjon fra Datatilsynet. Evalueringsundersøkelsens resultater skal overleveres i en rapport til BLD innen årsskiftet. Du er med i undersøkelsens dommerutvalg fordi tingretten/avdelingen er blitt bedt om å henvende seg til en av sine dommere som har god erfaring med saker etter barneloven. For at det skal være mulig å innhente pålitelig og tilstrekkelig informasjon, vil prosjektet være helt avhengig av at du kan avse noe tid og bidra med nødvendige opplysninger. Dette er særlig viktig fordi mye peker i retning av at både dommere, advokater og sakkyndige arbeider nokså forskjellig i disse sakene.

Derfor vil vi be om at vedlagte spørreskjema fylles ut og returneres i vedlagte og frankerte returkonvolutt innen 15.juni 2007

Dersom det er spørsmål eller noe er uklart, er prosjektleder tilgjengelig på telefon eller e-mail. Øvrige innspill eller kommentarer mottas med takk.

Oslo, 15.mai 2007

Katrin Koch

Evaluering av de nye saksbehandlingsreglene – lov om barn og foreldre

Opplysninger fra dommere

1. Kjønn og alder

	mann	kvinne
1. Kjønn		

	30-40	41-50	51-60	61-70
2. Alder				

2. Din vurdering av endringene i saksbehandlingsreglene fra 1.4.04

	svært positive	for det meste positive	både òg	for det meste negative	svært negative
3. Er endringene av saksbehandlingreglene etter din vurdering overveiende:					

Begrunnelse: _____

	ja	nei	vet ikke
4. Kan reglene om rettsmekling etter ditt syn fungere like godt i disse sakene som bestemmelsene etter § 61 i barneloven			

3. Dine barnefordelingssaker 2006

	Ingen	0 -2	3-5	7-9	flere
5. Hvor mange nye barnefordelingssaker* har du påbegynt i 2006					

* foreldreansvar, fast bosted og/eller samvær

	§ 61.1	direkte til hovedforhandling	med overg. fra § 61.1 til hovedforhandling
6. Behandlingsmåten i disse, antall saker			

7. Saksbehandlingstid i saker som ble påbegynt i 2006, antall:	§ 61.1	direkte til hovedforhandling	med overg. Fra § 61.1 til hovedforhandling
mindre enn 3 måneder			
3-6 måneder			
6 -12 måneder			
Mer enn 12 måneder			
p.t. ikke avsluttet			

	§ 61.1	direkte til hovedforhandling	ved overg. fra § 61.1 til hovedforhandling*
8. I hvor mange av sakene ble det oppnevnt sakkyndig			

* gjelder både saker der tidligere sakkyndig har fått nytt mandat etter § 63.3 og oppnevning av ny sakkyndig

	skiftet dommer	skiftet sakkyndig
9. I saker med overgang fra § 61.1 til hovedforhandling: Ble det skiftet dommer eller sakkyndig –antall saker		

10. Har du:	alltid	ofte	av og til	sjeldent	aldri
- vært usikker på om resultatet i forlik er til barnets beste?					
- vært usikker på om det hadde vært bedre med en dom					
- vært usikker på om alvorlige, relevante opplysninger ikke har kommet fram					
- presset en eller begge parter til forlik på en måte som du i etterkant har vurdert som utidig					
- gitt mandat om oppfølging (§ 61.7) som i realiteten har vært en utredning?					

5. Anvendelse av de nye saksbehandlingsreglene

11. Har domstolen en skriftlig veiledning til partene vedrørende:	ja*	nei	vet ikke
- valget mellom forhandling/mekling og domsavsigelse			
- hvordan rettsmøtet etter de nye reglene foregår			
- hva som forventes av partene og deres prosessfullmektiger			
- annet, i så fall hva _____			

* Vennligst legg ved et eksemplar

12. Når og hvordan orienterer du partene om saksbehandlingen etter § 61.1.	etter at stevning har innkommet	etter at tilsvaret har innkommet	i det første saksforberedende rettsmøtet	har ingen fast rutine
- skriftlig				
- muntlig				

	mekle	opplyse saken og avklare tvistepunktene	avklare videre saksbehandling	annet*
13. Hva mener du er den viktigste oppgaven i det første rettsmøtet etter § 61.1.				

* I så fall hva _____

	Ja*	nei*	usikker*
14. Mener du at sær møter mellom dommer og advokater er et godt virkemiddel			

* Begrunnelse _____

	ja*	nei*	usikker*
15. Mener du at alle saker egner seg for behandling etter § 61.1. uavhengig av anførselene			

* Begrunnelse _____

5. Bruk av sakkyndige i saker etter § 61.1

	alltid	som regel	Av og til	sjelden	Aldri
16. Har de sakkyndige i dine saker 2006 hatt samtaler med partene og/eller barnet før første rettsmøte					

Begrunnelse: _____

	svært gode	gode	blandede	dårlige	Svært dårlige
--	------------	------	----------	---------	---------------

17. Er dine erfaringer med sakkyndige Overveiende					
---	--	--	--	--	--

18. Oppfatter du sakkyndige som å inneha Kunnskaper	Svært gode	gode	middels	dårlige	svært dårlige
- om sakkyndigrollen					
- faglig om foreldrefunksjoner					
- faglig om barns behov					
- metodisk om mekling					
- metodisk om utredningsarbeid					

	fra fast gruppe tilknyttet domstolen	fra BLDs register	etter kjennskap/erfaring	etter partenes ønske	tilfeldig varierer
19. Hvordan velges sakkyndig - § 61.1 – for det meste					

20. Tar du hensyn til følgende ved valg av Sakkyndig	alltid	Ofte	av og til	sjeldent	aldri
- kjønn					
- alder					
- anførslene i saken					
- din erfaring med vedkommende					

21. Hva mener du er de sakkyndiges viktigste bidrag i slike saker:

	svært god	god	både og	dårlig	svært dårlig
22. Er tilgangen på sakkyndige i saker etter § 61.1. etter din erfaring:					

6. Advokatene

	svært positive	positive	blandet	negative	svært negative
23. Er dine erfaringer med partenes prosessfullmektiger i saker som behandles etter § 61.1 overveiende					

24. Etter din erfaring, hvordan ivaretar partenes Advokater i saker som behandles etter §61:	godt	tilstrekkelig	middels	utilstrekkelig	dårlig
- sin rolle i saksbehandlingen					
- sin parts interesser					
- barnets beste					
- overgangen mellom roller fra § 61.1 til Hovedforhandling					

7. Endringsbehov

25. Ser du behov for endringer i regelverket, i så fall hvilke _____

26. Øvrige kommentarer: _____

Til advokatene

EVALUERING AV DE NYE SAKSBEHANDLINGSREGLENE I LOV OM BARN OG FORELDRE

Barne- og likestillingsdepartementet har bevilget midler til evaluering av de nye saksbehandlingsreglene i barneloven som trådte i kraft 1.4.2004. Tema for evalueringen er om de nye reglene har virket etter intensjonene, og om de eventuelt har hatt utilsiktede konsekvenser. Aktuelle problemstillinger vil bl.a. være hvorvidt barnas beste nå blir bedre ivare tatt enn tidligere ved at konflikten mellom foreldrene reduseres, om det blir inngått flere og mer bærekraftige avtaler, om det er etablert løsninger som oppfattes som gode for barnet og om foreldrene har opplevd prosessen og resultatet som tilfredsstillende. Det skal også undersøkes hvordan dommere, advokater og sakkyndige arbeider for å komme fram til gode løsninger i disse sakene. Prosjektleder for evalueringsundersøkelsen er:

Psykolog Katrin Koch

Nordahl Bruns gt. 22b, 0165 Oslo - tlf. 22208569, kkoch@online.no

Departementet har oppnevnt en referansegruppe for prosjektet med følgende deltakere:
advokat Randi Bull

sorenskriver Nils Dalseide

seniorrådgiver Einar Christian Ellingsen, justisdepartementet

seniorrådgiver Robert Envik, domstoladministrasjonen

psykolog Olof Götestam

Det er dessuten etablert faglig samarbeid med bl.a. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. (NOVA).

Undersøkelsen skal gjennomføres som en spørreskjemaundersøkelse ved samtlige tingretter/avdelinger og et utvalg dommere, advokater, psykologer, samt noen foreldre som har fått sine saker behandlet av tingretten i 2002 og 2005. Det er i den forbindelse gitt konsesjon fra Datatilsynet. Evalueringsundersøkelsens resultater skal overleveres i en rapport til BLD innen årsskiftet. Du er med i undersøkelsens advokatutvalg fordi du i 2004 deltok i Domstoladministrasjonens seminar om de nye saksbehandlingsreglene i Oslo, Bergen eller Tromsø. For at det skal være mulig å innhente pålitelig og tilstrekkelig informasjon, er prosjektet helt avhengig av at du kan avse noe tid og bidra med nødvendige opplysninger. Dette er særlig viktig fordi mye peker i retning av at både dommere, advokater og sakkyndige arbeider nokså forskjellig i disse sakene.

Derfor vil vi be om at vedlagte spørreskjema fylles ut og returneres i vedlagte og frankerte returkonvolutt innen 15.juni 2007

Dersom det er spørsmål eller noe er uklart, er prosjektleder tilgjengelig på telefon eller e-mail. Øvrige innspill eller kommentarer mottas med takk.

Oslo, 15.mai 2007

Katrin Koch

Evaluering av de nye saksbehandlingsreglene – lov om barn og foreldre

Opplysninger fra advokater

1. Kjønn og alder

	mann	kvinne
1. Kjønn		

	30-40	41-50	51-60	61-70
2. Alder				

2. Din vurdering av endringene i saksbehandlingsreglene fra 1.4.04

	svært positive	for det meste positive	både òg	for det meste negative	svært negative
3. Er endringene av saksbehandlingreglene etter din vurdering overveiende:					

4. Hva er etter din erfaring den største fordelen ved arbeid etter de nye saksbehandlingsreglene i tiden etter 1.4.2004

5. Hva er etter din erfaring den største ulempen ved arbeid etter de nye saksbehandlingsreglene

6. Hva er etter din erfaring den største etiske utfordringen i arbeidet etter de nye saksbehandlingsreglene

	ja	nei	usikker
7. Mener du at alle saker egner seg for behandling etter § 61.1. *			

* Begrunnelse _____

3. Din erfaring og kompetanse

8. Antall barnefordelingssaker for domstolene som du har begynt å arbeide med det siste året (2006)	dom	forlik	under arbeid
- forhandlingsbasert arbeid (§ 61.1 m.v.)			
- direkte til hovedforhandling			
- med overgang fra forhandlingsbasert arbeid til hovedforhandling			
- antall saker som er blitt stanset, jf tvml. § 105			

9. I alle sakene du har arbeidet med (§ 61.1), har du:	alltid	ofte	av og til	sjeldent	Aldri
- vært usikker på om resultatet av forlik du har bidratt til er til barnets beste?					
- vært usikker på om barnets beste i rettsforlikte saker du har arbeidet med, hadde vært bedre tjent med en dom					
- ment at alvorlige, relevante opplysninger om en eller begge parter ikke har kommet fram ved behandling av saker etter § 61.1					
- presset en eller begge parter til forlik på en måte som du i etterkant har vurdert som utidig					

	mekle	opplyse saken og avklare tvistepunktene	avklare videre saksbehandling	annet*
10. Hva mener du er den viktigste oppgaven i det første rettsmøtet etter § 61.1.				

* I så fall hva _____

11. Din kompetanse:	ja	nei
- har formell meklerkompetanse (meklingsbevilling)		
- har spesialfag i kvinne/barnerett		
- deltatt i meklerkurs i adv.for. regi		
- har annen relevant yrkeserfaring		
- etterutdanning i barnerett de siste tre årene, antall timer		

4. Tidsbruk og kostnader for de siste sakene i gjennomsnitt

12. Reelt tidsforbruk i timer:	
- de tre siste sakene, forhandlingsbasert arbeid (§ 61.1/61.7)	
- de tre siste sakene som har gått til hovedforhandling	
13. Fakturert beløp:	
- de tre siste sakene, forhandlingsbasert arbeid (§ 61.1/61.7)	
- de tre siste sakene som har gått til hovedforhandling	

	i sak etter § 61.1			i sak direkte til hovedforhandling			I sak med overg. fra § 61.1 til hovedf.		
	ja	nei	vet ikke	ja	nei	vet ikke	ja	nei	vet ikke
14. Har en av partene i de tre siste sakene dine hatt fri sakførsel									
- saksøker									
- saksøkte									

5. Sakkyndige

	svært positive	positive	blandet	negative	svært negative
15. Er dine erfaringer med sakkyndige i saker som behandles etter § 61.1 overveiende					

16 Etter din erfaring: hvordan ivaretar sakkyndige:	Godt	til- strekkelig	middels	util- strekkelig	Dårlig
- sin rolle etter § 61.1					
- partene i saken					
- barnets beste					
- overgangen mellom roller fra § 61.1 til § 61.3					

	svært store	store	noe	små	svært små
17. Er det etter din erfaring store forskjeller i de sakkyndiges måte å arbeide på*					

* På hvilken måte _____

6. Domstolene og dommerne

	svært positive	positive	blandet	negative	svært negative
18. Er dine erfaringer med dommere i saker som behandles etter § 61.1 overveiende*					

* Begrunnelse _____

19. Etter din erfaring: hvordan ivaretar dommerne:	godt	til- strekkelig	Middels	util- strekkelig	Dårlig
- sin rolle som administrator i saker etter § 61.1					
- sin rolle som mekler					
- barnets beste					
- overgangen mellom roller fra § 61.1 til Hovedforhandling					

	svært store	store	Små	svært små	vet ikke
20. Er forskjellene mellom domstolenes håndtering av sakene som behandles etter barneloven etter din erfaring*					

*Begrunnelse _____

	svært store	store	små	svært små	vet ikke
21. Er forskjellene mellom dommernes håndtering av sakene som behandles etter barneloven etter din erfaring					

* Begrunnelse _____

7. Endringsbehov

22. Ser du behov for endringer i regelverket, i så fall hvilke _____

23. Øvrige kommentarer: _____

Til sakkyndige

EVALUERING AV DE NYE SAKSBEHANDLINGSREGLENE I LOV OM BARN OG FORELDRE

Barne- og likestillingsdepartementet har bevilget midler til evaluering av de nye saksbehandlingsreglene i barneloven som trådte i kraft 1.4.2004. Tema for evalueringen er om de nye reglene har virket etter intensjonene, og om de eventuelt har hatt utilsiktede konsekvenser. Aktuelle problemstillinger vil bl.a. være hvorvidt barnas beste nå blir bedre ivare tatt enn tidligere ved at konflikten mellom foreldrene reduseres, om det blir inngått flere og mer bærekraftige avtaler, om det er etablert løsninger som oppfattes som gode for barnet og om foreldrene har opplevd prosessen og resultatet som tilfredsstillende. Det skal også undersøkes hvordan dommere, advokater og sakkyndige arbeider for å komme fram til gode løsninger i disse sakene. Prosjektleder for evalueringsundersøkelsen er:

Psykolog Katrin Koch

Nordahl Bruns gt. 22b, 0165 Oslo - tlf. 22208569, kkoch@online.no

Departementet har oppnevnt en referansegruppe for prosjektet med følgende deltakere:
advokat Randi Bull

sorenskriver Nils Dalseide

seniorrådgiver Einar Christian Ellingsen, justisdepartementet

seniorrådgiver Robert Envik, domstoladministrasjonen

psykolog Olof Götestam

Det er dessuten etablert faglig samarbeid med bl.a. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. (NOVA).

Undersøkelsen skal gjennomføres som en spørreskjemaundersøkelse ved samtlige tingretter/avdelinger og et utvalg dommere, advokater, psykologer, samt noen foreldre som har fått sine saker behandlet av tingretten i 2002 og 2005. Det er i den forbindelse gitt konsesjon fra Datatilsynet. Evalueringsundersøkelsens resultater skal overleveres i en rapport til BLD innen årsskiftet. Du er med i undersøkelsens sakkyndigutvalg fordi du i 2004 deltok i Domstoladministrasjonens seminar om de nye saksbehandlingsreglene i Oslo, Bergen eller Tromsø. For at det skal være mulig å innhente pålitelig og tilstrekkelig informasjon, er prosjektet helt avhengig av at du kan avse noe tid og bidra med nødvendige opplysninger. Dette er særlig viktig fordi mye peker i retning av at både dommere, advokater og sakkyndige arbeider nokså forskjellig i disse sakene.

Derfor vil vi be om at vedlagte spørreskjema fylles ut og returneres i vedlagte og frankerte returkonvolutt innen 15.juni 2007

Dersom det er spørsmål eller noe er uklart, er prosjektleder tilgjengelig på telefon eller e-mail. Øvrige innspill eller kommentarer mottas med takk.

Oslo, 15.mai 2007

Katrin Koch

Evaluering av de nye saksbehandlingsreglene – lov om barn og foreldre

Opplysninger fra sakkyndige

1. Kjønn og alder

	mann	kvinne
1. Kjønn		

	30-40	41-50	51-60	61-70
2. Alder				

2. Din vurdering av endringene i saksbehandlingsreglene fra 1.4.04

	svært positive	for det meste positive	både òg	for det meste negative	svært negative
3. Er endringene av saksbehandlingsreglene etter din vurdering overveiende:					

4. Hva er etter din erfaring den største fordelen ved arbeid etter de nye saksbehandlingsreglene

5. Hva er etter din erfaring den største ulempen ved arbeid etter de nye saksbehandlingsreglene

6. Hva er etter din erfaring den største fagetiske utfordringen i arbeidet etter de nye saksbehandlingsreglene

	ja	nei	usikker
7. Mener du at alle saker egner seg for behandling etter § 61.1. *			

* Begrunnelse _____

3. Din erfaring og kompetanse

	formelt fast tilknyttet en el. flere domst.	enkelte oppdrag
8. Arbeid for ulike domstoler i 2005 og 2006, antall domstoler		

9. Antall barnefordelingssaker som du har arbeidet med det siste året (2006) i alt	
- derav forhandlingsbasert arbeid (§ 61.1 m.v.)	
- direkte med skriftlig utredning	
- med overgang fra forhandlingsbasert til utredningsbasert arbeid (§ 61.1/61.7 til § 61.3)	
- antall saker som er blitt stanset for en periode, jf tvml. § 105	

10. I de tre siste sakene du har arbeidet med etter forhandlingsbasert modell , har du:	antall saker
- snakket med barnet	
- aktivt fulgt opp saken mellom rettsmøter med samtaler og observasjoner (jf. § 61.7)	
- innhentet opplysninger fra komparenter	
- gitt konkrete råd og veiledning	
- meklet mellom partene i eller mellom rettsmøtene	
- levert en skriftlig redegjørelse	
- annet, i så fall hva:	

	3-7 år	7-12 år	Eldre
11. I dine tre siste saker etter forhandlingsbasert modell , der du har snakket med barn, hvor gamle har de vært:			

12. De tre siste gangene du har snakket med barn	ja (antall)	nei (antall)
- har du hatt et eksplisitt mandat om å snakke med barnet		
- har du snakket med barnet i sitt hjem		
- har du snakket med barnet flere ganger		
- har du gitt informasjon til barnet om hva samtalen skal brukes til		
- har du spurt barnet direkte hva det mener om det saken gjelder		

13. I alle sakene du har arbeidet med (§ 61.1), har du:	alltid	ofte	av og til	sjeldent	Aldri
- vært usikker på om resultatet av forlik du har bidratt til er til barnets beste?					
- vært usikker på om barnets beste i rettsforlikte saker du har arbeidet med, hadde vært bedre tjent med en dom					
- vært usikker på om alvorlige, relevante opplysninger ikke har kommet fram ved behandling av saker etter § 61.1					
- presset en eller begge parter til forlik på en måte som du i etterkant har vurdert som utidig					

14. Din kompetanse:	ja	Nei
- har spesialistkompetanse		
- står på BLD sin liste over barnefaglige sakkyndige		
- er godkjent mekler		

	mekle	opplyse saken og avklare tvistepunktene	avklare videre saksbehandling	annet*
15. Hva mener du er den <u>viktigste</u> oppgaven i det første rettsmøtet etter § 61.1.				

* I så fall hva _____

4. Tidsbruk og kostnader for de siste sakene i gjennomsnitt

16. Reelt tidsforbruk i timer:	
- de tre siste sakene, forhandlingsbasert arbeid (§ 61.1/61.7)	
- de tre siste sakene, utredningsbasert arbeid (§ 61.3)	
17. Fakturert beløp:	
- de tre siste sakene, forhandlingsbasert arbeid	
- utredningsbasert arbeid	

5. Advokatene

	svært positive	positive	blandet	negative	svært negative
18. Er dine erfaringer med partenes prosessfullmektiger i saker som behandles etter § 61.1 overveiende					

* Begrunnelse _____

19 Etter din erfaring: hvordan ivaretar partenes advokater:	godt	tilstrekkelig	middels	utilstrekkelig	dårlig
- sin rolle i saksbehandlingen etter § 61.1					
- sin parts interesser					
- barnets beste					
- overgangen mellom roller fra § 61.1 til Hovedforhandling					

6. Domstolene og dommerne

	svært positive	blandet	negative	svært negative
20. Er dine erfaringer med dommere i saker som behandles etter § 61.1 overveiende*				

* Begrunnelse _____

21 Etter din erfaring: hvordan ivaretar dommerne:	godt	tilstrekkelig	middels	utilstrekkelig	dårlig
- sin rolle som administrator i saker etter § 61.1					
- sin rolle som mekler					
- barnets beste					
- overgangen mellom roller fra § 61.1 til eventuell hovedforhandling					
- respektfull behandling av private parter					

	svært store	store	små	svært små	vet ikke
22. Er forskjellene mellom domstolenes håndtering av sakene som behandles etter barneloven etter din erfaring*					

*Begrunnelse _____

	svært store	store	små	svært små	vet ikke
23. Er forskjellene mellom dommernes håndtering av sakene som behandles etter barneloven etter din erfaring*					

* Begrunnelse _____

7. Endringsbehov

24. Ser du behov for endringer i regelverket, i så fall hvilke _____

25. Øvrige kommentarer: _____

EVALUERING AV DE NYE SAKSBEHANDLINGSREGLENE I LOV OM BARN OG FORELDRE

Barne- og likestillingsdepartementet ønsker å evaluere nye saksbehandlingsregler som ble innført i 2004 for domstolenes behandling av saker som gjelder foreldre og barn. Endringen gjelder domstolenes arbeid for bl.a. raskere saksbehandling, mer vekt på å finne omforente løsninger, økt bruk av sakkyndige, og mer vekt på å finne gode og varige løsninger for de barna det gjelder. Departementet ønsker å vite om måten sakene er blitt behandlet på etter 2004 har ført til bedre resultater for barn og foreldre enn tidligere..

Evalueringen av de nye saksbehandlingsreglene skal gjøres ved hjelp av bl.a.en spørreskjemaundersøkelse ved samtlige tingretter i Norge. Informasjon skal innhentes fra et utvalg foreldre, samt et utvalg dommere, advokater og psykologer. Det er i den forbindelse gitt konsesjon for innhenting av sensitive personopplysninger fra Datatilsynet for perioden fram til 2009. Evalueringsundersøkelsens resultater skal overleveres i en rapport til departementet innen årsskiftet 07/08, og skal eventuelt følges opp av et utvidet vitenskapelig arbeid.

Denne henvendelsen blir sendt til deg gjennom tingretten der din sak er blitt registrert som behandlet etter barneloven i begynnelsen av 2002 eller 2005. Din deltagelse er selvsagt frivillig og anonym. Dette er sikret ved at tingretten sender denne henvendelsen med spørreskjema direkte til deg, med returkonvolutt som er adressert til prosjektledelsen. Ved hjelp av en kode kan tingretten identifiseres og foreldrene som hører til samme sak kan kobles. Ut over dette vil prosjektleder kun få tilgang til tingrettens saksnummer. Data fra undersøkelsen skal presenteres samlet, slik at ikke opplysninger fra enkelte skjemaer kan gjenkjennes. Innsendte skjemaer skal behandles elektronisk på maskin som ikke er koblet til internett, oppbevares nedlåst og makuleres etter at konsesjonsperioden er over..

Deltagelse i undersøkelsen er som nevnt frivillig, og du gir samtykke til at opplysningene du gir kan brukes ved å sende inn spørreskjemaet som er på sidene 2- 4 i utfylt stand. Domstolen vil ikke få vite om du har deltatt eller ikke.

Informasjon fra deg og andre foreldrene som har vært i samme situasjon er av særlig stor betydning, og vi er svært takknemmelige dersom du kan avse noen minutter til å besvare spørsmålene i vedlagte spørreskjema. Etter at du har svart på spørsmålene, legger du arket i vedlagt, frankert svarkonvolutt og sender den innen 1.9.07. Hvis du ikke ønsker å besvare våre spørsmål, vil vi likevel be deg om å returnere vårt skjema i vedlagte konvolutt, da får du ingen purring.

Dersom det er spørsmål eller noe er uklart, er prosjektleder psykolog Katrin Koch tilgjengelig på e-mail: kkoch@online.no.

Med vennlig hilsen

Katrin Koch
Psykolog
MNPF

Evaluering av de nye saksbehandlingsreglene i lov om barn og foreldre
Opplysninger fra foreldre

6

1. Kjønn og alder

Er du:	20-30 år	31-40 år	41-50 år	51-60 år	eldre
Mann					
Kvinne					

2. Etnisk bakgrunn

	Norge	Europa, øvrig	Afrika	USA	Sør-Am.	Asia	annet
Er du født i							

3. Sivilstatus da saken ble behandlet av retten

	gift/ vært gift	sambo/ vært sambo	aldri bodd sammen
Sivilstatus ift den andre av barnets /barnas foreldre			

4. Barnets/barnas kjønn og alder* (alder på den tiden da stevning ble sendt til domstolen)

	0-3år	4-6 år	7-9 år	10-12år	eldre
Gutt					
Jente					

* Hvis det var flere barn i samme aldersgruppe og samme kjønn, sett antall barn det gjelder

5. Stevning og fri rettshjelp

	ja	nei
5.1. Brakte du saken inn for retten*		
5.2. Hadde du fri rettshjelp		
5.3. Hvis ja, hadde det betydning for at du reiste sak		

* Hvorfor brakte du saken inn for retten? _____

6. Rettssaken

	foreldreansvar	Fast bosted	Samvær
6.1. Saken ble brakt inn for retten ift*			
6.2. Hadde saken blitt behandlet av en domstol tidligere, ift*			

* kryss av for alle spørsmål saken gjaldt, for eksempel både samvær og fast bosted

Spørsmål 7 - gjelder kun hvis saken din ble behandlet av domstolen i 2002/2003.
Fortsett deretter til spørsmål 9. Hvis saken din ble behandlet i 2005/2006, kan du gå direkte videre til spørsmål 8. og fortsette derfra.

7. Behandlingen i retten (2002/2003)

	ja	nei	usikker
7.1. Ble det oppnevnt sakkyndig			
7.2. Ble det utarbeidet en sakkyndig rapport			
7.3. opplevde du at den sakkyndige foretok en grundig utredning og vurdering			
7.4. Mener du i ettertid at den sakkyndiges anbefalinger var til det beste for barnet/barna			

8. Behandlingen i retten (2005/2006)

	ja	nei	usikker
8.1. Ønsket du at det skulle forhandles om et forlik fram for at det skulle avsies en dom *			
8.2. Hvis ja, ønsket du forhandling fram for at det skulle avsies en dom av økonomiske årsaker			

*Gi en kort begrunnelse

	1	2-3	4-6	flere	hovedforhandling	vet ikke
8.3..Antall saksforberedende rettsmøter og evtl. hovedforhandling						

	til det første saksforberedende rettsmøtet	Senere
8.4. Ble det oppnevnt sakkyndig:		
8.5. For å utrede saken og komme med en skriftlig anbefaling		

	ja	nei
8.6. Har den sakkyndige fulgt opp saken mellom rettsmøtene – for eksempel med hjemmebesøk, samtaler m.v.		
8.7. Har den sakkyndige snakket med barnet/barna		

	svært positivt	positivt	usikker	Negativt	svært negativt
8.8. Hvordan har barnet i så fall reagert på samtalen (8.7.)					
8.9. Hvordan har den sakkyndige etter din mening bidratt til det endelige resultatet i saken*					

* på hvilken måte

9. Resultat (gjelder både sakene som ble behandlet 2002/03 og 2005/06)

9.1. Ble det dom eller forlik i hele eller deler av saken, ift:	Dom*	Rettsforlik*	Annet (trukket, avtale m.v.)
- foreldreansvar			
- fast bosted			
- samvær			

Hvis dom eller forlik, mener du at det var riktig behandling av saken, og hvorfor

	Fikk du foreldreansvar alene	Fikk du del i foreldreansvaret	Ble du fratatt del i foreldreansvaret	Ingen endring
9.2. Spesielt om endringer av foreldreansvaret – hvis dette var et tema				

	Barn flyttet fra deg	Barn flyttet til Deg	Delt bosted	Ingen Endring
9.3 Spesielt om fast bosted – hvis dette var et Tema				

9.4. Spesielt om samvær	samvær uten over-natting	1-5 netter i måneden	6-13 netter i måneden.	14-15 netter i Måneden
- det ble mer samvær enn tidligere, resultatet ble:				
- det ble mindre samvær enn tidligere, resultat:				

	Svært nyttig	nyttig	Både òg	Lite nyttig	Ikke nyttig
9.5. hvordan opplevde du prosessen i tingretten					

9.6. Opplevde du å få hjelp til å finne en løsning av:	I stor grad	noe	usikker	lite	I svært liten grad
- dommeren					
- den sakkyndige					
- din advokat					

9.7. Opplevde du at det var nødvendig med et visst press på deg eller motparten for å komme til et resultat	I stor grad	Delvis	usikkert	lite	I svært liten grad
- for egen del					
- for motpartens del					

9.8. Ca. hvor lang tid gikk det fra stevning til saken ble avsluttet av domstolen	0-3 mnd	4-6 mnd	7-12 mnd	Lenger

10. Situasjonen etter behandlingen i retten

	Ja	nei	er under vurdering
10.1. Har saken vært til behandling i rettsvesenet på nytt			

	Ja	nei*	til dels*
10.2. Har dere fulgt forliket/dommen fram til i dag			

*Beskriv i så fall kort hvilke endringer som eventuelt har vært gjort

	mye bedre enn før	litt bedre	som før	verre enn før	mye verre enn før
10.3. Opplever du at konfliktene mellom dere som foreldre har endret seg i tiden etter rettssaken pga dommen el. forliket?					

10.4. Opplever du at barnet/barna har fått det bedre etter rettssaken	mye bedre	litt bedre	som før	litt verre	mye verre

Kommentarer og forslag til endringer av domstolenes måte å behandle slike saker på:

Evalueringsprosjektet
Nordahl Brunsgt. 22b
0165 Oslo

Oslo, 25.juni 2007

Tingrettene
i Norge

Evalueringen av de nye saksbehandlingsreglene i lov om barn og foreldre – DEL II

Som varslet tidligere, sendes vedlagt materiale til evalueringsundersøkelsens del II. Vi håper at tingrettene, til tross for stor arbeidsbelastning, kan avse tid til å videresender vedlagt materiell til et svært begrenset utvalg av private parter **så snart som mulig**. Datatilsynet forutsetter denne fremgangsmåten i sin konsesjon for denne delen av undersøkelsen.

Vedlagt følger 12 konvolutter som inneholder spørreskjema og informasjon til private parter, med svarfrist 1.9. Der opplyses det bl.a. at tingretten videresender henvendelsen fra evalueringsprosjektet, men at deltagelsen er anonym, bl.a. i den forstand at prosjektledelsen ikke har tilgang til navn og adresser, og at tingretten ikke vil få opplyst om og hva hver av partene gir av informasjon.

Vi vil be om at tingretten videresender konvoluttene til de private partene i **de tre første sakene som innkom i 2002 og de tre første sakene som innkom i 2005** som gjelder foreldreansvar og/eller fast bosted og/eller samvær.

Det vil si at seks konvoluttene merket blå/2002 sendes til seks private parter i tre saker fra 2002, og seks konvolutter merket rød/2005 sendes til seks private parter i tre saker fra 2005 . Vi ber altså kun om at:

- de respektive navn og adresser skrives på konvoluttene som beskrevet over, og at de frankerte konvoluttene postes, samt at
- vedlagte ark påføres saksnummerne og fakses til undertegnende

Vi beklager at dette medfører ytterligere merarbeid for tingrettene, men håper på forståelse for at opplysninger fra private parter representerer en svært viktig del av evalueringen. Data som innhentes i den forbindelse vil forhåpentligvis også være nyttige i domstolenes videre arbeid med disse sakene.

Med vennlig hilsen

Katrin Koch
Prosjektleder

FAX

Til: Evalueringsprosjektet v/Katrin Koch, Nordahl Brungst. 22b, 165 Oslo, tlf 22208569,
kkoch@online.no

fax nr. 22208570

Fra:.....tingrett

2002

1. sak, saksnummer:
2. sak, saksnummer:
3. sak, saksnummer:

2005

1. sak, saksnummer:
2. sak, saksnummer:
3. sak, saksnummer:

25

**Kort orientering
om behandlingen av
barnefordelingssaker etter
barneloven § 61**

Den 1. april 2004 trådte de nye saksbehandlingsreglene i barneloven i kraft.

Hovedintensjonene med de nye saksbehandlingsreglene er at retten skal prioritere denne sakstypen sterkt, og legge vekt på fremdrift, konfliktreduksjon og samarbeidsløsninger. Alle rettens tiltak og avgjørelser i barnefordelingssakene skal bygge på hva som er best for barnet.

Som hovedregel innkaller retten partene til et saksforberedende møte for å få oversikt over tvistepunktene i saken, ta stilling til hvordan saken best kan gripes an, og mekle mellom partene med sikte på å finne frem til en samarbeidsløsning av midlertidig eller varig karakter.

Alt etter sakens behov kan retten oppnevne en sakkyndig for å være med i saksforberedende møte(r) og gi retten og partene råd. Retten kan også la den sakkyndige ha samtaler med foreldrene og barna, mekle mellom foreldrene og -, dersom ikke partene motsetter seg dette, foreta undersøkelser. Dersom den sakkyndige skal utføre arbeid utover å være til stede i saksforberedende møte(r), vil retten utarbeide et mandat, som blir fastsatt etter at partene har fått anledning til å uttale seg.

Dersom det er behov for det, og det finnes ønskelig, kan det holdes flere saksforberedende møter. Antallet saksforberedende møter og gjennomføringsmåten av disse, samt andre tiltak i saksbehandlingen, besluttet av retten etter dialog med partene og deres prosessfullmektiger.

Etter barneloven § 31 skal foreldrene legge vekt på hva barnet mener, når barnet er i stand til å danne seg en egen mening om det saken gjelder. Barn som er fylt 7 år, skal få anledning til å si sin mening før det tas en avgjørelse blant annet om hvem barnet skal bo fast sammen med. Når barnet er fylt 12 år, skal det legges stor vekt på hva barnet mener. Retten vil ta stilling til om dommeren, en eventuell sakkyndig, eller begge skal ha samtale med barnet. Retten vil samarbeide med foreldrene om hvordan en slik samtale eventuelt skal finne sted.

Etter barneloven § 49 skal advokater som har barnefordelingssaker, vurdere om det er mulig for partene å komme frem til en avtaleløsning, og opplyse partene om adgangen til mekling.

Det er ønskelig at partene vurderer behovet for sakkyndig bistand i saken, hvordan barnet best kan få uttale seg når det er aktuelt, og gjerne kommer med synspunkter på hvordan saksbehandlingen kan legges opp for å redusere konfliktnivået og øke muligheten for samarbeidsløsninger.

Lovens vektlegging av konfliktdemping og samarbeidsløsninger får blant annet betydning for arbeidsmåten i saksforberedende møter. Fokus flyttes fra eventuelle tidligere konflikter til hva som er best for barnet i fremtiden. Det er derfor hensiktsmessig med korte og nøytrale innlegg fra advokatene, korte forklaringer fra partene, og konstruktiv dialog i samspill mellom dommeren, en eventuell sakkyndig, og partene. Likevel er det viktig at relevante opplysninger av betydning for barnets beste kommer frem. Vitneførsel vil være lite hensiktsmessig i saksforberedende møter.

Retten kan gi partene anledning til å prøve ut en foreløpig avtale for et nærmere fastsatt tidsrom. Retten kan oppnevne en sakkyndig eller en annen egnet person for å veilede foreldrene i prøveperioden.

Dersom saken ikke får sin løsning gjennom rettsforlik i et saksforberedende møte, vil retten legge til rette for at det så snart som mulig kan bli avholdt hovedforhandling.

Det offentlige dekker utgiftene til den sakkyndiges deltakelse i saksforberedende møte(r), herunder samtaler med barnet og foreldrene og eventuell veiledning i en prøveperiode. Mer omfattende sakkyndige undersøkelser og erklæringer dekkes ikke av det offentlige.